
YEDİTEPE
VAHDETTİN ENGİN
PAZARLIK
İKİNCİ ABDÜLHAMİD İLE SİYONİST LİDER
DR. THEODORE HERZL ARASINDA GEÇEN
"FİLİSTİN'DE YAHUDİ VATANI"
GÖRÜŞMELERİNİN GİZLİ KALMIŞ BELGELERİ
Murat Bardakçı'nın
Sunuşuyla!
14. BASKI

YEDİTEPE

1890'lı yıllarda Yahudiler, Rusya başta olmak üzere Romanya ve Yunanistan'da uğradıkları baskılar yüzünden bu ülkeleri terk etmek zorunda kaldılar. Sığındıkları ilk ülke ise Osmanlı Devleti oldu. Dönemin Padişahı II. Abdülhamid, başlangıçta insani nedenlerle Yahudilerin Filistin dışındaki Osmanlı vilayetlerine yerleşmelerine izin verdi. Fakat Yahudiler 'vaad edilmiş topraklar' olarak kabul ettikleri Filistin'e yerleşmek istiyorlardı. II. Abdülhamid'in saltanatı süresince bu konuda yoğun çabalar harcadılar. Özellikle Rotschild ve Baron Hirsch gibi zengin Yahudiler, Filistin'de toprak satın alarak buralara göçmen yerleştirmeye çalıştılar. 1896 yılından itibaren ise sahneye Theodore Herzl çıktı. Herzl Filistin'de Yahudiler için özerk bir devlet oluşturma peşinde idi ve bunun yolunun II. Abdülhamid'i ikna etmekten geçtiğini düşünüyordu. Bu uğurda beş defa İstanbul'a geldi. Bir defasında Padişah'la görüşme imkânı buldu. Herzl'in kafasında, Osmanlı Devleti'ne bazı mali imkânlar sağlayarak hedefine ulaşmayı sağlayacak izni koparmak vardı. II. Abdülhamid ise Herzl'in şahsında, Avrupalı alacaklıları Osmanlı dış borçlarının indirilmesine ikna edecek bir destek bulmuştu. Bütün bu ilişkiler ağının ne şekilde örülüp nasıl sonuçlandığını elinizdeki kitabı okuduğunuzda öğrenebileceksiniz.

VAHDETTİN ENGİN

PAZARLIK

İKİNCİ ABDÜLHAMİD İLE SİYONİST LİDER DR. THEODORE HERZL ARASINDA GEÇEN "FİLİSTİN'DE YAHUDİ VATANI" GÖRÜŞMELERİNİN GİZLİ KALMIŞ BELGELERİ

14.00

9 786054 052400

kitapadresi.com

Genel Yayın Yönetmeni Mustafa Karagüllüoğlu
© Yeditepe Yayınevi
T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı
Sertifika No: 16427
ISBN: 978-605-4052-40-0
Yeditepe Yayınevi: 122 Araştırma İnceleme Dizisi:
103 Baskı Tarihi: Haziran 2010

Sayfa Düzeni İrfan Güngörür
Kapak Tasarım Sercan Arslan
Baskı-Cilt Şenyıldız Yay. Hed. Eşya ve Teks. San.
Tic. Ltd. Şti. Gümüşsüyü Cad.
No:3 K:2 Topkapı/lstanbul

Tel: 0212 483 47 91-92

Sertifika No: 11964 kitapadresi.com
internetteki kitap adresiniz Yeditepe Yayınevi
Çatalçeşme Sk. No: 27/15 34410 Cağaloğlu-İstanbul

Tel: (0212) 528 47 53 Faks: (0212) 512 33 78
www.yeditepeyayinevi.com | bilgi@yeditepeyay-
inevi.com YEDİTEPE ^ İstanbul 2010

Prof. Dr. Vahdettin Engin

1956 Yarımca / Kocaeli doğumlu. İlköğrenimini Yarımca İlkokulu'nda tamamladıktan sonra 1968 yılında Galatasaray Lisesi'ne girdi. Galatasaray Lisesi'nden 1977 yılında mezun oldu. 1982 yılında İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yakınçağ Tarihi Kürsüsü'nü bitirdi.1983 yılında Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi'nde Araştırma Görevlisi oldu.1986 yılında 'Ahmet Rıza Bey ve Siyasi Faaliyetleri' konulu yüksek lisans tezini yaptı.1992 yılında ise 'Rumeli Demiryolları' konulu araştırma ile doktora çalışmasını tamamladı. 12.10.1995 tarihinde Doçent 21.03.2002 tarihinde Profesör unvanını aldı. Halen Marmara Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü'nde Öğretim Üyesi olarak vazife yapmaktadır. Evli ve bir kız çocuk babasıdır.

Eserleri:

Rumeli Demiryolları, Eren Yayınevi, İstanbui993.

Sadrazam Kâmil Paşa'nın Oğlu Hilmi Kâmil Bayur'un Galatasaray Lisesi Hatıraları, Galatasaray Tarih Dergisi Yayım, İstanbul 1995. Tünel, Sıımırg Yayınevi, İstanbul 2000. (Türk Tarih Kurumu Ödülü)

Sultan Abdülhamid ve İstanbul'u, Simurg Yayınevi, İstanbul 2001. Mekteb-i Sultani, Galatasaraylılar Derneği Yayını, İstanbul 2003.

II. Abdülhamid ve Dış Politika, Yeditepe Yayınevi, İstanbul 2005. Tünel'den Füniküler'e (Kabataş-Taksim), Yeditepe Yayınevi, İstanbul 2007.

Kurtlar Sofrasmdaki Osmanlı, Yeditepe Yayınevi, İstanbul 2007 Vahdettin Engin-İlber Ortaylı- Erhan Afyoncu, Bir Dünya Başkenti Eminönü, İstanbul 2008.

Sultan II. Abdülhamid ve İstanbul'u, İkinci baskı, Yeditepe Yayınevi, İstanbul 2008

Cumhuriyet'in Aynası Osmanlı, Yeditepe Yayınevi, İstanbul 2010

---

içindekiler

ASIRLIK HATALAR NİHAYET DÜZELDİ.
ÖNSÖZ

II. ABDÜLHAMİD'İN PADİŞAHLIĞI.
II. Abdülhamid'in Devleti Yönetme Anlayışı
II. Abdülhamid'in Genel Dış Politika Anlayışı
II. Abdülhamid ve Ortadoğu.

OSMANLI ORTADOĞU COĞRAFYASINDA İÇ VE DIŞ GAİLELER VE BUNLARDAN KURTULMA ÇABALARI
Basra Körfezi ve Petrol Meselesi
Hicaz Bölgesi
Yemen'de Osmanh-İngüiz Rekabeti.
Akabe Meselesi

II. ABDÜLHAMİD DÖNEMİNDE FİLİSTİN MESELESİNİN ORTAYA ÇIKIŞI
II. Abdülhamid Dönemi'nde Filistin'e Yerleşme Amaçlı İlk Girişimler
Rusya'daki Gelişmeler Karşısında Filistin Meselesi Yeni Bir Çehre Kazanıyor
Yahudi Meselesinde Rusya ve İngiltere Karşı Karşıya.

İngilizlerin Filistin Yahudilerini Himaye Hakkına Sahip Oldukları İddiası

Yerli Yahudilere Yardım Yapılması.
Yahudiler Yunanistan'da Zulüm GörmeyeBaşlıyor.
Anadolu'da Yahudiler İçin Toprak Satın Alınmak İsteniyor
1891 Yılı Ortalarında Filistin'e Yerleşim Çabaları Hızlanıyor
Rusya'nın Tavrı Karşısında Yabancı Basında Yaşanan Tartışmalar
Toprak Satın Alarak Filistin'e Yerleşme Faaliyetlerinin Devamı

FİLİSTİN MESELESİNDE YENİ BİR AKTÖR: THEODORE-HERZL.
Theodore Herzl'in Avrupa'daki Faaliyetleri.
Herzl'in Ermeni Liderlerle Temas Kurması
Birinci Siyonist Kongresi Toplanıyor.
Siyonist Kongreyi EleştirennYahudiler.
İkinci Siyonist Kongreye Doğru.
Amerika'daki Yahudi Faaliyetleri
İkinci Siyonist Kongresinin Toplanması.
Theodore Herzl'in İkinci Defa İstanbul'a Gelişi.
Theodore Herzl Çabalarına Bıkmadan Devam Ediyor.
Filistin'e Yahudi Yerleşiminin Engellenmesi İçin Alınan Önlemler
Siyonistlerin Faaliyetleri Yabancı Basında Tartışılıyor.
Bir Yahudi Kadının Sultan Abdülhamid'e Yazdığı Mektup.
Yerleşme Yasağı Devam Ediyor.
Borçların Birleştirilmesi (Tevhid-i Düyun) Meselesi.

Theodore Herzl II. Abdülhamid'le Görüşmeyi Başarıyor.
II. Abdülhamid-Theodore Herzl Görüşmesi Hakkında
Bir Değerlendirme
Yeni Şartlar Çerçevesinde Herzl'in Avrupa'daki
Faaliyetleri
Yerleşim Engellenmeye Devam Ediliyor.
İlişkilerde Sona Doğru.

THEODORE HERZL'DEN SONRASI: İSRAİL'E DOĞRU.

DİPNOTLAR
KAYNAKLAR
İNDEKS.
EKLER VI

ASIRLIK HATALAR NİHAYET DÜZELDİ VII

Osmanlı İmparatorluğu'nun Sultan Abdülâziz'in tahttan indirilmesi ile başlayan, darbelerle ve savaşlarla dolu olan ve rejim değişikliği ile nihayet bulan 1876 senesinden sonraki tarihinin bazı nolctaları, olayların ne şekilde cereyan ettiklerini doğru şekilde aksettiren belgelerin henüz tam ve tarafsız şekilde ince-lenememiş olması sebebi ile hâlâ karanlıktadır.

Bu bilinmezlik, o dönemin profesyonel tarihçilerin yamsıra tarih meraklıları tarafından da bir kısmı efsane hâlini almış olan bazı asılsız söylentiler çerçevesinde yorumlanması ve ideolojiler doğrultusunda değerlendirilmesi neticesini vermiştir.

Yaklaşık bir asırdan buyana tartışılan ve ideolojik şekilde yaklaşılan konuların başında, Sultan İkinci Abdülhamid'in Filistin politikası gelir. Abdülhamid'in 1909'da tahtından indirilmesinin ardında hükümdarın Filistin'de bir Yahudi

vatanı kurulması yolundaki girişimlere izin vermemiş olmasının yarattığı intikam ve cezalandırma teşebbüslerinin bulunduğu yaygın bir kanı halini almış, Osmanlı İmparatorlıuğu'nun çöküş dönemi bazı tarih yazarları tarafından bu çerçevede değerlendirilmiş, hattâ Abdül-hamid ile Siyonist politikacılar arasında geçtiği öne sürülen ve tamamı hayalî olan konuşma metinleri bile yayınlanmıştır.

Sultan Abdülhamid dönemi konusunda senelerden buyana arşiv belgelerini kaynak alarak çalışmış ve önemli yayınlar yapmış olan Prof. Dr. Vahdettin Engin, bu son eserinde işte böyle bir efsaneler yumağı halini almış bulunan Sultan Abdülhamid ve Filistin meselesinin gerçeğini, çoğu bugüne kadar farkedilme-miş olan resmî belgelerin ışığında ortaya koyuyor ve bir asırdan buyana devam eden ideolojik kaynaklı yanlış bilgilere ve düşüncelere de nihayet veriyor. Prof. Engin'in

eseri Abdülhamid'in Filistin politikasının gerçeğini ortaya çıkartmakla kalmıyor, hatalı bilinen diğer konulan, meselâ İrlanda Kurtuluş Ordusu IRA'nın Sultan Abdülhamid tarafından kurulmuş olduğu yolundaki söylentileri ve ismi

bizde kısaca 'Baron Hirsch' olarak geçen Baron Moritz von Hirsch auf Gereuth ile Abdülhamid arasında 1891'de yapıldığı iddia edilen bir başka Filistin pazarlığı iddialarına yönelik yanlış bilgileri de tashih ediyor.

Prof. Dr. Vahdettin Engin'in 'Abdülhamiddöneminde Filistin'i, Abdülhamid, Filistin ve Siyonist hareket konusunda senelerden buyana devam eden ideolojik ve siyasî tartışmaları sona erdiren ve meseleyi belgeler doğrultusunda ilmî gerçekler temeline oturtan akademik bir çalışma olması bakımından, son dönem

Osmanlı tarihi hakkında bugüne kadar verilmiş en önemli eserlerden biridir. İkinci Abdülhamid dönemini inceleyecek olan tarihçiler, o dönemde çok önemli bir yeri olan Filistin meselesi konusunda, bundan böyle Prof. Engin'in eserinin getirdiği aydınlıktan büyük ölçüde istifade edeceklerdir.

Murat BARDAKÇI VIII

ÖN SOZ

Yıl 1996. Filistin meselesinin görüşüldüğü uluslararası bir toplantıya Türkiye Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel ve İsrail Başbakanı Şimon Perez katılmışlardır. Şimon Perez kürsüde konuşurken Süleyman Demirel'e dönerek şu sözleri söyler: 'Geçenlerde sınırda bir Arap vatandaşla konuşuyordum. Sorunları nasıl aşarız diye sordum. Bana şöyle dedi:

- Vallahi Beyim, biz Mısır'ın egemenliğinde yapamayız.
- Peki, ne yapalım?
- Sizin de egemenliğinizde yaşayamayız, çünkü siz Yahudi-siniz.
- O halde?
- Vallahi, siz iyisi mi, bizi Osmanlıya bağlayın1.

Yukarıda sözünü ettiğimiz toplantının yapıldığı 1990'h yıllarda Filistin adı kan, gözyaşı ve terörle birlikte anılıyordu. Günümüz dünyasında da Filistin adı kan, gözyaşı ve terörle birlikte anılıyor. Aslında 1990'lardan önce de Filistin adı kan, gözyaşı ve terörle birlikte anılıyordu. Yani Filistinli Araplar ve Yahudiler, yıllardır devam eden bir husumeti, her geçen gün daha da

şiddetlendirerek sürdürüyorlar. Anekdotun bize hatırlattığı bir gerçek var. O da Osmanlı idaresinin

Filistin'de bıraktığı derin izler ve bunların ne olduğu bilinmeden de bu sorunun çözümünün zorluğu.

Filistin yaklaşık dört bin yıldan beri tarih sahnesindedir. Bu süre içinde o kadar çok istilaya uğramış ve toprakları o kadar çok değişiklik göstermiştir İd, Filistin adı verilen bölgeye belirli siyasi sınırlar çizmek zordur.

Tarih boyunca birçok çatışmaya sahne olan Filistin 16. yüzyılda Osmanlı hâkimiyetine girdi. Yavuz Sultan Selim 1516 yılında Merci-dabık Muharebesi'nden sonra Filistin'i Osmanlı topraklarına kattığı zaman buraları Şam Beylerbeyliğine bağlı üç sancak halinde teşkilatlandırdı: Kudüs, Gazze, Nablus. Bundan sonra, Osmanlı Devleti, 16. yüzyılın başından, Birinci Dünya Savaşı'na kadar olan bir dönemde, hâkimiyet kurduğu bütün coğrafi alanlarda olduğu gibi, Filistin'de de kendine özgü bir idari yöntem uyguladı. 'Pax Otto-manica' adı verilen Osmanlı barışı bölgeye hâkim oldu. 19. yüzyılın ortalarından itibaren ise, bölge

üzerinde hâkimiyet kurmak isteyen büyük devletler, Filistin'deki dini ve etnik grupları kışkırtarak Osmanlı Devleti'ni zor duruma düşürmeye çalıştılar.

Bu çabalar sonuç verdi. Birinci Dünya Savaşı'111 kaybeden Osmanlı Devleti bu bölgeden çekildi. Fakat ortaya çıkan boşluk bir türlü doldurulamadı.

Ne bölgeyi mandater bir yönetimle idare eden İngiltere, ne de bölge üzerinde Faaliyet gösteren diğer güçler Filistin'de çatışmaların çıkmasını önleyemediler. Osmanlı Devleti, Balkanlar ve Kafkasya'da olduğu gibi, Ortadoğu'da da öyle bir barış ortamı oluşturmuştu ki, geri çekildiği andan itibaren eksikliği hissedildi ve bu bölgelerde sürekli huzursuzluk yaşandı. Aradan bir asır geçmesine rağmen de, hiçbir güç buralara istikrar getirmeyi başaramadı.

Biz bu çalışmamızda Filistin meselesinin sadece bir dönemine değineceğiz ve ağırlıklı olarak Theodore Herzl'in Yahudileri Filistin'e yerleştirebilmek amacıyla yürüttüğü faaliyetleri ve bu amaçla II. Abdülhamid'i ikna çabalan üzerinde duracağız.

Esas itibariyle II. Abdülhamid Theodore Herzl eksenindeki konulara daha önce çeşitli araştırmacılar tarafından değinilmişse de, bu değinmeler arşiv kaynaklarına dayanmanın ötesinde, Theodore Herzl'in anıları temel alınmak suretiyle yapılıyordu. Biz biraz daha farklı bir uygulama ile öncelikle arşiv belgelerine başvurarak meseleyi ortaya koyma, daha sonra da araştırma eserlerinden faydalanma yoluna gittik. Filistin'de Yahudi yerleşiminin yasaklanmasına yönelik arşiv belgelerinin de kullanıldığı bir takım çalışmaların daha önce de yapıldığı malumdur. Biz meselenin bu safhası yanında, arşiv belgelerinin yeteri kadar değerlendirilmediği

II. Abdülhamid Theodore Herzl eksenindeki gelişmelere kitabımızda yer vereceğiz. Bu vesile ile de yaygın bilinen bir takım söylemlerin aslında gerçeği yansıtmadığı hususu üzerinde duracağız. Bunlardan en çarpıcı olanı da, II. Abdülhamid'in, para karşılığı kendisinden Filistin'de toprak isteyen Theodore Herzl'i huzurundan hakaretlerle kovduğu şeklindeki yaygın söylemdir. Sürecin böyle gelişmediği kitabımızın okunmasıyla gayet iyi anlaşılacaktır.

Şu hususu da özellikle vurgulamak gerekir. Kitabımızda yer verdiğimiz belgelerin en azından bir kısmı, daha önce çeşitli yayınlarda kullanılmıştır. Fakat burada, yapmış olduğumuz bir tespiti vurgulamak istiyoruz. Belgelerin değerlendirilmesi gerçekçi bir boyutta yapılamadığında zaman zaman yanılgıya düşülebil-mektedir.

Mesela çeşitli araştırmacılar tarafından kullanılan belgeler arasında yer alanlardan biri Theodore Herzl'in II. Abdülhamid'e gönderdiği 25 Temmuz 1902 tarihli mektuptur (BOA, Y.PRK. ML, no. 23/8). Bu belge Osmanlı arşivinde araştırmacılar tarafından talep edildiğinde, kendilerine verilen dosyada bu mektubun Fransızca orijinali ile Latin harfleri ve daktilo ile yazılmış Türkçe tercümesi yer almaktadır. Ortada bir tercüme olunca, bu mektuba çalışmalarında yer veren araştırmacılar orijinal

Fransızca metne bakmadan Türkçe tercümeyi olduğu gibi kullanmışlardır. Böyle olunca da, farkında bile olmadan çok vahim bir hataya da imza atmışlardır. Çünkü Türkçe tercüme yanlış yapılmıştır. Bu yanlışlık sadece bir cümledir ama anlam itibariyle meseleyi çok farklı bir boyuta getirebilmekte ve bu tercüme esas alındığında II. Abdülhamid'in Theodore Herzl'e, Yahudilerin Filistin'e yerleşmesini önerdiği anlamı çıkmaktadır. Bunun ne şekilde olduğuna kitabımızın ilgili yerinde ayrıntılı olarak değineceğiz. Belgede yer alan Türkçe tercümenin 1902 yılındaki tercüme olmadığını, Latin alfabesi ile yazılmasından da anlaşılacağı üzere, Cumhuriyet döneminde yapılmış olduğunu bu arada belirtmek gerekir.

Görüldüğü üzere tarih araştırması yaparken bir takım sorgulamalarla belgelerin neden söz ettiğini iyice algılamak gerekir. Bu yapılmadığında, sözünü ettiğimiz bazı çalışmalarda olduğu gibi, II. Abdülhamid'in Theodore Herzl'e Filistin'i vermiş olduğu gibi bir bilgiyle karşı karşıya kalabilirsiniz. Bu sebeple biz bu çalışmamızda hem bu yanlışlıkları düzeltmeye çalıştık, hem de II. Abdülhamid'le Theodore Herzl arasında yaklaşık yedi yıl süren Filistin'e Yahudi yerleşimi konusundaki irtibatın ne şekilde cereyan ettiğini, arşiv belgelerine dayanarak ortaya koymaya çalıştık.

Bu kitap Filistin meselesini bütün yönleriyle ele almak veya Siyonizm'in faaliyetlerini her yönüyle ortaya koymak gibi bir iddia taşımamaktadır. Yapılmaya çalışılan sadece, tarihin bir döneminde Yahudilerin Filistin'e yerleşmek için gösterdikleri çabaları anlatmak, bu konuda çaba gösterenlerden biri olarak da Theodore Herzl'in II. Abdülhamid nezdindeki girişimlerini açığa çıkarmaktır. Bilindiği üzere bu ilişkiler çoğunlukla abartılı bir şekilde

gündeme getirilmiş ve hadiseler yaşanılanlardan çok farklı olarak aktarılmıştır. Kabul etmek gerekir ki bizim tarihimizde şöyle bir alışkanlık vardır. Doğru veya yanlış olmasına bakılmaksızın bir dönemde bir bilgi veya bir iddia ortaya atılır. Giderek o bilgi kutsallık kazanır ve ona iman edilir. Artık o bilgiyi değiştirmek bir yana tartışmaya kalkmak bile bazıları tarafından imana bir saldırı gibi algılanır. Hâlbuki, o bilgi aslında baştan yanlıştır, ama değiştirmek mümkün değüdir.

İşte bizim bu kitapta yapmaya çalıştığımız, konumuzla ilgili bazı yanlış bilgilendirmeleri düzeltip yaşanan doğrulan ortaya koymaktır. Bunu yaparken de ön önemli kaynağımızı arşiv belgeleri oluşturmuştur. Hatta daha önce de değindiğimiz gibi, bütün yönleriyle Filistin meselesini ortaya koymak gibi bir iddiamız olmadığından, geniş kapsamlı bir literatür kullanma ihtiyacım da hissetmedik.

Kullandığımız arşiv belgeleri ele aldığımız konuyu ortaya çıkarmaya yetiyordu.

Kitapta kullandığımız belgelerden bir kısmı ilk defa yayınlanmaktadır. Özellikle de Theodore Herzl'in II. Abdülhamid'in huzuruna kabul edilmesi ile ilgili bir belge şu ana kadar bulunamamıştı. Bu ve buna benzer diğer bazı belgelerden değerli dostum Murat Bardakçı'yı haberdar ettiğimde kendisi bunların mutlaka yayınlanması gerektiğini söylemişti. Nitekim yaptığımız ortak bir çalışma sonucu, öncelikle Habertürk Gazetesi'nin 15 ve 16 Mart 2009 tarihli nüshalarında Murat Bardakçı, Theodore Herzl - II. Abdülhamid ekseninde yaşanan gelişmeleri kamuoyunun bilgisine sundu. Bilgiler oldukça önemliydi ve Murat Bardakçı'nın ifadesi ile 'Ortadoğu'nun ve özellikle de İsrail'in tarihinin yeniden yazılmasını gerektiriyor'da. Nitekim yazı yayınlandığı andan itibaren büyük ses getirdi. Fakat bununla yetinmeyip belgeleri kitap haline getirmek gerekiyordu.

Zaten Murat Bardakçı da yazısında, son derece önemli olan bu belgelerin yakında tarafımdan hazırlanacak bir kitapta yayınlanacağım belirtmişti. İşte biraz gecikmeli de olsa kitap nihayet hazır hale geldi. Bu konudaki katkılarından ve ayrıca kitaba takdim yazısı yazma inceliğini gösterdiğinden dolayı Sayın Murat Bardakçı'ya teşekkür ediyorum.

Yeditepe yayınevi sahibi Mustafa Karagüllüoğlu

kitabın bir an önce yayınlaması için elinden gelen çabayı gösterdi, kendisine ve katkılarından dolayı Erhan Afyoncu, Ersan Güngör, Sercan Arşları ve İrfan Güngörür'e teşekkür ederim.

Her kitabımda olduğu gibi sevgili eşim Emel ve sevgili kızım Neslihan'a olan şükran ve minnettarlığımı bir defa daha belirtmek, benim için zevkle yerine getirdiğim bir borçtur.

Prof. Dr. Vahdettin ENGİN
Tuzla, Nisan 2010 XIV

II. ABDÜLHAMİD'İN PADİŞAHLIĞI

Sultan II. Abdülhamid (1876-1909) 19. yüzyılın son çeyreği ve 20. yüzyılın ilk yıllarında Osmanlı Devleti'nin kaderine hâkim oldu. Padişahlığının ilk yılları

23 Aralık 1876 tarihinde ilan edilen I. Meşrutiyet döneminde geçti. Bu tarihten Meşrutiyet'in sonu kabul edilen 13 Şubat 1878 tarihine kadar olan dönemde II. Abdülhamid' in etkinliğinden söz edilemez. Bu yıllarda, Mithad Paşa önderliğindeki meşrutiyetçilerin nüfuzu söz konusudur. II. Abdülhamid 1878 yılından sonra tedrici bir surette Babıâli'nin nüfuzunu Saraya taşımış ve 1908 yılma kadar tek karar mercii olarak ülkenin iç ve dış politikalarını yönlendirmiştir. II. Meşrutiyet'in ilanı olan 23 Temmuz 1908'den, tahttan indirildiği 27 Nisan 1909 tarihine kadar da, meşrutiyet hükümdarı olarak aktif bir konumda değildir. Bu açıdan bakıldığında 33 yıllık hükümdarlık döneminin yaklaşık 30 yılında ülkeyi kendi düşünceleri doğrultusunda yönetmiştir. Dolayısı ile hataları ve sevapları ile bu dönemin icraatlarından sorumludur.

II. Abdülhamid'in Devleti Yönetme Anlayışı

II. Abdülhamid'in 13 Şubat 1878'de Meclisi kapatması, daha sonra girişeceği iktidarı Babıâli'nin elinden alarak Saraya taşıma hamlelerinin ilkini teşkil etmekteydi. II. Abdülhamid tedrici bir surette Sarayın

hâkimiyetini arttırdı. Nitekim Sarayda görevli kâtiplerin sayısının artışı, bu etkinliğin ve devlet işlerinin Saraydan yürütülmesinin bir göstergesi sayılır. Mesela V.Murad döneminde Saraydaki kâtip sayısı 3 ila 6 arasında iken, II. Abdülhamid'in ilk saltanat yıllarından itibaren bu rakam giderek yükselmiştir. 1878 yılında Saray kâtipleri 10'a çıktı. Bu sayı 1890 'da 19, 1894'de 24, 1896'da ise 28' e yükseldi. Kâtiplerin sayısındaki bu artış, Sarayda gerçekleştirilen işlerin çoğaldığım göstermektedir. II. Abdülhamid hükümeti devreden çıkartıp, Babıâli'de yapılması gereken işleri Saraya aktarınca, buradaki bürokratik işlemler eskiye oranla çok arttı ve Saray bürokrasisi Babıâli'nin yerini aldı.

Sultan II. Abdülhamid, devlet idaresini bu şekilde kendi denetimine aldıktan sonra, Hususi İradeleri aracılığı ile hükümeti yönlendirmiş ve hangi konularda ne tür kararlar alınması gerektiğini Sadrazama sürekli olarak hatırlatmıştır. Bu durumda bürokratik sistemin işleyişi şu şekle dönüşmüştür. Padişah her harigi bir meselenin çözümü için düşüncelerini hususi bir irade ile Babıâli'ye iletmektedir. Bilahare bu mesele hükümette görüşülmekte ve çoğunlukla Padişahın görüşlerine uygun bir karar alınıp, onaylanması için konu tekrar Saraya arz edilmekte ve irade çıktıktan sonra da icraata geçilmektedir. II. Abdülhamid bu tür idare tarzını 1908 yılındaki II.

Meşrutiyet'in ilânına kadar sürdürmüştür. Bu tarihten sonra ise iktidar gücü yine Babıâli'ye, yani İttihat ve Terakki Partisi'nin eline geçecektir.

II. Abdülhamid devlet bürokrasisinin işleyişinde kendine göre bir yöntem kullanıyor ve Osmanlı hükümeti'nin almasını istediği kararları hususi iradeler aracılığıyla önceden hükümete duyuruyordu. Böylece kararlar kendi istediği şekilde çıkmış oluyordu. Ama hususi iradeler sadece hükümetin alacağı kararlara yönelik değildi. II. Abdülhamid akla gelebilecek her konuda yetkilileri uyarıyor, bazen de onların görüşlerini alıyordu. Söz konusu iradelerden anlaşıldığına göre, 'Müstebid' bir Padişah olarak bilinen ve saltanat yıllarına 'İstibdat Dönemi' adı verilen Sultan, aslında birçok konuda uzmanlara danışmadan karar vermiyordu. Esas itibariyle de Yıldız Sarayı'nda, her zaman danışabileceği, güvendiği devlet adamlarından oluşan bir ekibi vardı. Çoğu zaman da ilgili uzmanlardan yazılı raporlar istiyordu. Kendisinin vereceği en

son karar öncesinde uzmanların görüşünü alması ve ondan sonra kesin kararını vermesi tarzında çok sayıda örneğin olması, II. Abdülhamid'in çalışma sistemi hakkında daha iyi fikir vermektedir. Bu bağlamda, II. Abdülhamid idaresi aslında merkezi yönetimin güçlü olduğu bir nevi 'Başkanlık Sistemi' gibi işliyordu ve bu yönüyle başlı başına önemliydi.

Çünkü geniş bir coğrafyaya yayılmış olan devleti ayakta tutabilmesi buna bağlıydı3.

II. Abdülhamid'in Genel Dış Politika Anlayışı

II. Abdülhamid, Padişahlığının hemen ilk yıllarında, Osmanlı Devleti için büyük bir felaketle neticelenen ve Balkanlarda birçok toprak parçasının kaybedilmesine yol açan Osmanlı-Rus Savaşı'nın acı neticelerine katlanmak zorunda kalmıştı.

Dola-yısı ile ondan sonraki dönemde uyguladığı dış politika icraatlarında, bu savaşın acı sonuçlarını her zaman göz önünde bulundurduğunu belirtmek gerekir. Zaten karakter itibariyle evhamlı ve ihtiyatlı hareket eden bir kişi olduğundan, bu savaşın sonuçları, Onun sonraki dönemde çok daha tedbirli hareket etmesine sebep olmuştu. Dolayısı ile II. Abdülhamid hükümdarlığı döneminde kendine özgü bir dış politika anlayışı geliştirmiştir. Bu politikayı değerlendirirken, düvel- i muazzama adı verilen dönemin büyük devletlerinin, Osmanlı Devleti'ne bakış açılanm özellikle göz önünde bulundurmak gerekir.

Büyük devletler, 1878 Berlin Antlaşması'ndan sonra, Osmanlı Devleti'nin toprak bütünlüğünü garanti etme politikasından vazgeçerek, bu ülkeyi bir an önce parçalama sürecini başlatmışlardı. Bu sebeple ülkenin ayakta kalması giderek güçleşti. II. Abdülha-mid Osmanlı Devleti için en büyük tehlike olarak

İngiltere'yi görüyordu. Ona göre, İngiltere'nin Rus savaşında Osmanlı Devleti'ni yalnız bırakmış olması bir politika değişikliği idi ve artık İngiltere Osmanlı Devleti'ni parçalamaya çalışacaktı.

II. Abdülhamid 19. yüzyılda hiçbir devletin sadece kendi gücüne dayanarak politika oluşturmadığı, aralarında ittifaklar yapmak suretiyle daha güçlü olmaya çabaladıklarının farkındaydı. Do-layısı ile kendisi de öyle hareket etti. Devletler arasındaki dengeleri kollayarak politika üretti. Bu uğurda zaman zaman tavizler vermek zorunda kaldığı anlar da oldu. Ama bu durum hiçbir zaman

devletin aciz durumlara düşürülmesi pahasına gerçekleşmedi. II. Abdülhamid'in zamanında hiç toprak kaybı olmadığı şeklindeki görüş doğru değildir. Her ne kadar savaşın çıkışından sorumlu değilse de, 1877-1878 Osmanlı Rus Savaşı sonrasında Balkanlardaki ve Doğu Anadolu'daki toprak kayıpları II. Abdülhamid'in Padişahlığı sırasında gerçekleşmiştir. Ayrıca Tunus'un Fransızlar, Mısır'ın İngilizler tarafından işgal edilmesi, Kıbrıs'ın İngiltere'ye, Doğu Rumeli vilayetinin Bulgaristan'a bırakılması da II. Abdülhamid zamanında oldu. Gerçi bu bölgelerle sembolik bir bağ mevcuttu. Ama işgalden sonra buralarda Osmanlı hâkimiyetinden söz etmek mümkün değildir. Aslında II. Abdülhamid buraları gözden çıkarırken, devleti, sonuç almayacağı maceracı poli-

tikalardan koruma amacını gütmüştü.

II. Abdülhamid bu zpr dönemde ülkenin parçalanmasının önüne geçmeye çalıştı. Hükümdar, Osmanlı Devleti'nin siyasi ve iktisadi gücünün farkında olarak, her yabancı ülkeyi ayrı ayrı değerlendirip ona göre politika uygulamayı tercih etmiştir. Çoğu zaman da, onların arasındaki rekabetten faydalanmayı bir yöntem olarak kullanmıştır. Politikasının temel unsurunu Osmanlı Devleti'nin toprak bütünlüğünün muhafazası oluşturuyordu. Bunu yaparken de ülkenin bazı vilayetleri için çok hassas davrandığı halde, devletin gücünün uzanamayıp sınırlı kaldığı vilayetler için aynı hassasiyeti göstermemiştir. Çünkü bu yıllarda Osmanlı Devleti ancak kendi varlığını koruma peşindedir. Bundan dolayı II. Abdülhamid barışçı bir dış politikayı her zaman tercih etmiştir. Esas itibariyle devletin mevcut gücünün başka bir şekilde davranmasına imkân tanımadığının da bilincindedir. Bu sebeple meseleleri daha çok barışçı ve diplomatik yollarla çözmeyi tercih etmiştir.

Uluslararası politikada istihbaratın önemini çok iyi bildiği için de, büyük paralar harcama pahasına, güçlü bir istihbarat örgütü kurmuştur. Bu sayede dünyadaki gelişmelerden haberdar oluyor ve ona göre önlem almaya çalışıyordu. Büyük devletlere karşı dişe diş bir mücadele verme taraftarı olmakla beraber, bu mücadelenin devlete zarar vermesi söz

konusu olduğu zamanlarda veya netice almanın güç göründüğü durumlarda zaman zaman geri adım attığı da gözlenmektedir. Ama önem verdiği konularda hiç geri adım atmamıştır. Nitekim Tunus'un Fransızlarca, Mısır'ın ise İngilizlerce işgaline çok sert tepki göstermeyen veya karşılığında daha büyük bir kazanç temin edildiği için Kıbrıs'ı İngiliz idaresine bırakan II. Abdülhamid, Doğu Anadolu'nun Ermenilere verilmesine, Filistin'e Yahudilerin yerleşmesine sürekli karşı çıkmış, kutsal toprakların, petrol bölgelerinin elde tutulmasına azami gayret göstermiş, bu alanlarda en ufak bir tavize yanaşmamıştır4.

II. Abdülhamid dış meselelerde genellikle barışçı yöntemleri tercih etmelde beraber, kaçınılmaz olduğunda savaş karan (1897 Osmanlı-Yunan Savaşı) da alabilmişti.

Netice itibariyle II. Abdülhamid, büyük devletler arasındaki rekabeti sürekli körükleyen, tarafsız, bağımsız, çoğu zaman barışçı, bazen tavizkâr fakat yeri geldiğinde de tehditkâr bir dış politika anlayışını Padişahlığı döneminde sürdürmüştü.

II. Abdülhamid ve Ortadoğu

Filistin meselesine giriş yapmadan önce, II. Abdülhamid'in Ortadoğu'daki Osmanlı coğrafyasını büyük devletlerin saldırılarından korumaya yönelik icraatlarına kısaca değinmekte fayda vardır.

19. yüzyılın son çeyreği ve 20. yüzyılın başlarında Osmanlı İmparatorluğu'nun Ortadoğu coğrafyası üzerinde uluslararası bir rekabet yaşanırken, II. Abdülhamid devletin gücünü de göz önünde bulundurarak, mümkün olduğu kadar gerçekçi bir politika uygulamıştı. Bu politikanın birinci ayağını, ülkelerin peşlerinde

olduğu menfaatlerin bilincinde olarak, onlar arasındaki rekabeti körüklemek oluşturuyordu. Mesela Mısır üzerinde emelleri olan Fransa ve İngiltere'yi sürekli bir çekişme ortamı içine sokması bu politikanın bir yansımasıdır. II. Abdülhamid Mısır üzerindeki zayıf Osmanlı egemenliğinin uzun süre devam etmeyeceğini düşünüyordu. Bu sebeple devletin gücünü orada harcamak yerine, Mısır'ı başkalarının çekişmesine bırakmayı tercih etmişti. Fakat aynı anlayış her zaman geçerli değildi. Mesela imparatorluğun prestiji için önemli olan

Hicaz'daki kutsal topraklara, Yahudilerin devlet kurmaya çalıştığı Filistin'e ve Ermenilerin göz koyduğu Doğu Anadolu'ya şiddetle sahip çıkmış, buralar üzerinde oynanan uluslararası oyunları bozmak için devletin bütün imkânlarını kullanmıştır.

II. Abdülhamid'in Ortadoğu'daki yabancı emellerine karşı uyguladığı politikanın ikinci ayağını ise, sahip olduğu hilafetin gücünü kullanmak oluşturmuştur. Padişah devletin devamını sağlayacak atılımlar

için her şeyden önce dâhilde birlik ve beraberliğin sağlanması gerektiğini düşünüyordu. Bunun için din çok önemli bir birleştirici faktördü. Osmanlı ülkesinde din anlayışının yıkılması halinde devletin de yıkılacağını ifade ediyordu. Bu temel düşünceden yola çıkarak II. Abdülhamid Osmanlı cemiyetinde dini ön plana çıkarmaya, halkın günlük yaşantısının her safhasında islami unsurları vurgulayarak, kendi liderliğinde bir sosyal bilinçlenmeyi gerçekleştirmeye gayret göstermişti. Buna ek olarak tarikatlara özel bir önem vermiş, bunların yemek ve aydınlanma gibi masraflarını bizzat kendi karşılamış, harap halde olan tekkelerin onanmlarını yaptırıp, tarikat büyüklerinin türbelerini tamir ettirmiştir. Arap vilayetleri ve Afrika'daki nüfuzlu tarikat şeyhlerine nişan ve rütbeler ihsan etmenin yanında maaşlar da bağlayan Padişah, Ebu'l- Fluda Efendi, Zafir Efendi gibi şeyhleri yanında tutarak onların nüfuzlarını kullanmıştır. Din kitaplarınm doğru bir şekilde basım ve yayınma dikkat edilmiş, gerek memleketin en ücra köşelerine gerekse sömürgelerde yaşayan Müslümanlara Kur'an-ı Kerimler gönderilmiştir

Bu politika genel olarak Panislamizm şeklinde yorumlanmakta ise de, II. Abdülhamid'in yaptığı daha çok, dış saldınlara karşı ülke dahilindeki Müslümanların arasında birlik ve dayanışma sağlamak şeldinde cereyan etmiştir. Yine benzer şekilde,

Avrupa ülkeleri ve Rusya'nın sömürgesi konumuna düşmüş Müslüman toplulukları üzerinde hilafetin gücünü kullanarak bu devletlere baskı yapmak başvurduğu yöntemlerden biri olmuştur. Fakat bu uygulamanın Panislamizm olarak değerlendirilmesi doğru değildir.

OSMANLI ORTADOĞU COĞRAFYASI'NDA İÇ VE DIŞ GAİLELER VE BUNLARDAN KURTULMA ÇABALARI

II. Abdülhamid'in Padişahlığı yıllarında Ortadoğu coğrafyasında, iktisadi anlamda çıkar sağlamayı amaçlayan yabancı ülkelerle demiryolu ve petrol savaşları sürdürülürken, bir taraftan da özellikle İngiliz kaynaklı faaliyetler neticesi, iç isyanlar meydana gelmişti. İngiltere isyan çıkaran şeyhlere destek olarak onlar nez-dinde nüfuzunu arttırmak ve Osmanlı Devleti ile olan bağlarını koparmak istiyordu. Bu şekilde bölgeye yerleşmesi kolaylaşacaktı. İngiltere bu hedefine ulaşabilmek için Halifeliği dahi tartışmaya açıyor ve bu kutsal makamın

Osmanlıların elinde olmaması gerektiğini vurguluyordu. Halifeliğin Osmanlılardan alınması halinde kendilerinin halife olabileceği hayalini kuran birçok şeyh de İngilizlerle işbirliğine girmekte bir sakınca görmüyorlardı. Bu arada İngiltere'nin, zaman zaman askeri güç kullanarak bizzat bazı toprakları ele

geçirme çabasına girdiği de oluyordu. İşte II. Abdülha-mid İngiltere'nin bu çabalarını çoğu zaman boşa çıkardı.

Basra Körfezi ve Petrol Meselesi

Basra ve çevresinin Osmanlı Devleti ile bağlantısı 19. yüzyıla kadar gevşekti. Mithat Paşa'nın Bağdat valiliği (1869-1872)

sırasında Basra'da merkezi hükümetin ağırlığı daha fazla hissedilir oldu.

Bununla beraber, bölgedeki şeyhler dini açıdan padişaha bağlılığı kabul ederler, fakat idari açıdan daha rahat hareket ederlerdi. Osmanlı hükümetleri Kuveyt şeyhlerine kaymakamlık unvanı vererek merkezle irtibatlarım devam ettirirlerdi. İngiltere önceleri Hindistan'ın güvenliği açısından daha sonra da petrol sebebiyle bölgeye olan ilgisini arttırmış, Umman, Bahreyn, Kuveyt şeyhlerini himayesi altına alabilmek için her türlü teşebbüslere girişmeye başlamıştı.

Hindistan Genel Valisi Lord Curzon, Basra Körfezi'nin Hindistan'la denizden komşu olmasını gerekçe göstererek bu bölgede rakip kabul etmeyeceklerini söylemekteydi. Bu arada II. Abdülhamid 1889 yılında bir fermanla Musul vilayetindeki bütün petrol yatakları imtiyazının Hazine-i Hassa'ya ait olduğunu ilan etmişti. İlginç olan hususlardan biri de şu idi. II. Abdülhamid'in şahsi hazinesi olan bu kurumun başına

getirdiği kişi Agop Ohanes Kazazyan Paşa adlı bir Ermeni idi. Aslında bu şaşırtıcı değildi. II. Abdülhamid için önemli olan işini iyi yapan insanlarla çalışmaktı. Agop Paşa iyi bir iktisatçı olup Maliye Nazırlığı da yapmıştı. Padişaha iktisadi konularda danışmanlık da yapıyordu.

İngiltere 1892'den itibaren Bahreyn'i himayesi altına aldığını iddia etmeye başladı ve bu himayesini bölgedeki diğer şeyhler üzerinde de yaygınlaştırmaya çalıştı. Bağdat demiryolu imtiyazının Almanlara verilip hattın Körfeze ve Kuveyt'e kadar uzatılmasının düşünülmesi İngilizleri telaşa düşürdü. Lord Curzon bölgede seyahat yapıp nüfuzunu artırmaya çabalarken, Kuveyt kaymakamlığına getirilmiş olan Mübarek Essabah Osmanlı hâkimiyetinden kurtulmanın bir aracı olarak İngiliz himayesini tercih ediyordu. Bu ortamda II. Abdülhamid, Alman İmparatoru II. Wilhelm'in Türkiye'ye geldiği 1898 yılında yeni bir irade ile Musul ve Bağdat petrolleri imtiyaz hakkının Hazine-i Hassa'ya ait olduğunu tekrarladı. İngilizler 1899 yılında Mübarek Essabah'la bir mukavele yaptılar. Buna göre Şeyh İngiliz hükümetinin muvafakati olmadıkça hiçbir hükümetin temsilcisinin kabul etmemeyi, kendi topraklarından herhangi bir parçayı İngiltere'den başka devlete terk etmemeyi veya kiralamamayı taahhüt ediyor, buna karşılık İngiltere kendisine yardım yapma ve silah temin etme sözü

veriyordu. Osmanlı Devleti bu mukaveleyi tanımadığı gibi Essabah'a karşı rakibi İbnürreşid'e destek verdi. Bu arada Bağdat demiryolunu Basra'ya kadar uzatmak isteyen Almanya da İngiliz taraftan Essabah'ın aleyhinde bulunuyordu. Mübarek Essabah'm Kuveyt'ten atılması amacıyla 6, Ordu Müşiri Fevzi Paşa Bağdat'tan Kuveyt üzerine yürüdü. Şeyh Mübarek ise İngiltere'den yardım istedi. Kuveyt'e iki İngiliz savaş gemisi geldi. İngiliz komutan karaya asker çıkarırlarsa Kuveyt'te resmen İngiliz himayesini ilan edeceğini belirtti. Bunun üzerine taraflar eski statüko üzerinde mutabık kaldılar (1901). 1902 yılında bölge petrolleri imtiyazının Hazine-i Hassa'ya ait olduğuna dair bir ferman daha çıktı6. İngiltere bu tarihten sonra çeşitli vesilelerle Basra Körfezi'nde hâkimiyet kurma çabalarını sürdürdü. II. Abdülhamid İngiltere'nin bu girişimlerini her defasında boşa çıkardı. Bölge Birinci Dünya Savaşı sonrasında tamamen İngiliz Manda İdaresi altına girdi.

Hicaz Bölgesi

Osmanlı Devleti kutsal toprakların bulunduğu Hicaz'da diğer vilayetlere göre farklı bir uygulama yapardı. Burada Vali ve Kumandanların yanında bir de Hz. Muhammed'in soyundan gelen Mekke Şerifi bulunurdu. Osmanlılar Hz. Muhammed ile akrabalıklarından dolayı şeriflere daima sevgi ve saygıyla muamele etmişler ve hürmet göstermişlerdi.

19. yüzyılın başında bir taraftan, Osmanlı hâkimiyetini yıkıp kendi nüfuzunu arttırma çabasındaki İngilizlerin faaliyetleri, diğer taraftan birbirlerine üstünlük sağlamak üzere çeşitli entrikalar çeviren mahallî güçlerin ve kabilelerin çıkar kavgalan, Basra Körfezi'ni, Orta Arabistan'ı, hatta Hicaz'ı bir çatışma alam haline getirmişti. Bölgede rol oynayan aktörlerden biri olan İbn Suud köklü bir Arap kabilesine mensup olup, Necid kıtasında Dır'iyye adlı bir köyün emiri idi ve yaygın bir nüfuza sahip değildi. Bu esnada Şeyh Muhammed b. Abdülvehhab kendi adına ihdas ettiği Vehhabilik mezhebini Hicaz'da yaymak istiyordu. Ancak, orada emeline ulaşamayınca, Necd içlerindeki Dır'iyye'ye giderek, buradaki ahalinin dini konulardaki cehaletinden de istifadeyle, Veh-habi mezhebini yaymaya muvaffak olmuştu. Bir süre sonra Emir İbn Suud'a da bu mezhebi kabul ettirmişti.

İttifakları akabinde bu ikili, çevredeki Bedevi kabileleri arasında da mezheblerini yaymağa başlamışlardı. 1785 senesinde Muhammed b. Abdülvehhab, İbn Suud ile birlikte, Vehhabilik sayesinde Hicaz, Şam ve Irak havalisindeki bir hayli halkı idareleri altına almışlardı.

Vehhabiler Necef ve Kerbelâ'ya tecavüz ederek mübarek makamların kubbelerini yıkarak, buralarda mevcut olan kutsal emanetler ile kıymetli eşyaları

gasp etmişlerdi. Mekke ve Medine'ye tecavüz ederek, kısa bir muhasaradan sonra Mekke'yi ve Medine'yi zaptetmiş ve Hz. Peygamber'in kabrini yağma ve Ashâb-ı Kiram hazretlerinin kabirlerini yerle bir etmişlerdi7. Vehhabiler, Mekke ve Medine'yi istilâları sırasında, hacıların da Hicaz'a girmesine engel olmuşlardı. Vehhabiler, bu mezhebe mensup olmayan diğer ehl-i İslâm'a müşrik nazarıyla bakmakta ve bunların mezheplerine girmeleri için zorlanmalarını kendilerine

vacip görmekteydiler. Ayrıca, davetlerine uymayanların katlinin de gerekliliğine inanmaktaydılar.

Vehhabilik hareketi başlar başlamaz, Osmanlı Devleti bölgedeki idarecilerini uyarmıştı. Ancak, maalesef güçlü bir merkezi kontrolden uzak olan bu idareciler, zamanında gerekli tedbirleri alamadıkları için, tehlike Mekke ve Medine'ye kadar uzandı. Osmanlı Devleti, o sıralarda pek çok iç ve dış gaile ile boğuştuğundan, doğrudan müdahale edemeyecek ve meseleyi Bağdat ve Şam valilerinin birlikte çözmelerini isteyecekti. Ne var İd, bundan da netice alınamayınca, Mısır valisi Mehmed Ali Paşa görevlendirildi. Mehmed Ali Paşa'nın Mısır'dan gönderdiği kuvvetler, Veh-habileri, merkezleri olan Dır'iyye'ye kadar takip etmiş ve burayı tahripten sonra Vehhabi emiri, oğlu Faysal ve Abdullah b. Suud yakalanarak İstanbul'a getirilmiş ve emir idam edilmişti.

Bu suretle Osmanlı Devleti Hicaz, Necid ve Asha'nın gerçek hâkiminin kendisi olduğunu ilan ediyordu.

Babıâli'nin istemeyerek de olsa görev verdiği Mehmed Ali Paşa, elde ettiği başarıyla hem Mısır'daki itibarını pekiştiriyor, hem Mısır dışında söz sahibi olacak duruma geliyordu. Devlet ise, hizmetlerine muhtaç bulunmalda birlilcte, onun özellikle Hicaz'da nüfuz kazanmasını istemiyordu. Bu sebeple Hicaz bölgesinin Mısır'a bağlı ve Mehmed Ali Paşa'nın idaresi altında bulunduğu müddet zarfında dahi, kadı ve şerifin İstanbul'dan tayinine devam edildi.

Osmanlı Devleti ile Mehmed Ali Paşa arasındaki hâdiselerin 1841 Londra Protokolüyle bir neticeye bağlanması üzerine, Mısır kuvvetleri, Hicaz ve Suriye'den geri çekilmişlerdi. Ancak, durumu hazmedemeyen Mehmed Ali Paşa, Mısır'da hapiste bulunan Faysal b. Suud'u serbest bıraktı. Faysal'm Necid'e dönmesinden sonra, Vehhabi mezhebinde bulunanlar, yeniden kendisine bağlılıklarım arz ettiler. O da güç kazanarak Alışa ile sair birtakım bölgeleri

idaresine alarak gittikçe güç kazanmaya başladı İd, Alışa, ancak Midhat Paşa'nın Irak valiliği sırasında Vehhabilerin elinden geri alınabilmiştir (1871)8.

II. Abdülhamid'in Padişahlığı ile birlilcte bölgeye verilen önem artmış, bu yeni politikalar devletin itibarını arttırdığı gibi, güç merkezinin de Suud

ailesinden Reşidilere kaymasına yol açmıştı. Çünkü II. Abdülhamid Reşidilerden yana tavır koymak suretiyle bunların Suud ailesi karşısında nüfuz kazanmasını sağlamıştı. Bu tavrında Suudilerin Vehhabi olmalarının da etken olduğu ifade edilebilir. II. Abdülhamid Reşidilerin Suudiler karşısında güç kazanmasına göz yumarken, hiç bir zaman bu güçlerinin, Suudilerin eskiden kazandıkları nüfuz kadar olmasını da istememişti. Buna yönelik olarak da bir denge politikası geliştirmiş, Reşidilerin Suudları tamamen etkisizleştirmesine de izin vermemiştir. Mesela 1891 yılında Reşidiler bütün Necid'i ele geçirip Suudları bölgeden çıkardıklarında devlet bu konuda müdahil olmamıştır. Fakat Necid'den sınır dışı edilen Suud ailesi de büsbütün göz ardı edilemeyerek hem Kuveyt'te ikamet etmelerine izin verilmiş, hem de kendilerine devlet hazinesinden maaş bağlanmıştır. Sonuçta II. Abdülhamid için iki aileden birinin güçlenip bağımsızlık peşinde koşması yerine, her ikisinin de birbirlerini dengelemeleri ve devlet için bir tehdit olmaktan çıkmaları daha tercih edilebilir bir yöntemdi ve Padişah da böyle hareket etti.

Bu arada Reşidilerin üstünlüğü karşısında, Abdurrahman İbn Suud oğlu Abdülaziz'le birlikte Kuveyt'e kaçıp Şeyh Mübarek Essabah'a iltica etmişti. Mübarek Essabah öteden beri İngiliz nüfuzuna sığınmayı tercih eden ve onlarla birlikte hareket etmeye

yönelik bir politika güdüyordu. II. Abdülhamid bu gelişmeden hoşnut olmadı. Bağdat'taki 6. Ordu Müşiri Feyzi Paşa'yı Kuveyt üzerine gönderdi. Buna karşılık Mübarek Essabah da derhal İngilizlerden yardım istedi. Cereyan eden müzakereler neticesinde eski statüye geri dönüldü ve İngiltere Kuveyt şeyhini resmen himaye etmekten vazgeçti. Bununla beraber gerek Mübarek gerekse ona iltica eden Vehhabi Emiri Abdurrahman İbn Suud İngilizlere dayanma politikasını devam ettirmeye kararlı idiler. Onların bu tavrına karşın rakipleri İbn Reşid Osmanlı Devleti'ne sadakatini devam ettirdi. Bu aşamada II. Abdülhamid daha çok devreye girerek İngiliz nüfuzuna karşı bir mücadele içine girdi. İngilizler de boş durmayarak Şeyh Mübarekle Abdurrahman İbn Suud'u kışkırtıp İbn Reşid'e saldırttılar. Fakat başarılı olamadılar. 1901 yılında II. Abdülhamid'in desteğiyle Ibn Reşid Kuveyt'e bir saldırı düzenledi.

1902'de Abdülaziz'in başa geçmesiyle Suudiler kuvvetlendiler. Mübarek ve İngiltere'nin de desteğiyle Abdülaziz İbn Reşid'i saf dışı bırakıp Riyad'ı ele geçirmeye karar verdi. Nitekim yapılan saldırılarda İbn Reşid hayatını kaybetti ve Riyad Suudi kuvvetleri tarafından ele geçirildi. Suudiler daha sonra Necid'e de hâkim oldular. Böylece İngilizlerin yardımıyla Suud idaresinin temelleri atılmış oluyordu.

İbn Suud en önemli rakibi Reşid'i alt etme-

kle beraber, Osmanlı Devleti'ne rağmen bölgede müstakil bir güç olamayacağının bilincindeydi. Bu sebeple II. Abdülhamid'e yazdığı mektupta kendisinin Padişahın mütevazı ve sadık bir kulu olduğunu beyan edip civardaki bütün aşiretlerin Halifeye bağlı olduklarını belirtmişti. Ayrıca iki merkezde bulunan Osmanlı askerlerinin rahatlarının yerinde olduğunu, bunların iaşelerini kendi malından iftiharla karşıladığını, Necid Kıtası'nın yüksek yerlerine astıkları Osmanlı bayrağının dalgalandığını ve halkın bundan büyük hoşnutluk duyduğunu ilave etmişti.

İbn Suud Padişaha karşı bu duygularını iletirken esas itibariyle ileriye yönelik bağımsızlık hesapları için de İngiltere'ye başvurarak Osmanlı Devleti'ne karşı kendisinin desteklenmesini istiyordu. Nitekim bu girişimlerini 1904'den 1906 sonlarına kadar defalarca sürdürmüştü. İngütere ise, Osmanlı Devleti'ni kızdırıp Basra Körfezi sahillerinde mevcut statükoyu olumsuz etkileyeceği düşüncesiyle olumsuz cevap vermişti. Bunun üzerine İbn Suud Padişaha olan sadakatinin devam etmesi gerektiği kanaatine vardı. Esas düşüncesini yansıtmamakla beraber, bu sadakati 1913 yılına kadar sürecektir. Bu dönemde savaş ortamına giren Osmanlı Devleti'nin zafiyet göstermesi gerek İbn Suud'un, gerekse bağımsızlık peşindeki diğer emirlerin harekete geçmesine yol açacaktır.

Bunlardan biri de Mekke Emiri Şerif Hüseyin'dir.

Şerif Hüseyin Hicaz bölgesinde nüfuzu olan birisiydi. Sultan Abdülhamid, Şerif Hüseyin'in İngiliz ajanları ile irtibat halinde olduğunu haber alınca onu ailesiyle birlikte 1891'de İstanbul'a davet etti ve 18 yıl boyunca bir daha da bırakmadı. II. Abdülhamid'e göre Şerif Hüseyin karizmatikti, lakin zeld ve dirayetli bir devlet adamı değildi. Bu yüzden kullanılmaya müsaitti.

İstanbul'daki bu zorunlu ikametgâh 1908 yılma kadar sürdü. II. Abdülhamid bu süre içinde Şerif Hüseyin'in bu karizmasının, zaafları yüzünden Osmanlı Devleti aleyhine kullanılmasına da set çekmişti. II. Meşrutiyet'in ilanından sonra Mekke'ye dönmesine izin verilen Şerif Hüseyin aynı zamanda Mekke Emiri oldu.

Artık rahat hareket eden Şerif Hüseyin'e İngiltere ve Fransa tarafından birçok vaat yapıldı. Fransızlar bir oğluna Suriye'yi verecekler, öbür oğluna da Lübnan diye bir ülke icat edecelerdi. Şimdiki Suudi Arabistan ise kendisine kalacaktı. Bir kral soyu, hanedanlıklar şeklinde Arap coğrafyasını yönetecekti. İngilizler kendisine bazı Arapların kralı ve Müslümanların halifesi olacağını da vaat etmişlerdi.

I. Dünya Savaşı çıktığında Şerif Hüseyin kendisine vaat edilenlerin gerçeldeşeceği ümidiyle İngiltere ile beraber hareket etti ve Osmanlı Devleti'ne

isyan bayrağını açtı. Şerif Hüseyin bu süreç içinde İngiltere'nin Mısır'daki Yüksek Komiseri Henry Mc Ma-hon ile yaptığı yazışmalarda geleceğe yönelik hedeflerini de ortaya koyuyordu. Şerif Hüseyin bu mektuplardan birinde 'bütün Arap milletinin' hürriyetlerini gerçekleştirmeye ve yönetimlerini kendi ellerine almaya karar verdiğini yazıyordu. Böyle bir gayenin gerçekleşmesini desteklemek ve buna yardım etmek İngiltere'nin menfaatine olacaktı. Şerif Hüseyin bunun için İngiltere'nin tanıyacağı büyük bir bağımsız Arabistan kurulmasını istiyordu. Ayrıca Hilafet Türklerden alınarak Araplara yani kendisine verilmeli ve bunu İngiltere onaylamalıydı. Mc Mahon Mekke Emiri'nin bu talebine verdiği cevapta, Arap menfaatlerini İngiliz menfaati gibi ve İngiliz menfaatlerini de Arap menfaati gibi görmesinden duyduğu memnuniyeti belirtmiş, gerek Arap bağımsızlığını, gerekse Hilafetin gerçek Arap irfandan biri tarafından tekrar başlatılmasını İngiltere'nin desteldediğini ifade etmişti. Ama kurulacak bağımsız ülkenin sınırlarının şimdiden belirlenmesi, içinde bulunulan savaş ortamında mümkün değildi. Esas itibariyle İngiltere bir taraftan Osmanlı Devleti aleyhine isyana sevk ettiği Şerif Hüseyin'in gücünden faydalanırken, diğer yandan onu vaatleriyle oyalıyordu.

Çünkü İngiltere'nin savaş sonunda şekillendireceği yeni Ortadoğu haritasında bağımsız bir Arap

devleti yer almıyordu. Nitekim 1916 yılında İngiltere ve Fransa arasında yapılan Sykes-Picot Anlaşması ile Ortadoğu ve petrol bölgeleri İngiltere ve Fransa arasında paylaşıldı. Artık savaş sonunda bağımsız Arap devletleri değil manda yönetimleri olacaktı. İngilizlerin Şerif Hüseyin'i aldatmaları bununla da sınırlı kalmadı. Suudiler gerçekleştirdikleri bir darbe ile Şerif Hüseyin'i Mekke'den uzaklaştırdılar. 1926 başından itibaren artık Suudiler İngiliz Mandası Hicaz Krallığının başına geçtiler.

Yemen'de Osmanlı-İngiliz Rekabeti

İngiltere 18. yüzyılın sonu ve 19. yüzyılın başlarından itibaren Yemenle ilgilenmeye başladı. İngiltere Hindistan yolunu kontrol altında tutabilmek ve Uzakdoğu'dan gelip Ortadoğu'ya ve Avrupa'ya ulaşan ticaret yollarına hâkim olmak amacıyla askeri ve ticari açıdan stratejik önemi olan Yemen'i hedef olarak seçmişti. Benzer şekilde Fransa, İtalya ve Hollanda da bölgeye göz dikip bir takım faaliyetlerde bulunmaktan geri durmamışlardı. Bu çerçevede Arapça bilen misyonerler yerli halk üzerinde nüfuz kazanma çabalarına giriştilderi gibi, bir takım başka Avrupalılar da halka yardımda bulunma bahanesiyle Osmanlıları sömürgeci kendilerini kurtarıcı gibi göstermeye çalışmışlardır. Yerli halkı Osmanlılar aleyhine kışkırtıp bölgeye hâkim olma girişimlerinde en ziyade başarılı olan İngiltere 1839 yılında

Aden'i işgal etmiştir. İngiltere daha sonra para ile kandırdıkları şeyhler vasıtasıyla topraklarını genişletmek ve bölgede kalıcı olarak yerleşmek girişimlerini sürdürmüştür. Çeşitli Avrupa devletlerinin Yemen halkını Osmanlıların aleyhine kışkırtıp onlara silah yardımında bulunmaları bölgede silah kaçakçılığının çoğalmasına sebep olmuş,

Türklere karşı girişilen isyanlarda bu silahlar kullanılmıştır. İngilizler Yemen Araplarını bağımsızlık vaadiyle kandırırken, diğer taraftan Mekke Şerifine II. Abdülhamid'in yerine halife olması şeklinde teklifte bulunuyorlardı. İngiltere Güney Arabistan'da yayılma faaliyetleri çerçevesinde Aden bölgesinde bulunan ve Nevahi-yi tis'a (dokuz bölge) denen Osmanlı topraklarına işaretler koymaya ve işaret konan yerleri işgal etmeye başladılar. Bunun üzerine Osmanlı Devleti 1892 yılında İngiltere'ye bir protesto notası verdi. Fakat bunu dikkate almayan İngiltere faaliyetlerini sürdürdü. Bunun sonucu olarak bu bölgede Osmanlı

Devleti ile İngiltere arasında uzun süre devam edecek bir sınır anlaşmazlığı meydana geldi. İki tarafın da hak iddia ettiği toprakları birbirinden ayıran bölgeye hatt-ı fasl deniyordu. İngiltere Yemen ve Arabistan'da Osmanlı hâkimiyetini zedelemek için başka girişimlerde de bulundu. Şehirlerde Osmanlı bayrağının asılmasına engel olmak suretiyle İngiliz

hâkimiyetini sağlamak istediler. İngiltere Yemen şeyhlerini menfaat karşılığı kendi tarafına çekme politikasını başanyla uyguluyordu. Şeyhler ise kendi hükümranlıklarını sürdürebilmek için İngilizlerle ortak hareket ettiler. Bununla beraber, her şeye rağmen Osmanlı Devleti'ne bağlı kalmak isteyen şeyhler de mevcuttu. Bunlar daha çok Sünni kökenli idi. Zeydiler ise Osmanlı hâkimiyetini reddedip İngilizlerden aldıkları silahlarla sürekli isyanlar çıkardılar. II. Abdülhamid bu ortamda Yemen'deki İngiliz hâkimiyetinin yayılmasına engel olmaya çalıştı. Zaman zaman askeri güç kullanarak, bazen de Yemen üeri gelenlerini İstanbul'a davet edip nasihatte bulunarak onları yatıştırmaya çalıştı10. II. Abdülhamid döneminde bu şekilde elde tutulmaya uğraşılan Yemen I. Dünya Savaşı sonunda Osmanlı hâkimiyetinden çıktı.

Akabe Meselesi

II. Abdülhamid döneminde İngilizlerle Basra Körfezi'nde dişe diş bir mücadele verilirken, Batı'da Kızıldeniz'in bitiş noktası olan Akabe'de de bir egemenlik mücadelesi yaşanmıştı. Hicaz Demiryolunun bitmeye yakınlaştığı 1906 yılında, İngilizler Hicaz demiryolunun Kızıldeniz'e doğru en mühim kapısı vaziye-tindeki Akabe kalesini işgal etmek istediler. İngiltere bu suretle hem Hicaz Demiryolunu, hem de Filistin ve Suriye'yi tehdit altında bulundurabi-

lecekti. Fakat II. Abdülhamid'in Akabe gibi sra-te-jikbir kaleyi İngilizlere bırakmaya niyeti yoktu. II. Abdülhamid Doğu'da, Basra Körfezi'nde, İngilizlerin karşısına Almanları çıkararak direnme yöntemini kullanmıştı. Akabe'de ise devletin gücünden başka dayanacağı her hangi yardım söz konusu değildi. Padişah son derece kararlı bir hareket tarzıyla, başarılı bir asker olan Miralay Rüştü Bey'i iki tabur ve bir topla Akabe ve havalisini ele geçirmekle görevlendirdi. Rüştü bey bu vazifeyi derhal yerine getirdi ve Akabe'ye yerleşti. İngilizler buna karşılık bir bedevi kuvvetini Rüştü Bey'in üzerine gönderdilerse de Osmanlı kuvvetleri bedevileri derhal perişan etti. II. Abdülhamid yeni bir emirle Rüştü Bey'den, Akabe'nin Kuzey batısında yer alan Tabe mevkiim de ele geçirmesini istedi ve emir yerine getirildi. II. Abdülhamid aslında işine yaramayacak bir mevki olarak Tabe'yi elde tutarken esas hedefi ileride İngilizlerle çıkacak ihtilafta feda edebileceği bir toprak parçasını elinde bulundurmaktan ibaretti.

Nitekim çok geçmeden ihtilaf zuhur etti. İngilizler Türk kuvvetlerinin bütün Sina yarımadasını işgal etmesinden endişe eder hale gelmişlerdi. Bu çekince ile İngiltere derhal bir protesto verdi. Bu arada İngiliz parlamentosunda ateşli konuşmalar yapıldı. Basmda ise kışkırtıcı yazılar yayınlandı. Hepsi Osmanlı kuvvetlerinin ele geçirdikleri yerlerden

geri çekilmelerini istiyorlardı. Bu konuda Rusya ve Fransa da İngiltere lehine tavır aldılar. İngiltere II. Abdülhamid üzerinde baskı unsuru olacağını düşünerek Mısır'daki kuvvetlerine 5 bin takviye yaptı. Akabe Körfezi'ne bir harp gemisi gönderildi, ayrıca bölgeye gidecek bir donanma hazırlanmaya başlandı. Buna karşılık Mısır'daki İngiliz işgalini gayri meşru sayan II. Abdülhamid'in girişimleri ile Mısır'da İngilizler aleyhine gösteriler başladı. Kahire'deki İngiliz Fevkalade Komiseri Lord Cromer'e tehdit mektupları yağdı. İngiltere ise donanmasını harekete geçirmiş, Osmanlı Devleti'ne bir ültimatom vererek ele geçirdiği yerlerden çıkması için 10 gün süre tanımıştı.

II. Abdülhamid esas itibariyle İngilizlerle savaşma niyetinde değildi. Sadece Akabe kalesinin elde tutulması halinde hedefe ulaşılmış olunacaktı. Bu sebeple müzakereyi kabul etti. Fakat meseleyi tartışacak tarafların Türkler ve Mısırlılar olması gerektiğini belirtti. Çünkü Mısır'daki İngiliz işgalini tanımadığı için Mısırlılar adına İngiliz delegelerle görüşmesi söz konusu olamazdı. Sonuçta Türk ve Mısır heyetleri meseleyi müzakere etti. Esas hedef olan Akabe Osmanlılarda kaldı. Zaten pazarlık unsuru olarak işgal edilmiş olan Tabe mevkii ise Mısır'da kaldı'. II. Abdülhamid'in Akabe Meselesi vesilesiyle İngilizlere karşı uyguladığı politika ve direnme gücü, birçok

başka örnekte olduğu gibi, uluslararası arenada güçlü düşmanlar karşısında dahi, ülke çıkarlarının nasıl korunabileceği konusunda ders mahiyetinde bir örnek olarak tarihteki yerini almıştır.

II. ABDÜLHAMİD DÖNEMİNDE FİLİSTİN MESELESİNİN ORTAYA ÇIKIŞI

II. Abdülhamid Dönemi'nde Filistin'e Yerleşme Amaçlı İlk Girişimler

Daha önce de değindiğimiz üzere, uzun yıllardır kan ve gözyaşı akmasına sebep olan Filistin meselesi, Yahudilerin buraya yerleşme arzuları ve bunu hayata geçirme çabaları sonucu ortaya çıkmıştır. Yahudiler İslam'ın çıkışından bin yıl önce sürüldükleri ve bir daha egemen olamadıkları İsrail topraklarına (Eretz İsrael) bir gün dönme arzusunu daima canlı tutmuşlardı. Bu vaat edilmiş topraklara tekrar kavuşma tutkusuna daha sonraları, Kudüs'ün tepelerinden biri olan Sion'a izafeten Siyonizm12 adı verilmiştir. Ancak bu hep düşüncelerde kalmış, 19. yüzyıl sonuna kadar fiili bir girişim haline dönüşmemiştir13.

İngiltere 19. yüzyılın ortalarına doğru Filistin bölgesindeki Yahudilerin himayesi prensibini dış politikasının unsurlarından biri haline getirmişti14. Tarihi bir hedef olarak Filistin'e yerleşmenin gerçekleşmesini isteyen bazı güçlü Yahudiler de İngiltere hükümeti nezdinde bir destek bulup hede-

flerini gerçekleştirmenin yollarını aramaktaydılar. Bu arada Osmanlı Devleti'nin mali açıdan büyük bir açmaza girip 1875 yılında iflasını ilan etmesi,

Yahudiler açısından bir şans gibi görünmüştü. Osmanlı Devleti Filistin topraklarını Yahudilere satarak içinde bulunduğu dar boğazdan kurtulabilirdi. Böylece devlet borçlarından kurtulacağı gibi, Filistin'e yerleşecek Yahudiler buralarının imarında ve zenginleşmesinde önemli bir rol oynayabilirlerdi. Bu fikri geliştirip bir proje haline sokan İngiliz Laurence Oliphant 1879 yılında Osmanlı Devleti'ne projesini sundu. Buna göre, Filistin yakınlarında bulunan Belka sancağında büyük bir arazi para karşılığı Yahudi yerleşimine açılacak, buraya bir çeşit özerklik verilecek, asayişi sağlayacak güvenlik güçleri de Yahudilerden oluşacaktı. Bütün bu organizasyonu kurulacak bir şirket gerçekleştirecekti15.

Söz konusu öneriler Osmanlı hükümetince görüşülüp idari ve siyasi yönlerden sakıncalar taşıdığı gerekçesiyle reddedildi. Bölgeye Yahudi göçmen yerleştirip bunların kendilerini idare etmelerine izin vermek tarzında bir uygulama hükümet içinde hükümet anlamına gelip kabul edilmesi mümkün değildi. Osmanlı hükümetinin bu kararını II. Abdülhamid 17 Mayıs 1880 tarihli iradesi ile onayladı16. Böylece Yahudilerin Filistin'e göçmen olarak yerleşmelerinin kapısı kapanmış oluyordu.

Fakat daha sonra görüleceği üzere benzer talepler II. Abdülhamid'in Padişahlığı süresince hep karşısına çıkacak ve Filistin üzerinde yoğun bir mücadele yaşanacaktır.

Rusya'daki Gelişmeler Karşısında Filistin Meselesi Yeni Bir Çehre Kazanıyor Filistin'in Dünya üzerinde bir sorun olarak ortaya çıkması Siyonizm ile bağlantılıdır. 19. yüzyılın ikinci yarısında Avrupa'da hızlanan milliyetçilik hareketleri anti-semitizm adı verilen Yahudi düşmanlığını da beraberinde

getirdi. Eskiden beri Yahudileri sevmeyen Avrupa ülkelerinde Yahudi aleyhtarlığı birden şiddetlendi. Bu ülkelerden biri de, yaklaşık üç milyon Yahudi'yi

barındıran Rusya idi. Rusya'da Yahudilere ikinci sınıf vatandaş muamelesi yapılmaktaydı. Yahudiler bulundukları şehirlerde, diğer Ruslardan ayrı olarak Getto adı verilen yerleşim merkezlerinde yaşıyorlardı.

1881 yılında Çar İkinci Aleksandr'm öldürülmesi üzerine Rusya'daki Yahudi düşmanlığı iyice arttı. Yahudilere saldırılar başladı. Bu olay Yahudilerin kitleler halinde Rusya'dan göç etmelerine sebep oldu. Bir taraftan da Yahudiler kendilerini korumak amacıyla 'Sion Âşıkları' adlı bir dernek kurdular. Böylece Siyonizm'in ilk adımlan atümış oluyordu. Çünkü derneğin amacı Yahudilerin Filistin ve Kudüs'e yerleşmelerim sağlamaktı.

Rusya'dan sonra Romanya ve Yunanistan'da da Yahudi düşmanlığı başladı. Bunun üzerine gerek Romanya'dan, gerekse Avrupa'nın diğer ülkelerinden Yahudiler, kendilerine güvenli ülkeler aramak amacıyla göç etmeye başladılar. Göçlerden bir kısmı da Osmanlı vilayetlerine yönelik oluyordu. Başlangıçta Osmanlı Devleti Rusya, Romanya ve Yunanistan gibi ülkelerde zulüm gören ve bu yüzden bu ülkelerden kaçmak zonanda kalan Yahudileri sahiplenmiş ve onların ülkenin

çeşitli vilayetlerinde yerleşmelerine izin vermişti.

Fakat bu ailelerin Filistin'e yerleşmeleri istenmiyordu. O yüzden önleyici tedbirler alınmıştı. Mesela 1882 yılında Rusya Ya-hudilerini temsilen Aleksandr imzalı bir dilekçede Yahudilerin Osmanlı ülkesinde yerleşmelerine izin verilmesi istenmişti. Bu bağlamda 24 Haziran 1882 tarihli hükümet toplantısında şu karar alınmıştı. Rusya'dan Osmanlı ülkesine göç etmek arzusunda bulunan Yahudilerin kayıtsız şartsız Osmanlı uyruğunu kabul etmeleri, Filistin haricinde

gösterilecek yerlerde nihayet yüz - yüz elli haneyi geçmeyecek şekilde yerleşmeleri şartıyla ülkeye kabul edilebileceklerdi18. Fakat bu tedbir kesin bir çözüm olmadı. Çünkü birçok Yahudi kendine hacı veya iş adamı görüntüsü vermek suretiyle yasağı çiğneyerek Filistin'e girmeyi başarabiliyordu.

II. Abdülhamid'e 28 Haziran 1882 tarihinde

New York'ta ikamet eden Daniel Shelley isimli bir Amerikalıdan ilginç bir mektup gelmişti. Mektupta Padişahın Yahudiler aleyhinde hareket etmesi, Müslümanlarla Hıristiyanlan birleştirerek 911 milyonluk bir tebaaya sahip olması, Papa ve Ruslarla anlaşması isteniyordu. Daha sonraki istek ise oldukça ilginçti. Daniel Shelley, Süveyş Kanalı'nı Mısırlılara verin, Hıristiyan köpekleri olan İngilizlere karşı İrlandalıları koruyun diyordu. (BOA, Y.PRK.TKM, no.4/93) . Söz konusu mektubun İngiliz düşmanı bir İrlandalı tarafından yazıldığı aşikârdır. Burada ilginç olan Padişahtan İrlandalılar için yardım talep edilmiş olmasıdır. II. Abdülhamid'in İRA'yı kurdurduğu şeklinde çeşitli vesilelerle ortaya atılan bir iddia vardır. Söz konusu iddia muhtemelen, böyle bir talebin mevcut olmasından dolayı buradan kaynaklanıyor olsa gerek. Yoksa II. Abdülhamid'in İRA'yı kurdurduğuna dair hiçbir bilgi veya belge yoktur.

Yine 1882 yılında, Eflak taraflarından üç - dört yüz hanelik Yahudi aileleri Akka'ya gelmişlerdi. Bunların vekilleri tarafından, Suriye'ye gidip Osmanlı uyruğuna geçmek, tapu ile arazi satın almak, ziraatla meşgul olmak arzusunda bulundukları belirtilmiş ve izin talep edilmişti. Bunun üzerine Suriye valiliği bunlar hakkında ne yapılmak lazım geleceğini merkezden sordu. Öncelikle gelişmeler Petersburg sefaretinden soruldu. Sonuçta konu Osmanlı

hükümetinde görüşülüp şu karar alındı:

'Bunların gözleri Filistin'e yerleşmektedir. Bu ise ileride tehlike yaratır ve zorluk çıkarır. Bahsi geçen Museuilerden Osmanlı ülkesine gelmeyi arzu edenler varsa, Osmanlı vatandaşlığını kabul etmek, Osmanlı kanunlarına kayıtsız şartsız tabi olmak, Filistin haricinde yerlere dağınık olmak şartıyla vilayetlere yazı gitmişti. Bununla beraber muhacirlerin Filistin dışındaki yerlere yerleşmelerinin kabul edilip edilmemesi de üzerinde düşünülmesi gereken bir konudur. Osmanlı ülkesine hicret edecek Musevilerin hükümet tarafından bir işaret verilmeden kabul edilmemesi son olarak 26 Temmuz 1882 tarihinde vilayetlere tamim edilmişti. Bu kere Suriye vilayetinden peşpeşe gelen yazılarda Akka ve Lazkiye taraflarına bir takım ailelerin geldikleri anlaşılıyor. Bunların Londra'da kurulan cemiyet nizamnamesine bakılacak olursa, cemiyetin nezaret ve yardımı altında idare edilecekleri, bunlardan başka Eflak ve Boğdan ahalisinden dahi bir takım Yahudilerin gelmeye başladığı, İngilizlerin de Lazkiye sahillerinde şahıslar namına arazi satın aldıkları anlaşılmıştır.

Suriye vilayetinin ehemmiyeti cihetiyle Musevilerin Filistin'den başka yerlere bile iskân edilmeleri halen ve gelecekte sakıncalı görülmektedir. Bundan sonra göç amacıyla gelen Yahudilerin vapurlardan inmesine engel olunup geri gönderilmeleri için vilay-

etteki memurlara emir verilmelidir. Akka'ya geldikleri bu defa haber alınan aileler oradan başka yerlere sevk edilmelidir. Bunların veya bir şekilde daha önce gelmiş olanların Osmanlı uyruğuna geçmeleri titizce yapılacak bir incelemeden sonra, durumu Osmanlı kanunlarına uygun olanlar için gerçekleşebilir. Yabancıların Osmanlı ülkesinde gayrimenkul sahibi olabilmelerine dair bir kanun mevcut ise de, hazineye ait boş arazilerin başkasına satılıp satılmaması konusunda devletin yetkisine sınır getirilemez. Bu sebeple bundan sonra vilayetin sahilleriyle diğer önemli bölgelerindeki boş miri arazilerin yabancılara veya böyle Osmanlı uyruğuna geçip geçmedikleri belli olmayan şahıslara satılmasının yasaklanması, şayet memurlar yasağa aykırı

hareket ederlerse şiddetle cezalandırılmaları, yerel idare meclislerinin ferağ muamelelerini yapmaması gerekmektedir. Bir de, İngilizler vasıtalı olarak satın aldıkları yerlere yerli halkı ortak ederek onların üzerinde gibi göstermektedirler. Bunların tapu ferağ muamelesi yapılmayacaktır. Son olarak, bu muhacirler Suriye'den başka bir yere geldiklerinde de kabul edilmemelidirler, çünkü nerede olurlarsa olsunlar cemiyetler oluşturup ileride zorluklar çıkaracakları aşikârdır'.

Temmuz 1887 yılında Romanya'dan kovulan 400 aileden müteşekkil bir Yahudi grubu önce Dobru-

ca'ya gelmişti. Söz konusu ailelerin vekilleri olarak Yuvan ve arkadaşları Osmanlı hükümetinin şefkatine sığındıklarını beyan ederek ikamet etmek üzere Bursa'ya gidebilmelerine izin verilmesi için dilekçe ile Muhacirin komisyonuna başvurdular. Bunun üzerine Yuvan, Muhacirin komisyonuna çağrılarak kendisinden bilgi alındı. Yuvan dilekçede belirttikleri gibi, aylardan beri başlarından geçenleri, gördükleri zülüm ve düşmanlıkları anlattıktan sonra Osmanlı hükümetinin şefkat ve merhametine sığındıklarını belirtti. Komisyon yapmış olduğu değerlendirmede, bunların dileklerinin yerine getirilmesinin her şeyden önce adaletin bir gereği olarak görüldüğünü vurguladı. Ayrıca zulüm gören bu insanlara Osmanlı hükümetinin sahip çıkması Avrupa kamuoyu nezdinde iyi bir etki bırakırdı. Netice itibariyle talepleri doğrultusunda Bursa Yenişehir'e on beşer yirmişer hanelik gruplar halinde yerleşmeleri uygun olacaktı.

Komisyonun bu raporu doğrultusunda Yahudi ailelerin Bursa'ya yerleşmelerine izin verildi. Bununla ilgili hükümet kararında, mültecilerin kabul edilmesi devletin şanına layık bir davranış olarak nitelenmişti22.

Konu bu şekliyle II. Abdülhamid'e sunulmuş, Padişah da daha öncekilere yapılan muamelenin bu ailelere de uygulanması ve münasip bir yere

yerleştirilmeleri gereğini belirtmişti. Bu ifadeler hükümet ve sadrazam Kamil Paşa tarafından yeteri kadar algılanamamıştı. Konunun hassasiyeti de ortada idi. Do-layısı ile Kâmil Paşa bir tezkere ile emsali gibi muamele olunması hususunda neyin kastedildiğini sorma ihtiyacı hissetti. Bu defaki iradede, daha önce meydana gelen göçlerle Bursa'da Yahudi göçmen sayısının arttığı, dolayısı ile bu defa gelen 400 kişilik Yahudi kafilesinin İzmir ve Aydın civarında iskân edilmesi emrediliyordu. Bunların dağınık olarak yerleştirilmeleri gereği de ayrıca vurgulanmıştı.

Fakat Yahudiler bir şekilde Kudüs'e yerleşme imkânlarını da arıyorlardı. Bu bağlamda gerçekleştirilen en önemli faaliyetlerden biri ise Kudüs ve havalisini ziyaret maksadıyla gelip bir daha dönmemek idi. Osmanlı Devleti bu durumu bildiği için öteden beri ziyaret amaçlı olarak gelen Yahudilere bir ay izin veriyor, sonrasında ise Filistin'den çıkmaları isteniyordu. Hatta buna yönelik bir de nizamname hazırlanmıştı. Kasım 1887'de Yahudiler söz konusu bir aylık sürenin kısalığından şikâyete başladılar. Bunun için de yabancı devletlerin konsoloslarını aracı yapıyor ve Osmanlı hükümeti üzerinde baskı yapılmasını

istiyorlardı. Bu uğurda en fazla çaba gösteren de İngiliz uyruklu Yahudiler olup bunlar için İngiliz

konsolosu devreye giriyordu. Kudüs mutasarrıflığı bu gelişmeleri İstanbul'a duyurunca, konu hükümet tarafından ele alındı.

Hükümet meseleye öncelikle değişik etnik yapıdan insanların yüzyıllardır Kudüs'te yaşamakta oldukları gerçeğinden hareketle yaklaşmış ve bunların arasındaki nüfus dengesinin bozulmaması gerektiğini vurgulamıştı. Bu sebeple bu etnik unsurlar arasında Musevilerin sayısının artması caiz görülemezdi. Ayrıca Kudüs bir ticaret bölgesi değildi. Yani meseleye ticari bir yön vermek de doğru olamazdı. Üstelik yabancı ülkelerden Filistin'e gelen Yahudilere uygulanan yerleşme yasağı da devam ediyordu. Bu durumda, bütün bu uygulamaların

sürmesinden daha tabii bir şey olamazdı. Mamafih, ziyaret amacıyla gelenlere bir ayın yetmemesi kabul edilebilir bir itiraz olarak değerlendirilip bu sürenin üç ay olmasına karar verildi. Dâhiliye Nezareti bu uygulamayı takip etmekle görevli idi.

8 Ağustos 1890 tarihli İngiliz Star gazetesine bir mektup gönderen Ebenezer Davis isimli Yahudi Filistin'in büyük devletler tarafından Osmanlı Devleti'nin elinden alınıp Yahudilere verilmesini önermişti.

Yahudi Meselesinde Rusya ve İngiltere Karşı Karşıya

Petersburg Sefiri Hüseyin Hüsnü Paşa 26 Aralık 1890 tarihinde yazdığı raporunda Yahudi meselesi

hakkında Rusya'nın resmi görüşünü izah etmiş ve buna karşılık İngiltere'nin gösterdiği tepkiye değinmişti. Hüseyin Hüsnü Paşa Rusya Dışişleri Bakanı ile yaptığı görüşmeyi aktarırken, Yahudilerin Rusya'da baskı altında oldukları şeklindeki propagandaları eleştiriyordu. Bakan İngiltere'de yapılan mitinglerde, güya Rusya'daki Yahudilerin zulme uğramakta olduklarından ve müdahale edilmesi gerektiğinden dem vurulduğunu belirtip hâlbuki Salusbury hükümeti olsun, İngiliz sefiri olsun bu konuda tek bir kelime bile etmiyorlar demişti. Ama Hüseyin Hüsnü Paşa özel olarak aldığı bilgiye göre, meselenin İngiltere taralından resmi bir şekle sokulmasının önüne geçmek için Rusya önceden tedbir almıştı. Mitinglerde ortaya konan tepkileri ise Rus Dışişleri Bakam yadırgıyor ve 'madem İngilizler konuya bu kadar hassasiyet gösteriyorlar Rusya'dan çıkarılan Yahudileri niye kendi memleketlerine kabul etmiyorlar' diyordu. Bakana göre Amerikalıların tavrı da İngilizlerden farklı değildi.

Hâlbuki İngilizlerin bu tarz eleştirileri Rusya'daki Yahudilerin işini daha da zorlaştırabilirdi. Rus Bakan, ülkesinde mevcut 5 milyonu aşkın Yahudi'den bazıları hakkında bir takım tedbirler alınmasını mevcut kanunlara aykırı hareketlerine bağlıyordu. Mesela Yahudiler kendilerine gösterilen arazide ziraatla meşgul olacakları yerde, arazileri kiraya

veriyorlar, buna karşılık bazıları ticaretle uğraşıyor, bazıları sarraflık ve tefecilik yapıyorlardı.

Ayrıca, amele ve aciz kimselere veresiye içki satmak gibi işlerle de uğraşıyorlardı. Fahiş faizle borç verdiklerinden bir hayli zenginleşmişler, emlak sahibi olmuşlardı. Rus Dışişleri Bakanı, Yahudilerin bu derece zenginleşmesinin Ortodoks ahalinin maddi ve manevi anlamda zarara uğramalarına yol açtığından bu duruma bir son vermelerinin zorunlu olduğunu da ilaveten söylemişti. Bütün bunların sonucunda, İngiltere'nin hareketleri Rusya tarafından içişlerine bir müdahale olarak değerlendiriliyor ve bu durum Rus kamuoyu üzerinde fevkalade aksi tesir meydana getiriyordu.

Rusya'nın bu tavrı karşısında İngiltere'de kamuoyu gelişmeleri hassasiyetle takip ediyordu. Rusya'nın uygulamaları haksız bulunuyor ve şiddetle

eleştiriliyordu. Bu arada birçok şehirde düzenlenen mitinglerde göçmen Yahudiler için yardım kampanyaları düzenleniyor, bunlara nasıl destek olunacağı konusunda görüşler ileri sürülüyordu. İleri sürülen tezlerden biri, Rus ve Polonyalı Musevilerin Filistin'e yerleştirilmeleri amacıyla izin alınması fikri idi. Bu fikrin hayata geçirilmesi için İngiltere'nin desteği gerekiyordu. Nitekim buna dair bir rapor Rotschild tarafından Salusbury'ye sunulmuştu. Mesele bu safhaya gelince Londra elçisi Rüstem Paşa

Lord Salusbury ile görüşüp İngiltere hükümetinin böyle bir niyetinin olup olmadığını sormuştu. Salusbury böyle bir raporun varlığını kabul etmekle beraber cevap olarak çok tedbirli bir dil kullandıklarını söylemişti. Yani İngiltere, Osmanlı hükümetinin konu ile ilgili görüşünü önceden öğrenmeden Rotschild'e kati bir şey söylemeyecekti.

İngiltere Avam Kamarası üyesi Yahudi kökenli Samuel isimli milletvekili Gladson'a bir mektup göndererek Rusya'daki Yahudilerin gördükleri zulümden söz edip bu zulmün dayanılmaz dereceye geldiğini ifade ile İngiliz hükümetinin Rusya nezdinde teşebbüse geçmesini istemişti. Gladson ise bu konuda bir girişimde bulunmadan önce bir durum tespiti yapılması gerektiğini, ancak gerçekler anlaşıldıktan sonra teşebbüse geçilebileceğini, esas itibariyle de, kendisinin Rusya üzerinde her hangi bir nüfuza sahip olmadığını beyan etmişti.

Bu arada öteden beri Türklere düşmanlığı ile tanınan Gladson'un aynı mesele ile ilgili gazetelere de beyanları olmuştu. Gladson, 29 Mayıs 1891 tarihli Times gazetesine gönderdiği bir mektupta kendi görüşlerine yer vermişti. Gladson, kendisinin Rusya'nın yaptıklarını destekler tarzda bir söz söylemediğini, yaşananlardan esef duymamanın mümkün olmadığını belirtmişti. Gladson, Musevilerin Filistin'e yerleşmelerini canı gönülden istediğini, bu

hususta zat-ı hazreti şahanelerinden gelecek yardımlara da çok memnun olacağını mektubuna yazmıştı. Buna karşılık Times gazetesi Gladson'un bu ifadelerinin bir hayli yadırgandığını belirterek şu yorumu yapmıştı:

'Türkler aleyhinde bir zamanlar en ağır dili kullanmış olan Gladson'un şimdi Rusya'dan kovulan Musevilerin Filistin'e yerleşmeleri teşebbüslerinden dolayı Padişahtan yardım talep ediyor olması garip tir. Hıristiyan taassubu yüzünden perişan bir şekilde ülkeden uzaklaştırılanların Osmanlı ülkesine sığınmaları yeni bir şey değildir. Hâlihazırda, Selanik ve diğer Osmanlı beldelerinde, Katolik krallar idaresi tarafından İspanya'dan kovulan nice Yahudi bulunuyor. Yeni ve hayret verici olan şey, Rusya imparatorunun zulmüne uğrayan Yahudilerin kurtuluşu için Gladson'un Zat-ı Şahanelerinin şefkatine ümit bağlamış olmasıdır.

Görüldüğü üzere Avrupa basınında, yaşanan gelişmeleri aklıselim sahibi olarak değerlendiren gazeteler de mevcuttu.

Bununla beraber basında genel anlamda çıkan yazılarda ağırlıklı olarak Yahudilerin Filistin'e yerleşme leri teşvik ediliyordu. Nitekim Viyana'da yayınlanan Allgemeine Zeitung gazetesinde şu hususlar vurgulanmıştı:

'Filistin ve Suriye vatansız kalmış olan Rus Mu-

sevilerinin iskânına müsaittir. Bu iki memleket dâhilinde bereketli ovalar ile çok miktarda madeni barındıran dağlar bulunmaktadır. Buralarda oturanlar hâlihazırda çok azalmıştır. Bu sebeple zulüm gören milyonlarca Yahudi bu iki memlekete kolaylıkla yerleştirilebilirler. Filistin ve Suriye Rusya'dan pek uzak olmayıp ahalisinin merhameti dillere destandır. Padişah hazretleri de bilinen âlicenaplığı ile Musevi tebaasını himaye edip korumaktadır.

İngilizlerin Filistin Yahudilerini Himaye Hakkına Sahip Oldukları İddiası

Bu dönemde İngiltere'nin tuhaf bir girişimi olmuş ve Filistin'deki Yahudileri himaye hakkına sahip olduklarını ama bu haktan peyderpey vazgeçebileceklerini düşündüklerini belirten bir notayı Osmanlı hükümetine vermişlerdi. Esas itibariyle de İngiltere 1849 yılından beri böyle bir himaye hakkından söz ediyor Osmanlı Devleti ise bunu her defasında reddediyordu.

Bu bağlamda İngiliz sefareti 4 Temmuz 1890 tarihli bir yazıyı Hariciye Nazın Sait Paşaya gönderdi. Yazıda şunlar ifade ediliyordu:

'Bu defa Dışişleri Bakanlığımdan aldığım talimat gereğince, Suriye ve Filistin'de ikamet edip aslen Rusyalı olan bazı Musevi ailelerine hükümetim

tarafından müsaade edilen himaye meselesi hakkında zat-ı devletlerinize müracaat ediyorum.

Bu meselenin uygun ve kesin bir sonuca bağlanması İngiltere hükümeti tarafından arzu edilmektedir. Bu konu hakkında 28 Mayıs 1887 tarihinde İngiliz sefiri tarafından bir nota verilmişti. Burada İngiltere'nin Museviler üzerindeki himayesinin 1890 senesine kadar kaldırılacağı vurgulanmıştı. Bu notaya Babıâli

11 Ağustos 1887 tarihinde cevap vermiş ve bu konuda İngiliz sefaretinin beyanının kabul edilemeyeceği bildirilmişti. Mamafih Babıâli tarafından ileri sürülen iddialar Rusya Musevileri için geçerli olamaz çünkü bunların İngiltere tarafından himaye edildiği Babıâli tarafından 1849 senesinde tasdik edilmiştir. İngiltere'nin bazı küçük istisnalar dışında peyderpey bu himaye hakkından vazgeçmesi Babıâli'ce de münasip olmalıdır. Binaenaleyh bu senenin Aralık başından itibaren Musevilerden 1456'sı İngiltere'nin himayesinde olmaktan çıkacaktır. Diğer taraftan bazı yaşlı kişiler ve bunların dul kalmış eşleri vefatlarına kadar himayeye sahip olacaklardır. Bu himaye onların yirmi yaşa kadar erkek çocukları ve evlenecekleri güne kadar kız çocukları için geçerli

olmaya devam edecektir. Tabii olarak ölümler meydana geldikçe bunların sayısı da gittikçe azalacaktır.

Babıâli'ce malumdur ki, İngiltere hükümeti ne hali hazırda ne de bundan sonra Zat-ı Şahanenin tebaası üzerinde olan hükümdarlık hukukuna

saldırı amacında değildir. Ayrıca kapitülasyonlara ve teamüllere aykırı bir himaye iddiasında da değildir. Bilakis bu hususta kendiliğinden aldığı bu tedbirle İngiltere Osmanlı Devleti hakkındaki iyi niyetli tavrını ortaya koymuş olmaktadır. Bu sebeple, Filistin bölgesinde yerel yetkililerle konsoloslarımız arasında her hangi bir sürtüşmeye yol açmaması için, himayemizin devam ettiği az sayıda Musevilerin isimlerinin yerel yetkililere bildirilmesi talep edilmektedir.

Osmanlı Devleti İngiltere'nin bu tavrını ve talebini kesin bir dille reddetti. Esas itibariyle de İngiltere'nin böyle bir himaye hakkına sahip olmadığı bildirildi. İngiltere daha 1847 senesinde Rusya'dan Suriye ve Filistin'e göç eden Musevilerin himaye hakkına sahip olduğunu iddia ediyordu. Osmanlı devleti o tarihten beri bunu kabul etmediği gibi, İngiltere'nin bu konuda 1887 senesinden beri gönderilen bütün notalarına ret cevabı verilmişti. Himayeye mazhar Musevilerin ölümler dolayısı ile giderek azalacağı şeklindeki gerekçeye katılmak da mümkün değildi. Museviler, özelikle de yakın zamanlarda Rusya'dan Suriye ve Filistin'e göç edenler, sözü edilen himayeye dâhil olmak isteyecekler, bu durumda ise, varlığını her ülkenin kabul ettiği suistimallere bir son vermek mümkün olmayacaktı. Zaten göç eden Yahudiler büyük oranda Osmanlı uyruğuna geçmiş olup bir

kısmı da Rus uyruklu olduklarından bir başka yabancı ülkenin himayesinden söz etmek mümkün değildir. 1863 senesinde neşredilen konsoloslar nizamnamelerinden sonra Osmanlı Devleti'nin hukukuna aykırı olan bu usullere bir son verildiği de bilinmektedir. Son olarak da bu tür göçmenler arasında yer alan Yakob İstanbuli isimli kişinin İngiltere himayesini talep etmesi Osmanlı hükümetince kesinlikle reddedilmiştir. Bütün bu mütalaalar yanında, yabancı ülkelerden kovulan Musevilerin Osmanlı ülkesine kabullerine asla izin verilmemesine dair 2 Temmuz 1891 ve 23 Temmuz 1891 tarihli iradeler de ortada olduğuna ve bu iradeler gereği Musevilerin ülkeye kabul edümeleri ve iskânları yasaklanmış iken, eskiden beri bir şeklide Osmanlı ülkesine göç etmiş Yahudilerin İngiltere himayesi altında olmaları asla kabul edilemez.

Yerli Yahudilere Yardım Yapılması

Avrupa ülkelerinden Filistin'e Yahudi yerleştirme çabalan devam ederken, Osmanlı uyruklu olup da öteden beri Filistin'de ikamet eden Yahudilerin dikkate değer bir takım serzenişleri olmuştu. Yerli Yahudiler maddi anlamda zor durumda olduklarından Osmanlı Devleti'nin kendilerine yardımcı olmasını istiyorlardı. Bu amaçla Kudüs hahambaşılığı ile ruhani reisliği tarafından İstanbul hahambaşılığına 1891 Ocak ayında bir yazı gönderilmiş ve meseleden

hükümet haberdar edilmişti. Kudüs Musevileri adına gönderilen yazıda önce Padişahın sıhhatine dua ediliyor, Musevilerin Osmanlı ülkesinde gördükleri lütuf sayesinde mesut bir şekilde yaşadıklarına değiniiyordu. Fakat yerli Musevilerin bir sıkıntısı vardı. Filistin'e Avrupa'dan gelerek sonradan yerleşmiş olan

Musevilere Avrupalılar her türlü maddi yardımdan geri kalmıyorlar ve onların refah içinde yaşamalarını sağlıyorlardı. Fakat bu yardımlar Osmanlı uyruklu Musevilere yapılmıyordu. Bu yüzden de yardıma muhtaç bir hale gelmişler ve Padişahın desteğine sığınmışlardı. Konu II. Abdülhamid'e iletilince Padişah,

bunların ihtiyaçlarının giderilmesine yönelik olarak gereken yardımın yapılmasını emretti.

Yahudiler Yunanistan'da Zulüm Görmeye Başlıyor

Bir taraftan da Yahudilere bazı Avrupa ülkelerinde yapılan zulümler devam ediyordu. Bu ülkelerden biri de Yunanistan'dı35. Atina Sefiri Galip Bey tarafından Hariciye Nezareti'ne gönderilen 10 Mayıs 1891 tarihli yazı bu konuya değiniyordu. Buna göre, Korfu adasındaki bir kısmı da Osmanlı uyruklu olan Yahudiler üzerinde yoğun bir baskı oluşmuş bulunuyordu. Kendilerine yapılan saldırılar yüzünden yirmi beş günden beri evlerinden çıkamayan Yahudilerin durumu tahammül edilemez bir hal almıştı. Endişeler giderek artıyordu. Galip Bey Yunanistan hükümetini tedbir almaya zorlayacak bir mektubu

Yunan Dışişleri Bakanlığı'na göndermişti. Bu arada, İngiltere ve Avusturya sefirleri de, resmi bir teşebbüse girişmeden, Yunan Dışişleri Bakanına bir mektup göndermekle yetinme kararı almışlardı36.

Görüldüğü üzere Yahudilerin zulüm gördüğü ülkeler kervanına Yunanistan da katılmıştı. Bunun sonucu olarak bu ülkedeki Yahudiler de giderek göç etme yolarını arayacaklardır. Nitekim bunun örnekleri çok geçmeden ortaya çıkmıştır. Atina Sefiri Galip Bey'in 13 Mayıs 1891 tarihli yazısı gelişmeleri açıkça ortaya koymaktadır. Son olarak Korfu'da bir Yahudi katledilmiş bir Yahudi de yaralanmıştır. Bazı Yahudiler göçe başlamış bulunmaktadırlar. Bunun yanında evlerinden çıkamayan bazıları şiddetle yardıma muhtaç hale gelmişler ve Korfıı'daki Osmanlı Konsolosluğu'ndan yardım talebinde bulunmuşlardır. Galip Bey, Korfu konsolosluğunun imkânlarının yetersizliği karşısında Pire konsolosluğu kaynaklarına başvurmuş ve gerek Yahudilerin maişetlerinin temini, gerekse Osmanlı ülkesine göçlerinin sağlanması için tedbir alma yoluna gitmişti. Alman tedbirlerden biri de bunlara pasaport sağlanması idi.

Kortu yanında Zenta adasında da benzer zulümler yaşanıyordu. Bu adalardaki Yunan halkının Yahudilere yönelik salamları bazı ölümlerin meydana gelmesine de yol açmıştı. Bu durum karşısında

ilk harekete geçen Osmanlı Devleti olmuş ve kendi tebaası olan Yahudileri koruması altına alıp isteyenlerin göçünü sağlamıştı. Bu konuda bilahare İngiltere harekete geçti. Malta'da bulunan İngiliz donanmasından dört zırhlı olayların yaşandığı adalara gelerek kendi uyruğunda olan Yahudileri adalardan çıkardı. Benzer hareketi daha sonra Fransa da yaptı.

Anadolu'da Yahudiler İçin Toprak Satın Alınmak İsteniyor Osmanlı Devleri'nden RumeM demiryolları imtiyazını alıp mukavele hükümlerindeki bir takım açık noktalan kullanarak muazzam bir servet kazanan Baron Hirsch bu sayede Avrupa'nın sayılı zenginleri arasına girmişti. Aslen bir Macar Yahudisi olan Baron Hirsch, dindaşlarının çeşitli Avrupa ülkelerinden kovulduğu bir dönemde onlara destek olacak tarzda bir takım yardımlarda bulunmuştu. Bu kapsamda çeşitli tarihlerde göçmen Yahudilere para yardımı yapmış, 1890 yılında ise Londra'da 50 milyon frank sermayeli 'Jewish Colonisation Association= Yahudi Kolo-nizasyon Örgütü' nü kurmuştu. Yine aynı yıl New York'ta Yahudi göçmenlere yardım amaçlı bir örgüt kurarak 12 milyon Frank bağışta bulunmuştu.

Baron Hirsch 1891 yılında, Yahudilere yardım faaliyetleri çerçevesinde önemli bir teşebbüse daha girişmişti. Osmanlı Devleti'nin mali sıkıntı sebebiyle paraya ihtiyacı olduğu bir dönemde, fırsatı değer-

lendirmek isteyen Hirsch, ortaya çok cüretkâr bir proje atmıştı. Projede, Yahudiler için Anadolu'da geniş topraklar satın almak ve burada bir Yahudi vatanı kurmak hususu yer almaktaydı. 1891 yılında Osmanlı Devleti ile Baron Hirsch arasında Rumeli demiryollarının yapımından kaynaklanan bir takım sorunlar hala devam ediyordu ve bu konuda davalar açılmıştı.

Bu aşamada devlet, Osmanlı Bankası Müdürü Sir Edgar Vensan'ı Baron Hirsch'le görüşmeler yapmakla görevlendirdi. İşte Anadolu'da bir Yahudi vatanı kurulması yönündeki planlar bu görüşmeler sırasında ortaya atıldı. Baron Hirsch devletin mali sıkışıklığından istifade ile teklifi kabul ettireceğini düşünerek Edgar Vensan'a; dindaşlarının Rusya'da zalimce baskılara uğramakta olduklarını, buradan göçmek zorunda kalan Musevilerin meseleleriyle uğraşmak ve bunlar için başka memleketlerde yeni bir vatan aramanın kendisi için bir vazife olduğunu ifade ederek, Anadolu'da hazineye ait Osmanlı topraklarını satın almak ve Rusya'dan göçen Musevileri oralara yerleştirmek arzusunda olduğunu belirti. Bu teklifin manası Anadolu'da bir Yahudi devletinin temellerinin atılmasıydı.

Fakat bu plan Osmanlı Devleti tarafından kabul edilmedi.

Baron Hirsch bu tasavvurunu hayata geçirmek

üzere ertesi yıl da bir girişimde bulundu. Bu defa aracılık eden bir Alman milletvekili idi. Frederik isimli milletvekili yanında oğulları olduğu halde Ankara'ya gitmiş ve burada vali Abidin Paşa ile bir görüşme yapmıştı. Görüşmede Ankara vilayetinin topraklarının verimliliğinden bahseden Mösyö Frederik, buralara Baron Hirsch aracüığı ile Musevi göçmen yerleştirme söylentüerinin dolaştığından söz etmişti. Daha sonra da bu bölge halkının iyi ahlaklı olduğundan bahsederek, böyle bir yerleşim için valinin tavrının ne olacağını öğrenmeye çalışmıştı. Vali ise bu konudan haberdar olmadığını söyleyip bilahare durumu İstanbul'a haber vermişti. İstanbul'dan gelen cevap, daha önce meydana gelmiş benzer taleplere verilenle aynı idi.

Osmanlı Devleti'nin her hangi bir bölgesine Musevi göçmenlerin yerleştirilmesi kati olarak yasaktı41. Anlaşıldığı üzere Baron Hirsch'in, Anadolu'da Museviler için bir yerleşim bölgesi sağlama çabalan yine akamete uğramıştı.

1891 Yılı Ortalarında Filistin'e Yerleşim Çabaları Hızlanıyor Bu olaylar yaşanırken özellikle Avrupa ülkelerinde tazyik altında bulunduklarından göç etmek zorunda kalan Yahudiler için yerleşim yeri arayışı devam ediyordu. Bu bağlamda Yahudi ha-hambaşısı 1891 Haziran'ında Osmanlı hükümetine müracaatta bulunarak dindaşlarının Kudüs'e

yerleşmelerine izin verilmesini

istemişti. Fakat II. Abdülhamid daha önce sahip olduğu kanaat doğrultusunda bu iznin verilmesine yine taraftar olmadı. Padişaha göre Yahudüerin Kudüs'e yerleşmeleri üeride bir takım siyasi sakıncaların meydana gelmesine yol açabilirdi. O yüzden buna sıcak bakılamazdı. Aynca da bu yıllarda Yahudiler yoğun olarak Amerika'ya göç ediyorlardı. Dolayısı ile bu ülkeye göçü kolaylaştıracak tarzda hareket etmek daha doğru olacaktı.

Fakat gelişmeler II. Abdülhamid'in arzu ettiği şekilde cereyan etmiyordu. Nitekim her türlü yasağa rağmen gerek Rusya'dan gerekse Yunanistan'dan Filistin'e yeni Yahudi göçleri oluyor, bu durum giderek Filistinli yerli Müslüman halkın daha fazla şikâyet etmesine yol açıyordu. Bunlar çok sayıda imzanın yer aldığı bir dilekçeyi 1891 Temmuz'unda Padişaha göndermişlerdi. Şikâyet ettikleri husus, çok sayıda olarak gelip Kudüs'e yerleşen Yahudilerin arazüer satın alıp köyler kurduklan şeklindeydi. Aynca Zabtiye Nezareti'nce de gelişmeler Padişaha aktanlırken, Yahudilerin yasağı dinlemediğinden, birçok Yahudi'nin Kudüs'e bir şekilde yerleşmeleri halinde bir daha onlan oradan çıkarmanın çok güç olacağından bahsedümişti. II. Abdülhamid 2 Temmuz 1891 tarihli iradesi ile konuyu ele aldı. Padişah Yahudilerin Avrupa ülkelerinden kovulma sebebinin malum old-

uğuna, bunların Filistin'de yerleşmeleri halinde

buranın yerli halkını fakru zarurete soka-cakları-na değinmişti. Hal böyle olunca Yahudilerin Amerika'ya gitmeleri teşvik edilmeliydi. Aynca da, bundan sonra Osmanlı topraklarına gelecek hiçbir Yahudi kabul edilmemeli, Osmanlı

iskelelerine yanaşma imkânı bulan Yahudüerin karaya çıkmala-nna da izin verilmemeliydi43.

1891 yılının ortalarına gelindiği bu dönemde bölge ahalisinden Yahudilerin Filistin'e yerleşimleri ile ilgüi şikâyetler birbiri peşi sıra sökün etmekteydi. Bu defa da Beyrut vüayetinden gelen yazıda yerleşmek amacıyla göç eden Yahudüer için ne yapılacağı soruluyordu. II. Abdülhamid yine benzer argümanlarla yapılması gerekenleri hatırlattı. Ama bu defa ileri sürdüğü tehdit Padişahın uzun vadeli olarak düşündüğünü gösteriyordu. II. Ab-dülhamid Yahudilerin yerli halkı mahvuperişan etmelerinin söz konusu olduğuna değinmişti. Ama daha önemli bir tehdit daha mevcuttu. O da Filistin'e yerleşen Yahudilerin ileride bir Musevi hükümeti kurmaları ihtimal dâhilinde idi ve böyle bir durum asla kabul edilemezdi. Öyleyse bunların kabulü mümkün değildi. Hem Osmanlı ülkesinde Amerika gibi boş araziler mevcut değildi. Kendilerini medeni olarak niteleyen

Avrupalıların Yahudileri ülkelerinden kovmalarım anlamak da zor ama aynı zamanda düşündürücüydü.

1891 Temmuz'u gerçekten de gelişmelerin en yoğunlaştığı ve peş peşe yasak karannın hatırlatıldığı bir ay oldu. Nitekim Beyrut vilayeti dâhilinde Safed kasabasında bulunan ve Hayfa'ya gelmiş olup Osmanlı uyruğuna kabul edilmeleri için dilekçe veren 440 yabancı uyruklu Musevi yeni bir problem yaşanmasına yol açtı. Konu bu defa da 28 Temmuz 1891 itibariyle II. Abdülhamid'in önüne geldi ve Padişah ısrarla aynı söylemleri sürdürmeye devam etti. Musevilerin Kudüs civarında yerleşmeleri, ileride orada bir Yahudi hükümeti kurmalarıyla sonuçlanabileceği için asla kabul edilemezdi. Zaten Osmanlı ülkesi boş bir arazi değildi. Kendilerini medeni sayan Avrupalıların ülkelerinden kovdukları kişileri Osmanlıların kabul etmesi için herhangi bir sebep yoktu. Üstelik ortada bir Ermeni sorunu varken bir de Musevi meselesi çıkarmak ne derece doğruydu. Bu yüzden Museviler Amerika'ya gitmeye yönlendirilmeliydi. Ayrıca bundan böyle her defasında ayrı ayrı dilekçeler verilmesine imkân da tanınmamalıydı45.

Filistin'e Yahudi yerleşimi meselesinin 1891 Temmuz'unda yoğunlaşması aslında yine Rusya kaynaklı olup bu ülkede Yahudilere yönelik yaptırımların git gide hız kazanmasından meydana geliyordu. Nitekim Osmanlı Devleti'nin Hocabey konsolosluğundan Hariciye Nezareti'ne gönderilen 31 Temmuz 1891 tarihli yazıda bu gelişmelere değinilmişti. Buna göre, Rusya

esas itibariyle beş seneden beri Yahudilere bir takım yaptırımlar uygulamaktaydı ama şimdi bu yaptırımları şiddetlendirmişti. Rusya'da ikamet etmek için, Maliye, İçişleri ve Dışişleri bakanlıklarından izni olmayan Yahudiler, mülki memurlar tarafından pasaportlarına konulacak muayyen bir müddet içinde Rusya topraklarını terk etmek zorunda idiler. Konsolosun bildirdiğine göre, bu izni alabilmek için o kadar ağır şartlar ve yoğun işlemler konulmuştu ki başarabilmek neredeyse imkânsızdı. Herkesin nefretini çeken bu şartlara Rusya güya almış olduğu tedbiri meşru göstermek amacıyla başvuruyordu46.

Rusya'nın bu yaptırımları gerçekten çok can sıkıcı idi. Ama ülkeler bu konuda bir şey yapamıyorlardı. Yahudi mültecilerin en çok iltica ettikleri ülke olan

Amerika'da gerek hükümet, gerekse kamuoyu gelişmelerden son derece rahatsız olsa da, Rusya nez-dinde girişimde bulunan Amerika'nın Petersburg elçisi hiçbir sonuç alamamıştı. Gerçekten de bu sırada Rusya'dan Amerika'ya göç eden Yahudiler

hatırı sayılır derecede artmıştı. Nitekim, 1891 yılının ilk altı ayında gerçekleşen göç sayısı şöyle idi:

1891 yılı	Amerika'ya göç eden Yahudi sayısı
Ocak Ayı	1460
Şubat Ayı	1445
Mart Ayı	2923
Nisan Ayı	2763

Mayıs Ayı 2371
Haziran Ayı 6697

Görüldüğü üzere Rusya'nın uygulamaya başladığı yaptırımlardan sonra ülkeden aynlan Yahudilerin sayısı Haziran ayında bir anda bir önceki ayın üç misline çıkmıştı. Bu süreç ileriki gün ve aylarda devam edecektir. Hal böyle olunca da Osmanlı Devleti alabileceği önlemleri değerlendirmeyi sürdürecektir. Bu bağlamda üç kişüik bir komisyon tarafından 4 Ağustos 1891 tarihinde II. Abdülhamid'e sunulan bir raporda ilginç değerlendirmelerin yer aldığı görülmektedir. Raporda Padişahın meseleleri uzun vadeli olarak düşünmesindeki isabete değinilip, Yahudilerin ileride hükümet teşkil etmek gibi bazı boş sevdalara kapılmaları ihtimalinin de bu çerçevede Padişahın hatırına gelmesinin gayet makul olduğundan söz edilmektedir. Fakat bundan sonra devreye giren tavsiyeler gerçekten ilginçtir. Raporun devamında denilmektedir ki:

'Yahudiler Avrupa sermayesinin ve kamuoyunun büyük bir kısmını ellerinde tutmaktadırlar. Ermeni olaylarının yoğunlaştığı bu günlerde bu iki unsurun Padişah hazretlerine en ziyade ihtiyaç duymalarım ve minnettar kalmalarını sağlayacak icraatlar yerine kati ret cevapları verilmesi uygun değildir. Bu durumda sadık birer tebaa olan Yahudilerin Padişahları aleyhinde bir fikre kapılmaları söz

konusu olabilecektir. Taassup sahibi Rusyalıların yaptıkları düşmanlıklardan dolayı Yahudilerin neler çekmekte oldukları anlatılmaya muhtaç değildir. Bu sebeple, kesin ret şeklinde bir cevap vermek yerine, hükümet oluşturmaları gibi ihtimal dâhilinde bulunan mahzurları giderecek bir uygulama yapılabilir. Mesela Osmanlı uyruğuna geçmek isteyen Yahudiler devletin tayin edeceği yerlerde iskân edilebilirler. Devletin emri altında olarak derhal asker olurlar veya askerlik bedeli öderler. Büyük bir kısmı ziraat ile meşgul olarak belirlenecek vergilerini vakit ve zamanıyla öderler. Bu şartlar altında, mesela, Trabzon, Diyarbakır, Elcezire, Trablusgarp, Bingazi gibi yörelere yerleştirilebilirler. Bu durumda Yahudilerin Avrupa'da Padişah aleyhinde propaganda yapmalarına da fırsat verilmemiş olur.

Bu komisyon raporunda ileri sürülen gerekçeler çok dikkate değerdir. Görüldüğü üzere Yahudilere Filistin yerine Osmanlı ülkesinin başka bazı bölgelerinde yer vermenin uygun olacağı ifade edilmektedir. Bu fikir, hemen olmasa da, ileride Theodore Herzl ile ilişkiler başladığında, II. Abdülhamid'e cazip gelecek ve burada sözü edilen bu gerekçeleri dikkate aldığı görülecektir.

Aynı komisyon 12 Ağustos 1891 tarihinde Padişaha bir rapor daha sunmuştur. Raporda yazılanlar şöyledir:

‘Filistin’de bir Yahudi hükümeti kurulmasına Avrupa Hıristiyanlarının yardım etmesi mümkün değilse de, Zat-ı Şahanelerinin, toplu halde Filistin’e göç edecek Yahudilerin ileride bazı siyasi sakıncalar yaratacağı şeklindeki düşüncesi çok haklıdır. Gerçekten de Yahudilerfitratları gereği diğer Osmanlı tebaasını rahatsız edeceklerdir. Bu sebeple iskân amaçlı olarak Filistin’e gelmek isteyen yabancı Yahudilerin engellenmesi tabiidir. Bununla birlikte o ana kadar gelip yerleşmiş olanların vatandaşlığa kabul edilip bu tarihten sonra gelecek Yahudilere yasak uygulanması daha münasip olacaktır’

Komisyonun bu görüşünün de kabul edilebilir olduğu ilerideki uygulamalardan anlaşılacaktır.

Ama ilk planda, gittikçe yoğunlaşan göçlerin önünün alınması acil olarak gerekiyordu. Dolayısı ile 5 Ağustos 1891 tarihli irade ile yasaklar tekrar hatırlatıldı. Yahudilerin ziyaret maksadıyla Kudüs’e gelmeleri her zaman mümkündü. Ama bu ziyaretin kendilerine tanınmış olan üç aylık süreyi geçmemesi gerekiyordu. Ayrıca bu süre içinde arazi veya emlak satın almaları da yasaktı. Dolayısı ile denetim yapan yerli memurlar son derece dikkatli olmalı, bir suistimale rastlandığında mesul olacaklarını bilmeliydiler49. 17 Ağustos 1891 tarihli bir sonraki iradede ise, Yahudilerin gittikleri yerlerde sanayi ve ticareti ele geçirdikleri vurgulanmış, bu sebeple sadece Filis-

tin'e değil ülkenin herhangi bir bölgesine de kabul edilmemeleri gerektiği ifade edilmişti. Yapılacak şey bu durumda olan Yahudilerin Amerika'ya gitmelerini teşvikti50. Hal böyle olunca kati bir karar alındı. Buna göre, daha önceden gelip yerleşmiş olan Yahudiler Osmanlı vatandaşlığına kabul edilecekler, 1891 Ağustos'undan sonra gelecekler ise sadece Filistin'e değil ülkenin herhangi bir bölgesine dahi kabul edilmeyeceklerdi.

Bu arada Kudüs Mutasarrıflığında görev yapan Mihran Bo-yacıyan bölgedeki Yahudilerin girişimleri hakkında bilgi verdiği gibi, bunlar karşısında ne tür önlemler alınabileceğini ortaya koyan bir raporu Sultan Abdülhamid'e sunmuştu. Bunlar arasında Suriye sahillerinin bütünüyle Yahudilere yasaklanması ve Filistin'e gelerek geri dönmeyen Yahudilerin şiddetle cezalandırılması, yabancı uyruklu olduğunu iddia edenlerin hemen ülke dışına çıkarılması, Yahudilere arazi satılmaması gibi öneriler vardı.

Her ne kadar 1891 Ağustos'undan sonra gelecekler sadece Filistin'e değil ülkenin herhangi bir bölgesine dahi kabul edilmeyecekler tarzında kati kararlar

alınmışsa da uygulama o kadar kolay olmuyordu. Nitekim gelişmeler gösteriyor ki, kendilerini can havliyle Rusya dışına atan Yahudiler ilk durak olarak İstanbul'a geliyorlardı. Osmanlı hükümeti ise mevcut yasağa rağmen insani açıdan bunlara ilgisiz kala-

rnıyordu. 1891 yılının son aylarında bununla ilgili birçok örneğe rastlamak mümkündü. Ekim 1891 itibariyle üç ay önce İstanbul'a gelmiş ve burada hayatlarını idame ettirmeye çalışan 400 Yahudi mevcuttu. Devlet bunlara yardım etmeye çalışırken, Paris'teki Alliance İs-raelit kuruluşu da 30 bin Frank tutarında bir maddi destekte bulunmuştu. Bu para özellikle göçmenlerin kiracı olarak ikamet ettikleri konutların kiralarının ödenmesinde kullanılmıştı. Fakat yeterli olmadığı için iaşelerinin temininde güçlük çekiliyordu. Hükümet bunların, ya Rusya'ya geri dönmelerini ya da Amerika'ya gitmelerini istediğinde, hepsi çok üzülmüşlerdi. 'Burada veya memleketinizin her hangi bir yerinde ne ile meşgul olmamızı isterseniz ona razıyız, yeter ki bizi Rusya'ya geri göndermeyin' demişlerdi. İlave olarak da, 'biz Rusya'ya geri gitmektense, buralarda telef olmaya dahi razıyız' şeklinde ağlayıp sızlanmışlardı.

İşin ilginç tarafı, İstanbul'dakilerin sorununa çözüm bulunamazken gemi ile yeni kafileler de geliyordu. En son olarak yine Rusya'dan içinde 66 Yahudi göçmen bulunan bir gemi İstanbul'a gönderilmişti. Bunların iaşeleri yanında kalacakları yerlerin temini de güç oluyordu. Mesela yüz kişilik bir grup Mühendis-hane Mektebi'nin yanındaki bir eve yerleşmişlerdi. Bu kadar kişinin bir arada aynı evde olmaları sağlık açısından da sakıncalı idi. Askeri

Mektepler Nazırı Zeki Paşa bir hastalık meydana gelmesi halinde bunun mühendislik öğrencilerine de bulaşmasının ihtimal dâhilinde olduğunu ifade ediyordu. Dolayısı ile mülteciler için daha uygun bir yer bulunmalıydı.

Bir diğer husus da hükümeti ayrı bir sıkıntıya sokuyordu. Mesela daha önce Rusya'dan İstanbul'a gelmiş olup buradan da İskenderiye'ye giden 400 kişilik bir mülteci grubu İskenderiye'ye kabul edilmeyerek geri dönmek zorunda kalmışlardı. Bunlardan 150'si yine İstanbul'a geliyordu. İşin ilginç yanı da Musevi haklarına sahip çıkmada öncülüğü kimseye bırakmayan ve onları Filistin'e yerleştirme çabalarını sürdüren İngiltere'nin, kendi idaresi altında bulunan Mısır'a gelen Yahudileri kabul etmeme-siydi. Bu tam anlamıyla bir çifte standart örneği oluşturuyordu.

Bu defa Osmanlı hükümeti de kararlı olma niyetindeydi. Dolayısı ile İstanbul'da yolcu iskeleleri bulunan İdare-i Mahsusa, Avusturya Loyd, Fransız Masejeri ve Rus şirketlerine İskenderiye'den gelen Yahudileri iskelelerine indirmemeleri gerektiği hatırlatılmıştı. Fakat problem sadece bu da değildi. İskenderiye gemisi daha İstanbul'a ulaşmadan, Rus bandıralı Aleksandr vapuruyla 80 Yahudi mülteci Odesa'dan İstanbul'a gönderilmişti. İstanbul Liman Başkanlığı Rus şirketine, bunların karaya çıkanla-

mayacağı şeklinde tebligatta bulundu. Ama şirketin ileri sürdüğü gerekçe akıllara durgunluk verecek derecedeydi. İstanbul'a gelecek her mültecinin karaya çıkmasının yasak olduğuna dair Padişah iradesinin mevcudiyetini bildiği halde, Rus Şirketi, kendilerine yapılan tebligatın İskenderiye'den gelenler için geçerli olduğunu ileri sürmüştü. Bu yüzden Odesa'dan gelenler karaya çıkabilirdi. Şirket bir de tehdit savurmuş ve itiraz halinde Rus elçiliğinin devreye gireceğini belirtmişti. Bu arada gerçekten zavallı bir konumda bulunan mülteciler büyük bir sıkıntı içinde haklarında verilecek kararı bekliyorlardı. Liman idaresi Odesa'dan gelenlerin karaya çıkmalarına izin vermemiş, dolayısı ile mülteciler salapuryaların içinde oldukları halde Galata gümrüğü girişinde beklemeye başlamışlardı. Liman idaresi bu durumda ne yapılması gerektiğini hükümetten soruyordu55. Verilen cevapta, bu konuda Padişah iradesi mevcut olduğundan karaya çıkmalarına kesinlikle engel olunması gerektiği hatırlatılmıştı. Ama mülteciler bir yolunu bulup limana çıkacaklardı. Çünkü Osmanlı yetkilileri Rusya'dakiler kadar katı olamıyorlar, yasağın devam ettiğini bildikleri halde, mültecilerin perişan hallerine acıyarak onları şehre alıyorlardı. Genellikle de Balat ve civarı ile Hasköy bu göçmenlerin ikamet ettikleri yer olmuştu. İstanbul'daki Musevi hahambaşısı yasağa rağmen bunlara

göz yumulduğunun farkındaydı. Bu sebeple II. Abdülhamid'e gönderdiği bir yazıda ihtiramkarane bir tavırla Padişahın, başka ülkelerde perişan olan Yahudilere yönelik merhametli davranışlarından duyduğu şükran hislerini dile getiriyordu56. Rusya'dan göçmenlerin gelmesi hali aylarca devam etti. 1892 yılı ortalarına gelindiğinde hala aynı sorunlar gündemi meşgul ediyordu. 30 Temmuz 1892 tarihinde, bir Rus vapuruna binmiş olarak 17 kişilik yeni bir mülteci kafilesi daha geldi. Bunlar da öncelikle karaya çıkartılmadı ve liman dairesi önünde beklemeye başladılar. Fakat deniz üstünde ne kadar kalabilirlerdi. Çoğu zaman bu yüzden Rus şirketi mensupları ile liman dairesi memurları arasında kavgalar cereyan ediyor, yine de kalıcı bir çözüm bulunamıyordu. Had safhaya varan sıkıntının giderilmesi için gözler yine Padişaha çevrildi. Padişah kalıcı bir çözüm olarak ne yapü-masını emredecekti. Daha önce, ülkenin hiç bir bölgesine Yahudi mülteci kabul edilmeme yasağı defalarca vurgulandığı halde yine de göçlerin önü almamıyordu. Üstelik ilk geldikleri yer de İstanbul idi.

Sonuçta II. Abdülhamid şu iradeyi çıkardı. Bu şekilde gelip İstanbul'da karaya çıkmaya çalışan Yahudiler bundan böyle, ülkede Yahudilerin daha sık olarak yaşadıkları Selanik veya buna benzer şehirlere gönderileceklerdi. Bununla beraber Füistin'e yerleşme yasağının devam ettiği özellikle vurgulanmıştı.

Bundan sonra işin rengi biraz değişti. Nitekim Sadrazam Ce-vat Paşa'nın 3 Ağustos 1892 tarihli bir yazısı, Rusya'dan İstanbul'a gelen Yahudilerin Selanik, Yanya ve İzmir gibi vilayetlere gönderildiklerini haber veriyordu. Bununla beraber Rusya nezdinde teşebbüse geçilmiş ve artık bu işe bir son verilmesinin gerektiği hatırlatılmıştı. Devam eden göçler çerçevesinde de, 426 kişilik bir kafile Adana ve Mersin'e gönderümiş, daha sonra gelen 62 Yahudi mülteci de vapurdan indirilmeden İzmir ve Selanik'e yönlendirilmişti.

Rusya'nın Tavrı Karşısında Yabancı Basında Yaşanan Tartışmalar Osmanlı Devleti bu sıkıntılarla uğraşırken Avrupa basını da gelişmeleri takip ediyor, genellikle Rusya suçlanırken Rus taraftan gazeteler de karşı cevap vermekte gecikmiyorlardı.

Moskova'da yayınlanan Moskovskiya Videdomosti Gazetesi 1 Temmuz 1890 tarihli nüshasında

'Osmanlı Devleti'nde Müslümanların Hıristiyanları tahkir etmeleri' başlığı altında şunları yazmıştı: 'Ramazan bayramının sonuna doğru Yafa'da Hıristiyanların Müslümanlarla kavga ettikleri haberi duyulmuştur. Bu kavga iki Rum ile üç Osmanlı arasında bir meyhanede laf sataşmasından dolayı çıkmıştı. Kavga daha sonra sokağa taşmış, başka katılanların da olmasıyla genişlemiş, seksen kişi tevkif edilmek suretiyle zorlukla bastırılabümiştir. Bir başka rivayete göre

ise bir kadın meselesinden dolayı Osmanlılar Hıristiyanların evlerini bastıklarından kavga çıkmıştır.

Müslümanlar büyük kalabalıklar halinde camilerden çıkarak Hıristiyan bayrağına hakaret etmişler bir ağaçtaki haçı da koparmışlardır. Bu arada Kudüs'te de olaylar çıkmıştır. Yahudi mahallesindeki bir manastırda bir rahip ile üç yardımcısı ikamet etmekteydi. Bu mahalle duvarlarla çevrili olduğu halde manastıra giren hırsızlar dört bin franklık eşya çalmışlar ve rahipleri de döverek hastanelik etmişlerdir. Bilahare çalman eşyalar Kudüs Polis müdürünün evinde bulunmuştur. Bu olaylar üzerine İngiliz gemileri bölgeye gelip gövde gösterisi yapmışlardır'6'.

Görüldüğü üzere Yahudilere yaptığı uygulamalardan dolayı Avrupa ülkeleri ve kamuoyunun tepkisini çeken Rusya, yayınlanan bu tür haberlerle hedef saptırıp Filistin'de Müslümanları Hı-ristiyanlara zulüm yaptığı imajını vermeye çalışmakta ve bu suretle tepkilerin Osmanlı Devleti üzerinde yoğunlaşmasını sağlamaya çalışmaktaydı.

Londra'da yayınlanan 21 Eylül 1891 tarihli Yahudi yanlısı bir gazete 'Rusya'nın yalancı dostları' başlıklı yazıda Pall Mail Gazette'de yayınlanmış bir başka yazıyı eleştiriyordu.

Pall Mail Gazette'de daha önce 'Museviler Rusya'dan zulüm görüyorlar, fakat Rusya bunların hicretleri için lütfen Baron de Hirsch'e müsaade

vermiştir. Bu halde Rusların Musevilere böyle büyük lütuf gösterecekleri bir sırada kendilerini tahkir etmeye çalışmak ne kadar yersizdir' şeklinde bir yazı çıkmıştı.

İşte bu yazı şiddetli bir şekilde tenkit ediliyor ve deniyordu ki: 46

'Rusya, idaresi altındaki milyonlarca Musevi'ye çeşitli zulümler ve düşmanlıklar yapıp onlara yaşamayı haram etti. Binlerce kişinin bu düşmanlığa dayanamayıp tahammüllerinin son noktasına geldikleri bir sırada, bu çaresizleri kısmen de olsa kurtarmaya gelen bir insanpervere 'geldiğiniz isabet oldu, bazı Yahudi vatandaşlarımın ülke dışına çıkmasına izin veriyorum'denmesi bu kadar büyük bir lütuf mudur? Rusya'nın her tarafında düşmanlık ve mezalim devam ederken yine diz çökerek şükranlarımızı sunmamız mı gerekiyor?'

Görüldüğü üzere gazete, Rusya'nın Baron Hirsch'e bazı Yahudilerin ülke dışına çıkması için izin vermesinin, böyle bir zulüm ortamında, çok da övülecek bir yanı olmadığını vurguluyor. Sonrasında ise şunlar yazılıyor:

'Baron Hirsch'in, Rusyalı Musevileri Arjantin Cumhuriyeti arazisinde iskân tasavvurunu yeni bir Mısır'dan çıkış olayı kabul etmesi de geçerli değildir. Arjantin'e yerleşim için harcanabilecek para en nihayet beş milyon lira tutarındadır ki, hepsi har-

cansa toplamda 250.000 kişi Arjantin'e nakil ve iskân edilebilir. Bu da Rusya'da mevcut beş milyon Musevi'nin yalnız yüzde beşi demektir. Üstelik Arjantin arazisi de hazır olmayıp bu nakil ve iskân hususu ancak tedrici surette gerçekleştirilebilecektir. Belli ki, Rusya'da kalacak dört-beş milyon biçarenin dayanılmaz mezalim ve düşmanlığa kurban olmalarına ve bazı beldelerde peyderpey mahvedilmelerine zalimlerin korkusuyla itiraz edilememektedir. Büyük topraklara hükmeden Rusya'ya yaptıkları hakkında medeni dünyanın ne düşündüğü bildirilmelidir. Hiçbir Hıristiyan devletin başka bir dine mensup tebaasını din adına zorlamadığı, baskı altında tutmadığı ve ülkeden kovmadığı hatırlatılmalıdır. Medeniyetler nazarında, silahsız ve müdafaasız bir cemaate yapılan saldırının cinayet kabul edildiği ve bu tarz hareketi değiştirmedikçe devletlerarasında hürmet ve saygıya layık olamayacağı anlatılmalıdır. İşte Rusya'nın hakiki dostları bunları söylemelidir. Sahte dostları ise dalkavukluk ederek lekeli havayı örtmek için ilgisiz bakıyorlarsa da hakikatte birlikte örtüyorlar'.

Aynı gazete, Rusyalı Yahudilere çeşitli çevreler ve Rusya gazeteleri tarafından iftiralar atıldığını ifade edip bunları tek tek cevaplamayı gerekli görmüştü: 'Musevilerin tefeci oldukları hakkında: Musevi olmayan Rusya ülkelerinde Hıristiyanlar ve ekser zade-

gan ve ruhbandan adamlar faizcilik yapıyorlar. Bazı zadeganın köylülerden senelik yüzde yüzden yüzde üçyüze kadar faiz aldıkları görülmüştür. Rusya'da arazisini ipotek ederek borçlanma faizi yüzde on ve on iki olup, ipoteksiz borçlanmada tehlike nispetinde faizin artması tabiidir. Mali işlemlerin muntazam olmadığı böyle yarı medeni yerlerde tefecilik her halükarda vardır. Şimdi, Rusya'da Musevilere ne para ne de itibar bırakılmadığından,

Musevi sarraf az olup fakat her türlü namuslu mesleğin Musevilere yasak olmasından dolayı bazıları da sarraflığa yönelmişlerdir. Musevilerin köylüleri batırdıkları hakkında: Rusya köylüleri tedbirsiz ve idaresiz olduklarından ve kendileri için kurulan bankaları borçlarını ödemeyip batırdıklarından daima tefecilerin eline kalıyorlar. Esasen Rusya'da köylerde Museviler ikamet edemediklerinden tefecilerin tamamı Hıristiyan'dır. Musevilerin sarhoşluğu teşvik ettikleri hakkında: Vakıa Musevilerin ikametine izin verilen yerlerde Musevi meyhaneciler varsa da asıl Rusya kıtasında Musevilere izin yoktur.

Hâlbuki Musevi meyhaneci olmayan yerlerde içki kullanma oranı yüzde on yedi arttığı halde Musevi bulunan yerlerde yüzde bir derecesinde artmıştır. Bu farka sebep de Rus meyhanecinin müşteriyle birlikte içmesi, Musevi meyhanecinin ise bunu yapmamasıdır. Musevilerin ziraata rağbet göster-

medikleri hakkında: Filistin'de iken Museviler ziraat ve çiftçilikle meşgul idiler. Vakıa Rusya'da ziraatla uğraşan Musevi azdır. Çünkü bunlar çok çalışkan olduklarından kış mevsiminde boş durmaya tahammül edemezler. On sene önce Rusya'dan kaçan bazı Museviler Amerika'da iskân ettirilmiş ve ziraat icra edilemeyen mevsimde çalışmak üzere bir tütün fabrikası da yapılmış olduğundan bu cemaat çok terakki etmiştir.

Musevilerin nihilist oldukları ve gizli cemaat teşkil ettikleri hakkında: Bu da asılsızdır. Eski ve yeni çarlara suikast yapanlar arasında yalnız bir Musevi vardı. Museviler fesada ve gizli cemiyetlere meyilli değildirler. Çektiklerini kadere bağlayarak Rusya'ya sadakatle bağlı kalır ve hallerine tahammül ederler. Musevilerin kanun hükümlerinden kurtulmak için hile yaptıkları hakkında: Böyle zalimane kanunlardan kaçınma kabahat olsa da cinayet değildir ve bunun yollarını talim edenler de rüşvet hesabıyla hareket eden memurlardır. Musevilerin askerlik hizmetinden kaçtıkları hakkında: Bu da asılsızdır. Vakıa herkesin hiçbir terakki ümidi olmayan bir askerlik hizmetinden hoşlanmaması tabiidir. Nizami yaşa gelen Musevi gençlerin hicret eylemeleri de ayıplanır bir şey değildir. Bir takımı da maişetlerinin zorluğu sebebiyle vücutlarının elvermemesi yüzünden doktorlar tarafından askerliğe elverişsiz kabul ediliyor.

Bununla beraber Rusya ordularında mevcut Musevilerin oranının yüksek olduğu hesap edilmiştir.

Musevilerin ticarette çok rekabet eyledikleri hakkında: Vakıa bu doğrudur. Fakat Museviler yalnız Hıristiyanlara değil ihtiyaç ve maişetlerini temin endişesiyle birbirleriyle de rekabet ediyorlar.

Musevilerin Hıristiyanlara düşman oldukları hakkında: Rusya'daki Musevilerin büyük bir kısmı Talmudî'dir ve Talmudün Hıristiyanlara düşmanlığı öğreten bir emeli yoktur. Bu kitabın İngiltere Üniversitelerinde okutulması da kıymetine bir delildir. Rusya'daki Musevilerin Hıristiyanlığa karşı yegâne bir kabahati varsa o da Musevilerin bunca mezalim ve düşmanlığa rağmen gelişerek ve çoğalarak büyük bir kısım teşkil eylemeleri olmuştur'.

Gazetede yer alan, Rusya Yahudileri ile ilgili diğer bazı başlıklar ve haber içerikleri de şöyledir:

Çariçe ve Musevi askerler: 'Çariçe huzurunda icra edilen bir resmigeçitte çariçenin emriyle Musevi askerlerinin bulundurulmadiği hakkında yazdığımız haber tekzip edilmiştir. Bu törende Musevi askerlerinin bulunmadığı muhakkak olduğundan, bu konudaki kabahat, yapükları işleri Çariçenin özel emri olarak sunan subaylardadır. Zaten Rusya'da her memur bir Çar olduğundan memurların akıllarına geleni yapmak için Çar adına sahte emirler verdikleri de olmuştur. Çariçe Danimarka Prensesi ve Prens dö

Gal'in kız kardeşi olmakla insani fikirlere sahip olduğu şüphesizdir. Rusya'da uzun süre ikamet etmenin bile böyle şefkatli bir kalbi serinleştiremeyeceği açıktır'. Dük Argayel'in Rusya Musevileri komitesi erkânından bir zata yazdığı mektup. 'Rusya'nın Yahudiler hakkında reva gördüğü zalimce muamelelere dair vereceğimiz haklı tepkiye medar olacak surette bir resmi tekzip çıkar ümidindeyim. Böyle bir tekzip zuhur eğlemediğinden kendisine hem Hıristiyan ve hem de halis Ortodoks unvanını veren bir devletin Musevilere karşı en zalimce hareket ettiği bir devre layık surette hareket ettiğine inanmaklığımvz lazım gelir. Kamuoyunun gücünü kullanmaktan başka çare görmüyorum. Cümlemiz birden 'Ayıp'diye bağıralım. Çünkü Rusya'nın bu hareketi cidden düşmanlıktır'. Musevi iskân dairesinden haberler: 'Rusya'nın bazı kısımlarında ve özellikle Moskova'da, Musevi tüccarların ikametine izin verilmiyor. Sanat erbabı için müsaade varsa da, onlar da biraz ticaret yaptıkları ve imal ettikleri bir şeyi ticari yoldan sattıkları takdirde derhal kovuluyorlar. Ayrıca Moskova'da ikamet eden bir Yahudi'nin yer veya ev değiştirmesine bile izin verilmiyor. Zavallı Museviler haklarında daha nice mezalim ve düşmanlık reva görülüyor'.

Musevilerin Hıristiyanlaşması: 'Museviler gördükleri zulüm yüzünden bir kısmı Hıristiyanlaşıyor. Odesa'h bir Musevi Moskova'da bir tiyatroda

aktrist olan kızını görebilmek için Ortodoks dinini kabulden başka çare bulamayarak bir rahibe müracaat etmiş, o da din değiştirme için evvela 200 ruble istemiş, nihayet yüz rubleye pazarlık yapmışlar ve Musevi Hıristiyan olmuştur. Odesa'h diğer bir Yahudi'yi Hıristiyan yapmak için rahip elli rubleden aşağı inmediğinden ve Musevi'de bu kadar para olmadığından nihayet birinin yardımıyla bu meblağı tedarik edip Hıristiyan olabilmiştir. Bu suretle Hıristiyan olan Musevilerin büyük bir kısmı sonra yine Avusturya'ya kaçarak eski dinlerine geri dönüyorlar'.

Rahip Peterson tarafından gönderilen bir mektupta Rusya'dan İngiltere'ye hicret eden Museviler hakkında bazı malumat verilmiştir. Mösyö VVamberi tarafından gönderilen mektupta Rusya'nın zalim idaresinden, vaktiyle Avrupa'nın Rusya medeniyetine gönül vermiş olmasından, Rusya Yahudilerinin kovulmasının Rusya için zararlı olduğundan bahsederek Rusya'nın azameti Avrupa'nın kayıtsızlığı neticesi olduğu ve şimdi ise Avrupa'nın Rusya'ya karşı tamamen aciz bulunduğu beyan edilmiştir61.

Toprak Satın Alarak Filistin'e Yerleşme Faaliyetlerinin Devamı Yahudilerin meselelerini takip edenlerden biri olarak Baron Rotschild daha önce İngiltere nezdinde girişimde bulunmuş, fakat kendisine kesin bir garanti verilememişti. Rotschild bu defa direkt olarak Osmanlı Devleti ile irtibata geçerek

1892 yılında Musevileri Filistin'e yerleştirme planını hayata geçirmek istedi. Burada kullanılan argüman, Rotschild tarafından daha önce Filistin'de satın alınmış ve boş vaziyette duran arazilere Yahudileri yerleştirebilmek için devletten izin alınmasıydı. Bu amaçla Rotschild'in özel kâtibi Şayed, Padişahın yakınlarından Hacı Ali Bey'e bir mektup yazdı. Şayed mektubunda şunları söylüyordu:

'Şam ve Beyrut vilayetleri dâhilinde Baron Rotschild'in sahip olduğu boş araziler şimdiye kadar hiçbir şeye tahsis edilmeyerek faydasız bir şekilde durmaktadırlar. Hâlbuki bu araziler böyle boş bırakılacağına yabancı ülkelerden gelen Yahudi göçmenlerin buralarda iskân edilmelerine izin verilse, göçmenler Osmanlı uyruğuna girecekler, orada Osmanlı hükümetinin istediği tarzda hareket edeceklerdir. Bu suretle vilayetlerin nüfusu artacağı gibi, artan üretimin etkisiyle vergiler de çoğalacaktır. Bu vesile ile devlet hazinesinin birçok yarar sağlayacağı açıktır. Gerek bu sözü edilenler, gerekse Rotschild Bankası aracılığıyla hazineye sağlanacak maddi yararlar göz önünde bulundurularak, Musevi göçmenlere yerli halktan ayrı olmayarak boş arazilerde yerleşme izni verilmesi talep edilmektedir'.

Rotschüd'den gelen bu talep oldukça dikkate değer konular içeriyordu. Çünkü öteden beri bilindiği üzere Yahudiler için Filistin topraklarında yerleşme

yasağı mevcuttu. Bu durum değişmediğine göre boş arazilere mülteci iskânı fikrinin kaynağının ne olduğu Beyrut vilayetinden 26 Ağustos 1892 tarihinde soruldu. Buna ilave olarak, son zamanlarda Hayfa ve Safed kazalarında bir takım büyük binaların inşa edildiğinin de haber alındığı vurgulanarak, Hayfa'ya ve Safed'e yeni gelen göçmenlerin olup olmadığı, gelen olduysa sayılarının miktarı ve toplu halde bulunup bulunmadıkları Beyrut vüayetinden sorulmuştu.

Bu arada Yahudileri bir şekilde Filistin'e yerleştirme çabaları da devam ediyordu. Bu bağlamda bu defa da Emil Frank isimli kişi harekete geçmişti. Suriye Vilayetinden 24 Eylül 1892 tarihinde gelen yazıda ifade edildiğine göre, Emil Frank ve ortaklan Havran sancağında satın aldıkları arazileri kendi üstlerine geçirmek istiyorlardı. Hatta buralara Yahudi göçmen yerleştirmeyecekleri konusunda teminat da veriyorlardı. Nitekim bir şekilde arazilerin ferağ muamelelerini de yaptırmışlar, şimdi ise tapu sahibi olmak istiyorlardı. Ama İstanbul'dan vilayete giden yazıda hiçbir şekilde tapu muamelesinin yapılmaması emredilmişti.

18 Ekim 1892 tarihli Dâhiliye Nezareti yazısında ise bu konuyla ilgili görüş ortaya konmuştu. Nezaretin verdiği bilgilere göre Emil Frank ve ortaklan Havran sancağında on beş ayrı mevkide yaklaşık 40 bin dönüm, Beyrut ve Akka'da ise 12 ayn mevkide

yine 40 bin dönüm arazi satın almışlardı. Bölgede Musevi iskânının yasak olduğunu tabii olarak biliyorlardı. Dolayısı ile, bu arazilerin göçmenler için alınmadığını söylüyor, buralarda Avrapalı Yahudi iskan etmeyeceklerini taahhüt ediyorlardı. İleri bir tarihte ruhsatı alınmadan bu arazilere mabetler, okullar ve başka binalar da inşa etmeyeceklerdi. Ama arazi tapulanm üzerlerine alabilmek için gerekli işlemlerin yapılmasını talep ediyorlardı.

Bütün bu taahhütlere rağmen Dâhiliye Nezareti konu ile ilgili olarak şu yorumu yapmıştı:

'Hicaz bölgesi hariç olmak üzere yabancıların Osmanlı ülkesinin her tarafında emlak sahibi olmaya hakları vardır. Dolayısı ile emlak satın almaları engellenemez. Fakat Filistin'de Yahudi göçmen iskân edilmemesi hakkında bir Padişah iradesi mevcut olduğuna göre, gerek Filistin ve gerekse devletçe mahzurlu görülen her hangi bir yerde Musevi göçmen iskân ettir-memeye Osmanlı hükümetinin yetkisi vardır, bundan dolayı da tapu verilemez'65.

Aynca Suriye vilayetinin resmi yazışmalarından açıklıkla anlaşıldığı üzere Emü Frank ve ortaklan bu arazileri Baron Rotschild'in kumpanyası için satın almaktadırlar. Bu kumpanyanın Safed ve Hayfa taraflarında bir takım büyük binalar inşa ettirdiği de malumdur. Dolayısı ile arazilerin Yahudilerin iskânı için satın almdıklan aşikâr olduğundan bunlara

tapu verilmesi mümkün olamaz66. Bundan sonraki süreçte, Filistin bölgesinde yabancıların arazi satın alıp alamaması meselesi bir süre daha yazışmalara konu oldu. Bu arada eski Beyrut Valisi İsmail Kemal Bey'in yazmış olduğu bir rapor bölgede yaşananları izah ediyordu. 2 Kasım 1892 tarihli bu raporda İsmail Kemal Bey şu hususlara değinmişti:

'Beyrut vilayeti dâhilinde boş olarak satılığa çıkarılmış üç milyon dönümü aşkın miri arazi vardır. Bu arazilere Yahudilerin gösterdiği ilginin farkında olan bazı memurlar ve memleketin ileri gelenleri bir takım hilelerle bu arazileri çok düşük fiyatla devletten satın alıp bilahare yüksek bedelle Yahudilere satmaktadırlar. Buralara devletin ne derece önem verdiği bilinmekle beraber, Osmanlı unsurunun azlığı yüzünden yabancıların etkisi gittikçe artmaktadır. Bunun önüne geçmek için valiliğim sırasında, Türk göçmenler için müzayedeye çıkarılan ne kadar arazi varsa, mahalli memurların bütün yaygaralarına rağmen, bun-laıı müzayedeye sokmadan defterlerini hazırlamıştım. Maksadım bu arazilere Rumeli'den gelecek Türk göçmenlerden 20-30 bin haneyi yerleştirmek idi. Göçmenlerin getirtilmesi ve iskânı için gereken parayı borç olarak temin edip, yerleşecek hanelerin birkaç senelik öşür geliriyle bu borcu ödemeyi düşünüyordum. Bunun

için de biç kaç bin liralık bir sermaye tedarikini

kararlaştırdım. Bu tasavvurumu Zat-ı Şahanelerine sunup izin aldığımda harekete geçmek isterken görevimden ayrıldım. Fakat hazırladığım defterleri yanımda İstanbul'a getirdim. Münasip bir zamanda Defterhaneye teslim edecektim. Bu defa sözünü ettiğim arazilerin yine mahalli memurlar tarafından müzayede ile satılmasına karar verildiğinden benden defterleri mahalline iade etmem istendi. Benim teşebbüsüm bölgede Türk unsurunun sayısını artırmak ve devletin oradaki menfaatini korumaya yönelikti. Şimdi, bu arazileri Rotschild adına müstear isimle satın alacak şunun bunun eline kaptırmaktansa, siyasi anlamda mahzur taşımayan bir kısım arazinin Yahudilere tahsisi ve geri kalanının araziye ihtiyacı olan köylerin ahalisine dağıtılması uygun olacaktır'.

İsmail Kemal Bey'in sözünü ettiği mahzurların giderek ivme kazandığı anlaşılmaktadır. Çünkü yasal yollardan mülk alamayan Yahudilerin bu defa başka bir yöntem denedikleri görülüyordu. Buna göre Yahudiler bazen kıyafet değiştirerek, müstear isimle veya başka bir takım hilelerle mülk sahibi olma imkânını buluyorlardı. Bu faaliyetler sırasında, bazı yerli memurların gaflet veya müsamaha eseri olarak Yahudilere yardımcı oldukları da görülüyordu.

Bölgeden 1892 yılında gelen bilgilere göre, Romanya ve Rusya'da yaşayan Yahudilerin Osmanlı

Devleti'nin herhangi bir yerine ve özellikle Filistin'e girmeleri, buralara yerleşmeleri, kendilerine arazi satılması İkinci Abdülhamid'in emriyle yasak olmasına rağmen, bazı kişiler maddi menfaatleri uğruna, bazıları da zayıf karakterli olmalarının bir gereği olarak bu işe girişiyorlardı.

Gönderilen bilgilerden anlaşıldığına göre, Yafa ve Hayfa kasabalarında yaşayan, Rusya vatandaşı ve Baron Hirsch'in adamı olan iki Yahudi kanun dışı arazi satışına öncülük ediyorlardı. Akkâ Mutasarrıfı Sadık Paşa'nın orada mutasarrıflığı ve kaymakamlığı sırasında, eski Hayfa Kaymakamı Mustafa Efendi, yeni Hayfa Kaymakamı Ahmed Şükrü, Akkâ Müftüsü Ali, Hayfa Belediye Reisi Mustafa, Hayfa Belediye Meclis üyesi Necib efendilerle haberleşen ve mukavele yapan bu iki Yahudi, ilk olarak Rusya'dan kovulan 140 ailenin Hayfa Kazası'na alınarak kabul edilmelerini sağlamışlardı.

Adana eski valisi Şakir Paşa'nın kardeşi ile Cebel-i Lübnanlı Selim Nasrullah

el-Huzi'nin mülkleri olan araziler önce 1.800 liraya satın alındı. Daha sonra bu araziler 18 bin liraya Rusya'dan gelen bu Yahudilere satıldı. Ayrıca yasak bir işe müsaade etme cesareti gösterdikleri için kendilerine 2 bin lira rüşvet verildi. Satış işlemi bittikten sonra her iki taraf anlaşarak Yahudilerin satın alman mülklere yerleşmelerine karar verdiler.

Ardından Hayfa polis memuru Aziz ve Yüzbaşı Ali Ağa bir gece sahildeki vapurda bekleyen Yahudileri karaya indirdiler ve Hayfa Kazası'nın etrafına dağıttılar.

Bundan sonra yapılacak iş karaya yeni indirilen Yahudilerin uzun zamandır Filistin'de yaşadıklarını ispat etmeye gelmişti. Önce sahte evraklar hazırlandı. Eski tarihli ruhsatlar düzenlendi ve araziler yeni yerleşen 140 Yahudi ailenin eskiden beri malıymış gibi gösterildi. Artık korkacak bir şey kalmamıştı. Her şey kitabına uygun olarak gerçekleştirildi. Çok eski tarihlerde kurulduğu iddia edilen köy kayıtlara girmişti bile. Üstelik usulsüzlüğü yapanlar, Yahudilerin üzerine hemen vergi koymayı da ihmal etmediler. Böylece çok eski tarihlerden beri köyde yaşayan birer Osmanlı Devleti vatandaşıymış gibi kayıtlardaki yerlerini aldılar. Yahudilere arazi satışını tertipleyenler yaptıklarının anlaşılmaması için bunların adeta Osmanlı tebaası gibi olduklarını göstermek zorundaydılar.

Yahudilerin tamamının Safed ve Taberya kazalarında doğduklarını, Mezraatülhudayra Köyü'nde de ikamet ettiklerini kayıtlara geçirdiler. Ama Yahudileri hemen nüfusa kaydetmediler. Önce bizzat kendileri tarafından nüfusa kayıtları için talepte bu-lunuluyormuş gibi Yahudilerin adlarına dilekçeler yazıldı. Bunların işleme konularak nüfus kayıtlarının yapılması ve olayın gizlenmesi için gücü yeten herkesten

altı Mecidiye tutarında ücret alındı. Fakir olanların da ücretten muaf tutuldukları konusunda bir mazbata düzenlendi.

Böylece nüfusa kayıt için gerekli bütün muamele bir günde tamamlandı ve kendilerine birer 'Tezkire-i Osmanî' verildi.

Osmanlı Devleti sınırlarına kaçak olarak dış devletlerden gelen yabancı asıllı Yahudiler bir gün içinde Osmanlı tebaası yapılmıştı. Yahudiler, uzun zamandır o topraklarda yaşıyormuş gibi muamele görüp eski halkın haklarını elde etmişlerdi. Usulsüz satılan arazi için Şakir Paşaya vekâlet eden Akkâ Müftüsü Ali Efendi ve Cebel-i Lübnanlı Selim Nasrullah Efendi el-Huzi 18 bin lira almıştı. Taşra yöneticileri görevlerinin gereğini yerine getirmemişler, şahsi menfaatleri uğruna yurtlarından kovulan Yahudileri rahata kavuşturma gayretine girmişlerdi. Yaptıkları yanlış işleri bir de sıradan birer kayıt gibi Akkâ ve Hayfa resmi dairelerinin kayıtlarına geçirmişlerdi.

Yine bölgeden gelen bilgilere göre Yahudilerin Filistin'e yoğun olarak gelmeleri neticesi yerleştikleri Zemârin köyü 700 haneli büyük bir yerleşim yerine dönüşmüştü. Buradaki halkın tamamı Yahudi idi. Oysa köyün kurulduğu arazi geride varisi kalmadan ölen birisine aitti ve boştu. Sadece burasının Yahudilere satılma sıyla yetinilmedi ve burada kurulan köyün etrafını genişletmek için Eşfiyâ, Ümmüttut ve

Ümmülcemâl isimli diğer üç köyün de Yahudüerin ellerine geçmesine müsaade edildi. Bundan sonra her türlü işlerinde kendilerine kolaylık sağlamak amacıyla sadece 2-3 bin kuruş edecek bakımsız bir araziyi Yahudiler Akkâ Mutasarrıfı Sadık Paşa'dan 2 bin liraya satın aldılar. Diğer taraftan, Hayfa ile Yafa arasında ve deniz sahilinde Haşmüzzerka adıyla bilinen önemli araziye sınır olan 30 bin dönümlük başka bir arazi vardı. Buranın her dönümü bir liradan toplam 30 bin lira tutacak değerdeydi. Fakat böylesine kıymetli arazi sadece 5 bin dönüm gösterilmiş ve dönüm başına sadece üç kuruş alınarak toplam 15 bin kuruş karşılığında Zemârin Yahudilerine satılmıştı.

Yerel yetkililerin yolsuzluğa alışmaları ve bu işten önemli kazanç sağlamaları bu tür faaliyetlere devam etmelerini sağlıyordu. Nitekim, Cebelülkermel adıyla bilinen arazinin büyük bir kısmı olan 15 bin dönümden fazla yer Belediye Reisi Mustafa Bey ve Belediye Meclis üyesi Necib Efendi'nin aracı olmaları sayesinde Fransa adına Dirülkermel'deki Hıristiyan ruhbanlarına satıldı. O günlerde Akka'da sürgünde bulunan İran asıllı Abbas Efendi sahip olduğu aşırı zenginlik ve nüfuzu sebebiyle burada istediğini uygulatma gücüne sahipti. Abbas Efendi ile her konuda rahat anlaşan Hayfa Belediye Reisi Mustafa ve son olarak mahkeme üyesi olan Necib Efendi yerli

halkın ellerindeki arazileri çok düşük fiyatlara almaya başladılar. Arazileri daha sonra fahiş fiyatlarla Yahudilere ve diğer yabancılara sattılar.

İşte gerek yerli halkın bir kısmının elindeki araziyi satma eğiliminde olması, gerekse aldıkları rüşvetlerle her türlü usulsüzlüğü kolayca yapabilen yerel görevliler, Osmanlı Devleti'nin Yahudilerin Filistin'e yerleşmesini engellemek için sarf ettiği büyük çabayı baltalamış oluyorlardı.

Devlet her şeye rağmen bu satışların önüne geçmeye kararlıydı. Bu vesile ile öne sürülen tezler de önemliydi. Dâhiliye

Nezareti'nin 25 Şubat 1893 tarihli bir belgesinde konu şöyle ele alınmıştı:

'Filistin'de toprak satın almak isteyen Yahudilerin gayesi, Beni İsrail döneminde mamur halde bulunan ve Tevrat'ta ismi geçen bazı yerlerin mamuriyeti sabıkasını iade etmekti. Şimdiye kadar Kudüs havalisine gelen Yahudi göçmenlerin miktarı, yerli Yahudilerin on misline çıkmıştı. Fakat bunlar temizliğe dikkat etmediklerinden bölgedeki sağlık şartlarını bozulmasına sebep olabilirlerdi.

Ayrıca, gittikleri yerlerde yerli sanayi ve ticareti ele geçirdiklerinden, şu halleriyle ve para kullanmayı bilmeleri sayesinde buraları kısa müddet içinde tamamen kendi tasarrufları altına alıp asli unsur olan yerli halkın dağılmasına sebep olabileceklerdir.

Ayrıca Yahudiler sahip oldukları mülkleri kendi dinlerinden olmayan hiçbir kimseye satmamaktadırlar. Bu halleriyle bundan sonra da arazi satın almaları serbest bırakılacak olursa bunun getireceği sakıncaların önüne geçilemez. Ayrıca, uluslar arası yeni bir sorun çıkarmanın gereği de yoktur'.

Bundan sonra yaşanacak gelişmeler bu tarz yerleşimin önüne geçmeye yönelik olacaktır. Çünkü gerek Rusya'dan, gerekse diğer Avrupa ülkelerinden gelip Filistin'de iskân edilen Yahudi mülteciler günden güne artmaktadır. 1893 Ağustos'undaki gelişmeler çerçevesinde görünen manzara şudur: Rusya'dan kovulan 140 hane Yahudi Hayfa'ya gelmişler, kendilerine burada arazi satılıp toplu halde iskân edilmişlerdi. Diğer ülkelerden gelen Yahudiler için de miri veya boş arazilerden birçok yerler satın alınmış ve böylece Yahudilerden oluşan birkaç büyük köy meydana gelmişti. II. Abdülhamid konu ile ilgili 17 Ağustos 1893 tarihli iradesinde bu şekilde iskân devam ederse ileride orada bir Yahudi gailesi çıkması kaçınılmazdır diyor, gerekli tedbirlerin alınması emrini veriyordu71. 6 Eylül 1893 tarihinde Sultan II. Abdülhamid emrini tekrarladı. Osmanlı ülkesinde bir de Yahudi meselesi zuhuruna meydan vermemek için Filistin'de Yahudi iskânı gibi sakıncalı ve zararlı faaliyetlerin önüne geçilmeliydi. Bu konuda tekrar tekrar emirler verildiği halde Hayfa'da yine

Yahudi köyleri kurulmaktaydı. Hükümet bu mahzurları göz önünde bulundurup mutlaka bir çözüm üretmeliydi73. Fakat özellikle yerli memurların rüşvet karşılığı Yahudilere göz yummaları ve bir kısım nüfuzlu ahalinin para kazanma hırsı, meydana gelen suistimallerin önlenmesine imkân tanımıyordu. Bu yıllarda Yahudilerin menfaat karşılığı yerli Arapları aracı yaparak toprak sahibi oldukları çok bilinen ama engellenmesi mümkün olmayan gelişmelerdi.

1895 yılına ait Mehmed Sadık imzalı bir teftiş raporundan, benzer suistimallerin devam ettiği anlaşılmaktadır. Anlaşıldığı kadarıyla Mehmed Sadık bölgede yaşananları incelemek üzere Kudüs'e gönderilmiştir. Zabtiye Nezareti'ne gönderdiği raporunda Mehmed Sadık, Kudüs Mutasarrıfı İbrahim Paşa'nın

Yahudilerin binalar inşa etmelerine göz yumduğunu, bu şekilde servet sahibi olduğunu bildiriyordu. Yafa Kasabasında, Yahudilerin Kaymakam Kazım Efendi vasıtasıyla satın aldıkları arazilerde inşa edilen binalarla önce köyler meydana gelmiş, zamanla bunlar kasabalara dönüşmüştü. Kudüs Mutasarrıfı, Avrupa'dan gelen Yahudilerden fert başına beşer lira almak üzere polis komiserini her hafta Yafaya gönderiyordu. Raporda diğer yerel memurların suistimalerinden de bahsediliyor, Kudüs'e gelen Yahudilerin bu şekilde geri dönmeden yerleşme imkânına sahip oldukları bildiriliyordu.

Bu arada bölgedeki boş miri arazilerden bir kısmını da II. Abdülhamid şahsi mal varlığı olarak satın almıştı. Çünkü burada alım satımda esas gündeme gelen bu tür arazilerdi. Yerli Arapların Yahudilere sattıkları şahsi malların el değiştirmesini takip etmek her zaman mümkün olamayabiliyordu. O yüzden asıl denetlenmesi gereken miri arazilerin satışı idi. Bunu için de II. Abdülhamid Hazine-i Hassa kaynaklanın kullanarak Filistin'den çok sayıda arazi satın almıştı.

FİLİSTİN MESELESİNDE YENİ BİR AKTÖR: THEODORE HERZL

1895 yılından itibaren, Siyonizm'i devletlerarası bir politika haline getirmek isteyen Theodore Herzl sahneye çıkacaktır.

Theodore Herzl İsrail'in manevî kurucusuydu 'Modern Siyonizm' kavramını hayata geçiren Dr. Theodore Herzl, 186o'ta Macaristan'da doğdu. Hukuk okudu ve meslek olarak gazeteciliği seçti. Bazı Fransız ve İngiliz gazetelerinde muhabirlik yaptıktan sonra kendisi gazeteler çıkardı. Daha sonra bazı edebi eserler de kaleme aldı ama 1896'da yazdığı Der Judenstaat = Yahudi Devleri isimli kitabı en önemli çalışması kabul edildi. Herzİ'in gençlik yıllarından itibaren asıl meşgalesini dünyanın dört bir tarafında dağılmış olan Yahudiler'in toplu halde yaşayabilece-

kleri bir toprak bulunması ve bu topraklar üzerinde bir Yahudi devleti kurulması yolundaki çalışmalar teşkil edecekti. Herzİ'in bu yoldaki çalışmalara öncülük etmesi maksadıyla kurduğu 'Dünya Siyonist Organizasyonu' ilk kongresini 1897 Ağustos'unda İsviçre'nin Basel şehrinde yaptı ve toplantılar sonraki senelerde de devam etti. Theodore Herzl, bu arada, dünyanın herhangi bir yerinde Yahudiler için vatan toprağı bulabilmek amacıyla Avrupalı liderlerle temaslara başladı ve Musevi dini terminolojisine vaad edilmiş topraklar' olarak geçen Filistin için çalışmalar yapıldı. Herzl, o sırada Osmanlı İmparatorluğu'na bağlı olan Filistin'de özerk bir Yahudi devleti kurulması için toprak sağlayabilmek amacıyla 1896 ile 1902 yıllan arasında beş defa İstanbul'a geldi ve 17 Mayıs 1901'de Abdülhamid'in huzurana kabul edildi. Altı sene boyunca, Sultan Abdiilhamid ve Yıldız Sarayı'nın ileri gelenleri ile devamlı temas halinde olacaktı.

1904'te, 44 yaşındayken Avusturya'da ölen Herzl, bu devletin kuruluşunu göremedi. Hayali seneler sonra gerçek oldu ve İsrail'in kuruluş bildirisi, 14 Mayıs 1948 günü, ülkenin ilk devlet başkanı olan David Ben Gurion tarafından Theodore Herzl'in büyük boy bir fotoğrafının altında okundu. Kemikleri,

1949'daAvusturya'daki mezarından alınarak İsrail'e getirildi ve büyük bir askeri törenle Kudüs'te

kendi adının verildiği tepeye defnedildi.

Herzl Viyana'da yayınlanan Neue Freie Presse gazetesinin Paris muhabiri olarak 1891-1895 yıllan arasında Fransa'da bulundu. Bu sırada cereyan eden Dreyfus davasını gazetenin muhabiri olarak izledi. Bu olaya tanık olduktan sonra Yahudi meselesinin ancak Filistin'de bir Yahudi devleti kurulmasıyla çözülebileceğine inandı ve bu doğrultuda çalışmalarına başladı. Öncelikli faaliyetlerden biri olarak da kurulmasını tasarladığı ülkenin temel özelliklerinin neler olacağının vurguladığı Der Judenstaat=Yahudi Devleti isimli kitabını 1896 yılında yayınladı.

Herzl'in Avrupa'nın etkili çevreleri ile temas kurmasına yardımcı olan kişi, bir Anglikan rahibi olan William Hechler'di. Bu tür temaslarda Herzl'e katkı

sağlayan diğer önemli bir kişi ise Yahudi kökenli Polonyalı asilzade Philip de Nevvlinski idi.

Theodore Herzl hedefine ulaşma yolunda zengin Yahudilerin kendisine önemli katkıda bulunabileceklerini düşünüyordu. Bu sebeple daha önce Anadolu'da Yahudilere bir yurt kurulması için faaliyetierde bulunmuş olan Baron Hirsch'le temas kurup ondan yardım istedi. Herzl'in düşüncesi, Yahudi cemaatinin liderlerinden ve zengin Musevilerden oluşmuş bir örgüt kurmak ve bunların bir araya gelmesiyle oluşacak muazzam servetle Filistin'i satın almaktı. Theodore Herzl, Baron Hirsch'e yazdığı 24 Mayıs 1895

tarihli mektupta bu düşüncelerim ortaya koyarak kendisinden görüşme talep etmişti. Baron Hirsch de görüşmeye hazır olduğunu belirten bir cevap vermişti. Ne var ki Theodore Herzl ile Baron

Hirsch'in görüşmesi umduklan neticeyi sağlayamamıştır. Herzl, Yahudilere yaptığı yardımlardan dolayı Baron Hirsch'i bir sürü dilenci yetiştirmekle suçlamış ve bu durumun milli karakterlerini küçülttüğünü öne sürmüştür. Buna karşılık, Hirsch, Herzl'in fikirlerini fazla fantastik bulduğunu söyleyerek benimsememiştir.

Bundan sonraki aşamada akla gelen formüllerden biri de Filistin'e yerleşim için

II. Abdülhamid'in ikna edilmesiydi. Theodore Herzl mali sorunlar ve dış borçlarla boğuşan Osmanlı Devleti'ne birkaç milyon altın sarfederek yardımcı olunduğu takdirde Filistin'e yerleşmenin mümkün olabileceğini düşünüyordu. Ona göre, Yahudiler hakkında son karan Padişah hazretleri verecekti80. Ama bunun için II. Abdülhamid ile temasa geçilmeliydi. Bu anlamda güvendiği kişi ise Padişahla şahsi dostluğu bulunan Yahudi kökenli Polonyalı asilzade Nevdinski idi. Nevdinski Theodore Herzl'in daveti üzerine Viyana'ya gitti ve bu meseleyi görüştüler. Nevdinski Sultan'ın Kudüs'te Yahudi yerleşimine asla izin vermeyeceğini ama Anadolu'dan toprak satın alınabileceğini söylemişti. Buna karşılık Herzl

orayı bir müşterek bölge haline getirmenin mümkün olabileceğini ifade etti. Böylece Kudüs bütün dinlere ait bir merkez olabilirdi. Nevdinski'nin kafasındaki proje ise daha farklıydı. O yıllarda Ermeni meselesi Osmanlı Devleti'nin başını bir hayli ağrıtmaktaydı. Bu konuda Yahudiler Sultan'a yardımcı olurlarsa karşılığında ondan önemli bir lütuf bekleyebilirlerdi. Bu fikir Theodore Herzl'e de cazip gelmişti ve Nevdinski'yi II. Abdülhamid'le temasa geçmesi konusunda sıkıştırıyordu.

Herzl'in ısrarları karşısında Nevdinski bu meseleyi II. Abdülhamid ile görüşmeye razı oldu. Padişah ile olan şahsi dostluğu randevu alabilmesini kolaylaştırıyordu. 1896 yılı Haziran ayında Newlinski ve Theodore Herzl İstanbul'a geldiler. Padişah Herzl'i huzuruna kabul etme niyetinde değildi ama Newlinski ile görüşebilirdi. Nitekim Newlinski'nin Sultan Abdülhamid ile görüşmesi 19 Haziran 1896 tarihinde gerçekleşti. Herzl'in anılarında belirttiğine göre II. Abdülhamid Filistin'e Yahudi yerleşimi meselesine soğuk bakmış ve bununla ilgili olarak Newlinski'ye şunları söylemişti:

'Eğer Bay Herzl senin benim arkadaşım olduğun gibi arkadaşın ise, ona söyle bu meselede ikinci bir adım atmasın. Ben bir karış bile olsa toprak satmam, zira bu vatan bana değil milletime aittir. Milletim bu imparatorluğu kanlarını dökerek kazanmış ve

yine kanları ile mahsuldar kılmıştır. O bizden ayrılıp uzaklaşmadan tekrar kanlarımızla örteriz. Benim Suriye ve Filistin alaylarımın askerleri birer birer Plevne'de şehit düşmüşlerdir. Bir tanesi dahi geri dönmemek üzere hepsi muharebe meydanında kalmışlardır. Türk imparatorluğu bana ait değildir, Türk milletinindir. Ben onun hiçbir parçasını vermem. Bırakalım Yahudiler milyarlarını saklasınlar, benim imparatorluğum parçalandığı zaman onlar Filistin'i hiç karşılıksız ele geçirebilirler. Fakat, yalnız bizim cesetlerimiz taksim edilebilir. Ben canlı bir beden üzerinde ameliyat yapılmasına müsaade edemem.

II. Abdülhamid'in bu ifadeleri Theodore Herzl'in anılarında yer alıyor. Ama, II. Abdülhamid ile Newlinski arasında geçen bu görüşmede neler konuşulduğuna dair bir arşiv belgesi henüz bulunamadı. Padişahın Nevvlinski'ye bu tarz bir cevap vermiş olması kuvvetle muhtemeldir. Ama bu arada Newlinski'nin ne önerdiği de önemlidir. Dolayısı ile önerilen hususun ne olduğu yine anılarda verilen bilgiler çerçevesinde değerlendirilmelidir.

Bununla beraber hemen burada, sıkça düşülen bir yanılgıyı belirtmekte fayda var.

II. Abdülhamid'in Nevvlinski'ye bu cevabı verdiği görüşmede, Yahudilerin bütün Osmanlı borçlarını ödemeyi teklif ettikleri tarzında öteden beri devam

eden bir yanılgı söz konusudur. Yani buna inanılacak olunursa Newlinski, Yahudilere Filistin'de toprak verilmesi karşılığı olarak Osmanlı Devleti'nin bütün dış borçlarının ödenmesini taahhüt etmektedir. TaM o dönemde (1896 yılı) mevcut Osmanlı borçlarının toplam miktarı bilinmezse, böyle bir taahhütte bulunulabümiş olunacağı düşünülebilir. Ama borç miktarı bilindiğinde bunun imkânsızlığı hemen ortaya çıkar. Nitekim o yıl Osmanlı dış borçlan yaklaşık 90 milyon lira raddesindedir. Bu kadar yüksek bir miktarı değü Yahudi sermayedarlar, büyük devletler bile bir defada karşılayamazlar. O halde Newlinski'nin bütün Osmanlı borçlarının ödenmesi gibi bir vaatte bulunması söz konusu olamaz. Olsa olsa, normal yollarla bir miktar toprak satın alınması karşılığında ödenmesi öngörülen bir paradan söz edilebilir. Theodore Herzl anılarında 20 milyon liralık bir projeden söz ediyor. Bunun 2 milyonunun Filistin için ayrılacağını, 18 milyonun ise Osmanlı borçlan için kullanılacağını söylüyor. Ama aynı zamanda, ortada

böyle bir paranın mevcut bulunmadığını da belirtiyor. Bu bir projedir ve Yahudi sermayedarlardan temin edilmesi ve peyderpey ödenmesi hedeflenen bir paradır.

Zaten yine anılarda belirtildiğine göre, NewlinsM Herzl'e 'Biz Sultan

Abdülhamid'e Filistin mukabili 20 milyonu açıkça tekli/edemeyiz. Bu sadece ticari bir iş olur. Önceden de biraz pirim vermek gerekir. Mamafih bazı şartlar

ileri sürerek ek menfaatler gösterebiliriz' demiştir. Dolayısı ile Padişah ile görüşmesinde Newlinski'nin ancak normal yollardan Filistin'de toprak satın alınması talebi ve karşılığında bir miktar kaynak temin edilmesi taahhüdü söz konusu olmuştur. II. Abdülhamid ise bunu yukarıda yer verdiğimiz ifadelerle reddetmiştir. Hal böyle olunca, yıllardır inanılan ve söylenegelen, 'Filistin karşılığında Yahudiler Osmanlı borçlarının tamamını ödemeyi teklif ettiler, II. Abdülhamid ise reddetti' şeklindeki efsanevi söylemin geçerli olmadığı ortaya çıkar. II. Abdülhamid gibi para işlerinden çok iyi anlayan bir Padişah, Osmanlı borçlarınm tamamının ödenmesini öngören gerçekçi bir proje ile karşı karşıya bulunduğuna emin olsaydı hiçte konuyu kestirip atmaz, hemen bir takım alternatifler üretirdi. Bu da muhtemelen, Filistin'e yerleşme yerine, Yahudileri başka yerlere yönlendirme şeklinde olurdu. Nitekim ileride daha gerçekçi projelerle karşılaştığında bu tarz bir davranışta bulunacağı görülecektir.

Efsanevi söylemde bazen ölçü iyice kaçırılarak, II. Abdülhamid'in tahttan indirildikten sonra güya şu sözleri söylediği iddia edilmektedir: 'Bu İttihatçılar, mukaddes Filistin topraklarında bir Yahudi dev-

leti kurulması için bana sürekli baskı yapıyorlardı. Bütün ısrarlarına rağmen ben onların bu teklifini katiyen kabul etmedim. Sonunda 150 milyon altın İngiliz lirası vermeyi vaat ettiler bu teklifi de kati şekilde reddettim ve şu kesin cevabı verdim 'siz bu, 150 milyon İngiliz altın lirası üzerine ilave olarak, dünya dolusu altın da verseniz kati surette sizin teklifinizi kabul etmeyeceğim. Ben, İslam milletine ve Muhammed ümmetine 30 seneden fazla hizmet ettim. Osmanlı halifesi ve sultam olan Müslüman âba ve ecdadımın tarihinin sayfalaii.ni kirlete-mem. Sizin bu teklifinizi kati surette reddediyorum'. Bu ifadelerin geçtiği yer olarak bk.Refik Şakir en-Nedşe, Sultan II. Abdülha-mid ve Filistin, tercüme Necmeddin Gevri, İstanbul 2007, s.201. Tam anlamıyla hayal gücü kullanılarak oluşturulmuş bu ifadeleri senaryolaştıranlar şu gerçeğin farkında değiller. Abdülhamid'in ifadelerinde para teklifinin yapıldığı dönem olarak II. Meşrutiyet öncesi kastediliyorsa, o dönemde İttihat ve Terakki'nin Abdülha-mid üzerinde böyle bir baskı oluşturma imkânı ve gücü yoktur. Eğer ifadelerde II. Meşrutiyet sonrası kastediliyorsa, bu defa da İttihatçıların Filistin'i Yahudilere vermek için II. Abdülhamid'den izin almaya ihtiyaçları yoktur. Çünkü iktidarda bizzat kendileri bulunmaktadır. Yani her iki halde de ortada büyük bir palavra vardır. İşin diğer garip noktası da 150 milyon İngiliz

altın lirasının neye tekabül ettiğinin farkında olunmamasıdır. Bu miktar 165 milyon Osmanlı lirasına denk gelir ki 1903 yılında toplam dış borcun 32 milyon lira olduğu düşünülürse, İttihat ve Terakki

ile Yahudiler II. Abdülhamid'e Osmanlı dış borçlarının beş katım vermeyi taahhüt ettiler anlamını taşır. Yani neresinden bakılırsa bakılsın anlamsız ve uydurma bir takım söylemler. Ne İttihat ve Terakki'nin Abdülhamid'ten böyle bir talebi olmuştur, ne de Yahudilerde o kadar parayı bir araya getirme imkânı vardır.

Theodore Herzl anılarında, 1896 yılındaki bu İstanbul ziyareti sırasında, memurlar dâhil olmak üzere, birçok kimseye bahşiş verdiğini belirtiyor. Esas itibariyle, anılarının diğer kısımlarında da bu bahşiş ve rüşvet olayına yer vererek, İstanbul'a her gelişinde dağıttığı paralardan söz ediyor. İşin ilginç tarafı, bahşiş ve rüşvet olayından II. Abdülhamid'in de ciddi rahatsızlık duyması ama önüne geçmekte zorlanmasıdır. Bu konuyla ilgili olarak Padişahın yakınmaları şöyledir:

'Yabancılar devlet memurlarını rüşvetçilik ve kötü ahlak ile suçluyorlar. Bu çirkin sözler memurlar ve ahalinin kendi aralarında dahi dönüp dolaşıp yabancılara ulaşıyor. Onlar da bu çirkin sözleri seyahat kitapları ve gazeteleri ile yayınlıyorlar. Yabancıların hakkımızdaki işbu çirkin suçlamaları görülüp

işitildikçe büsbütün hayıflanıp üzülmemek elden gelmiyor. En son Fransız elçisi Marquie de Neville'in elçiliği sırasında İstanbul'dan geçen bazı Fransızların yayınladıkları seyahatnamelerde görülen birçok suçlamalar arasında, özellikle bir fıkra dikkat çekici olmuştur. Adı geçen seyyahlar İstanbul'dan ayrılırlarken gümrükte eşyalarının muayene edilmemesi için elçilerinin araya girmesini istemeleri üzerine, Fransız elçisi 'Bu işte benim iznime ve araya girmeme ihtiyacınız yoktur. Burada bahşiş ile her iş görülür. Gümrük memurlarına birazcık bahşiş verirseniz eşyalarınıza dokunmazlar'demiş. Güya gerçekten seyyahlar böyle yapıp gümrük vergisi ödememişler. Bazı gümrük memurlarının bu gibi üzücü davranışları devlete pek çok zararlar vermektedir ki o da mücevherat ile birçok kıymetli eşyanın ve özellikle memlekete girmesi yasak olan silahlarla zararlı ve tehlikeli maddelerin hem gümrükten geçmesi hem de gümrük vergisinin kaçı-rılmasıdır. Bu işin bir an önce önünün alınması gerektiği açık olduğundan, vekillerin bilinen dirayet ve işgüzarlıklarına havale olunur.

Memurların tayinleri sırasında yemin ettirilmelerinin faydalı olacağı bu arada akla gelmektedir. Ancak bütün devlet memurları arasında bu gibi şeylerin olduğu doğru değilse de vilayetlerden her gün gelen şikâyetleri göz önüne alarak düşünme-

mek elden gelmiyor. Yolsuzluk ve rüşvete alışık bazı memurların varlığı ve iş başında bulunmaları devlet ve memlekete maddi ve manevi pek çok zararlara sebep olduğu gibi, saltanat ve hükümet bir takım rahatsız edici, fesatçı düşünce taşıyan bir devletin elçiliğine cesaret vererek Zat-ı Şahane ve kutsal hakları aleyhinde aldatıcı teşebbüsler ve yayınlara kadar gitme cesaret ve cüretine sebep oluyor. Aslında hırslı olmakla beraber, maksat ve niyetine varabilmek için de her türlü vasıtayı seçme adeti olan o devletin başlıca emeli saltanat ve hükümet üzerinde bir nezaret hakkı elde ederek, bütün memlekette nüfuz sağlamaya ve devleti kendi çıkarlarını korumak ve elde etmek maksadıyla kuvvetli bir silah olarak kullanmaktan ibaret olduğundan, maneviyatı sönmüş, din, diyanet ve hamiyet damarları kurumuş olan bu memurların yolsuzluk yaparak ve rüşvet alarak buna alet oldukları anlaşılıyor.

Ahlak bozukluğunun işbu üzücü eserleri İngiltere ve Avrupa'da birçok kitaplara geçmiştir. Bu gibi şeylerin yayınlanması fesada meyilli olanları teşvik ve cesaretlendirmek maksadıyla yapıldığından, ne derece zararlı olduğunu açıklamaya ihtiyaç yoktur. Bu çeşit yayınların saltanat ve memlekete olan zararları yalnız memleketin içine ait kalmayıp Avrupa'da da bizim için büyük zararlarla sonuçlanmaktadır. Çünkü Avrupa devletlerinden ve ahalisinden pek

çoğu bizi ve memleketimizi gereği kadar bilmediğinden, bu gibi yayınları aynıyla gerçek telakki ederek içlerinden bize karşı iyi düşüncelere sahip olanlar varsa, onları dahi aleyhimize çevirerek, zamanında o devletin yardımından bizi mahrum eylemektedir. Sözü edilen yayın sahipleri Hıristiyan tebaamızı söz konusu ettikleri sırada Hıristi-yanları yücelterek övmekte, bizden zulüm ve işkence gördüklerini beyan etmektedirler.

İşte gerek memurlarımızın ıslahı ve gerek adliye, zabıta, maliye ve siyasetimizin iyi yürütülmesi, memleketimizin servet kaynaklarından hakkıyla

yararlanılması ve her türlü suisti-malin önü alınarak devletin şan, namus, şeref ve haysiyetini yüceltmek için devlet idaresini faydalı biçimde ıslah etmek gerekir. Memur için iş aramayıp, iş için memur aramak, ehliyetli, becerikli, hamiyetli olmayan memur kullanmamak, bu yetenekleri olanları mükâfatlandırarak, rütbe ve nişanları hakkı olanlara vermek, sözün kısası fitne ve fesatçı kötü niyetli devletlerin, şimdiye kadar bazı memurlarımızda gördükleri kötü ahlak ve hainliğe eğilimleri yüzünden ortaya çıkan cesaretlerini kırmak ve yok etmek için devletçe esaslı ve sağlam bir yol tutulması lazımdır'.

Theodore Herzl'in Avrupa'daki Faaliyetleri

Theodore Herzl 1896 Haziran'mdaki İstanbul seyahatinden döndükten sonra Avrupa'da faaliyetlerine

devam etti. Bu dönemde bir taraftan zengin Yahudileri kendi tarafına çekip kaynak temine çalışıyor, diğer taraftan Padişahın hoşuna gidecek bir takım girişimlerde bulunuyordu. Bu da, o yıllarda sık sık baş ağrıtan bir sürecin yaşandığı Ermeni meselesinde Osmanlı Devleti'nin lehine bir şeyler yapabilmek için Ermeni liderlerle temasa geçmekti.

Diğer taraftan Theodore Herzl Paris'te Edmnod Rotschild'i ziyaret ederek öteden beri sürdürmekte olduğu Siyonizm davasına destek vermesini ve Yahudilerin toplu halde Filistin'e yer-leştirilebilmelerine yardımcı olmasını istedi. Herzl Rotschild'den gerekirse hemen ortaya çıkmamasını, kendisinin her şeyi halledeceğini, Sultan Abdülhamid ve diğer devletlerle olan görüşmeleri sonucu Filistin'e yerleşme izni aldıktan sonra Rotschild'in ortaya çıkabileceğini söylemişti. Hatta amaca ulaştıktan sonra kendisi çekilmeye de hazırdı. Herzl, Rotschild'e:

'Yerime gelecekler benim gayemi kendilerine gaye olarak edineceklerine dair şeref sözü versinler, hiçbir işe karışmayacağımı ben de şerefimle temin edeyim. O zaman en iyi bildikleri şekilde idare etsinler. Bugüne kadar ben ve arkadaşlarım Siyon dostları öyle hareket ettik' diyordu. Fakat Rotschild Herzl gibi düşünmüyordu. Bütün her şey olumlu gitse ve toplu halde Filistin'e yerleşüse bile bir takım aksaklıkların olacağını söylemişti. Ona göre, Filistin'i dolduracak

fakir Yahudi göçmenleri doyurmak, onlara iş bulmak ve orada tutmak bu aşamada imkânsız görünüyordu. Bunun yerine küçük kitleler halinde peyderpey bir yerleşim çok daha mantıklı idi.

Hatırlanacağı üzere daha önce de Baron Hirsch Herzl'e benzer bir cevap vermişti. Yani iki önemli ve zengin Yahudi aile, Herzl'e destek olmaktan kaçınıyor, kendi projelerini yürütmeyi tercih ediyorlardı.

Rotschüd'den faydalanma imkânı olmamakla beraber Herzl projeler geliştirmeye devam ediyordu. 1896 yılında Ermeni olayları yoğunlaşmış, Osmanlı Devleti'nin mali sıkışıklığı da had safhaya varmıştı. Bu durumun kendileri için avantaj teşkil edeceğini düşünen Herzl Newlinski ile yaptığı görüşmede projesini ona anlattı. Projeye göre, tedrici olarak Osmanlı Devleti'ne 20 milyon İngiliz altım ödeyebilirlerdi. Bu para Filistin'e yerleşecek Yahudiler eliyle ödenecekti. İlk sene 100 bin İngiliz altım ile başlanacak, yerleşenlerin sayısı arttıkça, yıllık ödemeler bir milyon altına kadar çıkacaktı. Buna karşılık Sultan Abdülhamid Filistin'e göçü engellemeyecek aksine teşvik edecekti. Gelen Yahudilere, bir özerk devlet şeklinde, iç işleri, adliye ve kanun yapımında muhtariyet verilecekti. İstanbul'da yapılacak bir konferansta bütün bunların teferruatı görüşülebilirdi. Anlaşmaya vardıktan sonra Sultan Abdülhamid

bütün Yahudileri ecdadının vatanına dönmeye davet edecekti85. Bunlar olduğu takdirde Yahudiler imparatorluk maliyesini tedricen ıslah edebilecekti ve bu durum her iki tarafın yararına bir sonuç doğuracaktı. Kendileri gelişmeler Türk hükümeti tarafından düzenlenmedikçe hiçbir harekete girişmeyeceklerdi. Çünkü birçok Yahudi bulundukları memleketlerde sefil şartlar altında yaşamaktaydılar. O yüzden durum netleşmedikçe, bu sefaletin başka bir toprakta çekilmesine yol açmak da doğru değildi. Türk hükümeti izin verdiğinde Filistin'e gelecek Yahudiler Osmanlı uyruğuna girecekler ve hayatları garanti altında olacaktı. Gereken topraklar hiçbir zaman zorla satın alınmayacaktı. Kimsenin mülkiyetine de dokunulmayacaktı. Padişaha ait araziler, Zat-ı Şahaneleri arzu ettiği takdirde, değeri mukabilinde satın alınacaktı. Herzl bir taraftan da, Osmanlı İmparatorluğu'nun zayıflamasını ve parçalanmasını isteyenlerin kendisinin bu planından hoşnut olmadıklarını ve kendilerine düşmanlık yaptıklarını ifade ediyordu. Ayrıca 'Türkiye'yifahiş faizlerle borç almaya mecbur edenler de bizim projemizin düşmanıdırlar' diyordu. Çünkü bunların Osmanlı ülkesindeki bütün üretim kaynaklarım kontrol altına almayı hedeflediklerini belirtiyordu.

Görüldüğü üzere Theodore Herzl'in kafasında Yahudilerin Füistin'e hangi şartlarda yerleşecekler-

ine dair bir proje mevcuttur. Anlaşıldığı üzere zengin Yahudilerden bir kısmı bu projeye sıcak bakmıyordu. Bu da önerilen kaynağın nereden bulunacağı sorusunu akla getiriyordu. Fakat Herzl hiç umutsuz değildi. Sultan II. Abdülhamid'i razı edebildiği takdirde gelişmelerin tam da planladığı gibi cereyan edeceğine emindi. Tabii bu planlarını o ana kadar Padişaha şifahen söyleyebilmiş değildi. Ama özelikle New-linski aracılığıyla düşüncelerini ve projelerini İstanbul'a ve dola-yısı ile Padişaha duyurma imkânına sahip olabiliyordu.

Bu bağlamda Newlinski 23 Mart 1897 tarihinde Viyana'dan İstanbul'a şu raporu göndermişti:

'Museviler namına olarak Padişah Efendimiz hazretierine birkaç defa bazı teklifler arz etmiş idim. İzzet Bey'in, maruzatımı Zat-ı Şahaneye söyleyip söylemediğini bilmiyorum. Fakat hâlihazırdaki şartlar arz ettiğim suret-ı tesviyenin kabulüne daha müsaittir: Osmanlı hükümetinin mali yapısı Musevi sermayedarlarının yardımı olmadıkça ıslah olunamayacaktır. Bu sermayedarlar ise, Osmanlı hükümetin idaresi altında olarak Filistin'in bir kısmında koloniler kurulmasına izin verilmesinden başka bir şey istemiyorlar. Padişahımızın ataları vaktiyle Batı ülkelerindeki Musevilerinin Osmanlı ülkesine gelmelerine müsaade buyurmuşlardı. Bu defa Zat-ı Şahane de Musevilere bu müsaadeyi buyururlarsa

hiç bir zarar görmezler. Çünkü Yahudiler asla politika ile uğraşmazlar Diğer taraftan Hükümet istenen izni vermediği takdirde, Yahudiler maksatlarına başka yoldan, başka vasıtalar ile nail olacaklardır: Yahudilerin akıllı, servet sahibi olduklarım, gerektiğinde matbuatla da iş görebileceklerini düşünmelidir. Zaten Anadolu'da mülkleri bulunan İngilizler bunları Yahudilere teklif ediyorlarsa da Museviler bu hususta doğrudan doğruya Zat-ı Şahanenin iznini almayı tercih eylemektedirler. Şurasını nazar-ı dikkate almalıdır ki Zat-ı Şahane Yahudilerin dileğini kabul buyurdukları halde hem cihanın en büyük sermayedarlarının nakdi yardımlarını, hem de Avrupa'nın Museviler elinde bulunan en büyük gazetelerinin

manevi yardımlarını elde etmiş olacaklardır. Bu da özellikle şu zamanda göz ardı edilecek bir şey değildir'.

Herzl'in Ermeni Liderlerle Temas Kurması

Herzl'in Yahudiler için bir vatan kurma peşinde olduğu yıllara paralel olarak aynı dönemde Ermeniler de bir süredir Osmanlı Devleti'ni rahatsız edecek tarzda terör faaliyetlerine girişmişlerdi.

Ermeniler, özellikle 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren, Avrupalıların gayri Müslim Osmalılar üzerindeki kışkırtıcı faaliyetlerine kapılarak Osmanlı Devleti'ne düşmanca bir tavır almaya başlamışlardı. 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı'ndan

sonra gerçekleşen Berlin Anlaşması ile kendilerine bağımsızlık verileceği ümidine kapılan Ermeniler, bu amaçlarına ulaşamayınca, sonraki dönemlerde, hedeflerine varmanın bir yöntemi olarak terörizmi benimsemişlerdi. Bu çerçevede Taşnak ve Hmçak adlı terör örgütleri kurulmuştu.

Amaca ulaşabilmenin yöntemi terör olarak tespit edilince, sonraki gelişmeler de buna paralel yürümüştü. Dolayısı ile 1890 yılından itibaren Anadolu'nun çeşitli yörelerinde terör ve isyan girişimlerine rastlanmaktadır. Ermeni terör örgütleri bu faaliyetlerini zaman zaman İstanbul'da da sürdürmüşlerdi.

Taşnak ve Hınçak örgütleri teröre başvurmak suretiyle Avrupa kamuoyunun ve siyasi çevrelerinin dikkatini çekmeyi hesaplıyorlardı. Yapılacak eylemlere devletin güvenlik güçlerinin sert bir şekilde karşılık vereceğini düşünüyorlardı. Bu suretle, Batı kamuoyuna, Anadolu'da Ermeni kıyımı yapılıyor izlenimi verilecek ve Avrupalıların Osmanlı Devleti'ne müdahalesi sağlanacaktı.

Bu amaca yönelik olarak Ermeniler terör hareketlerini öncelikle Doğu vilayetlerinde başlattılar. Fakat bu faaliyetlerin Avrupa'da yeteri kadar ses getirmediğini görünce, İstanbul'da eylem yapmaya karar verdiler. Bu eylemlerden ilki, 28 Temmuz 1890 tarihinde Kumkapı'daki Ermeni Patrikhanesi ve

Kilisesi'nin basılması hadisesidir.

Kumkapı olayının başarısızlıkla sonuçlanmasından sonra Ermeniler Anadolu'nun çeşitli vilayetlerinde isyan girişimlerini sürdürdüler. Bu arada Patrikliğe Mateos İzmirliyan gelmişti. Yeni Patrik Ermeni örgütleri ile işbirliği yapıyor ve onların eylemlerini destekliyordu. Gerek Batılı devlet adamları, gerekse gazeteciler ile temas kuruyor ve onlara 'amaçlarına ulaşabilmek için bütün araçlara müracaat ederek savaşacaklarım, bu arada bazı suçsuz kimselerin zarar görmesinin de önemli olmadığını' söylüyordu.

İşte bu düşünce doğrultusunda Babıâli gösterisi düzenlendi. 30 Eylül 1895 tarihinde Kumkapı'daki Patrikhane önünde 3-4 bin kadar Ermeni toplandı. Bunlar arasında Bitlis, Muş ve Van gibi vilayetlerden getirilmiş kadın ve çocuklar da bulunuyordu. Grup marşlar söyleyip 'Yaşasın Ermenistan' şeklinde sloganlar atarak Kumkapı'dan Babıâli'ye doğru yürüyüşe geçti. Yolda sık sık silahlar atılıyor, bıçak ve tabancalarla etrafa saldırıyorlardı. Bir taraftan da gruba katılanlar oluyordu. Babıâli önünde yürüyüşçülerin sayısı beş bini bulmuştu. Alman tedbirler sayesinde bunların Babıâli'ye saldırmaları önlendi. Müslümanları kışkırtmak için yaptıkları hareketler de sonuç vermedi. Dağılan Ermenilerden çoğu kiliselere sığındılar. Güvenliğin sağlanması

üzerine hepsi yerlerine döndüler.

İşte İstanbul'da Ermemler bu tür terör eylemleri düzenlerken, Theodore Herzl de Avrupa'daki faaliyetleri çerçevesinde Padişahın hoşuna gidecek bir takım girişimlerde bulunuyordu. Bunlardan biri de, o yıllarda sık sık baş ağrıtan bir sürecin yaşandığı Ermeni meselesinde Osmanlı Devleti'nin lehine bir şeyler yapabilmek için Ermeni liderlerle temasa geçmekti. Esas itibariyle İstanbul'da iken, Newlinski aracılığı ile Ermeni meselesi konusunda nasıl bir katkısının olabileceği kendisinden sorulmuştu. İşte şimdi Ermeni liderlerle görüşüp onları ikna etmeye yönelik bir harekete de girişebilirdi. Theodore Herzl 1896 Temmuz'unda Nazarbek isimli Ermeni liderle Londra'da bir görüşme yaptı. Herzl'in anılarında belirttiğine göre, görüşme Nazarbek'in evinde gerçekleşmişti.

Nazarbek siyasi görüşleri karışık, Avrupa devletleri arasındaki münasebetleri algılama açısından ise çocukça görüşlere sahip bir kişi idi. Herzl bu kanaatini ortaya koyarken, Nazarbek'in 'Avusturya Karadeniz'de müstahkem mevkiler inşa ediyor' şeklindeki ifadesini örnek olarak göstermişti. Herzl'e göre Ermeniler katledilirken bu Ermeni lider Londra'da rahat bir hayat yaşıyordu. Bütün bu karışıklıklardan İngiltere veya Rusya'nın faydalanıyor olması da Nazarbek için mühim değildi. Aynı zamanda umurunda da değildi. Kendisi sadece

Türklere karşı isyanı düşünüyordu. Herzl Nazarbek'in eşinin kendine bakışlarından da rahatsız olmuştu ve onun için şu ifadeleri kullanıyordu:

'Kadın Ermenice konuşarak araya girdi, bakışından benim aleyhimde şeyler söyledikleri aşikâr. Cadı gibi bakıyor, kim bilir kan dökülmesinden ne kadar hoşlanıyordur. Yoksa bu bakışlar tedib ve tenkil korkusundan mı böyledir?' 74

Herzl görüşmenin sonunda, Ermeni liderin göstereceği iyi niyete mukabil Sultan Abdülhamid nezdinde Ermeniler için aracılık yapabüeceğini söylemişti.

1896 yüından sonra Ermeni meselesi, II. Abdülhamid'in aldığı tedbirler sayesinde giderek geri plana düşecek, dolayısı ile II. Abdülhamid- Herzl eksenindeki münasebetlerin odak noktasını oluşturmayacaktır.

Birinci Siyonist Kongresi Toplanıyor

Rusya ve Polonya'da kurulmuş olan Siyon aşıkları esas itibariyle 1880 yılından itibaren Filistin'de Yahudi kolonileri oluşturma çabası içine girmişlerdi. Bu grubun ideologu Leo Pinsker idi. Onun girişimiyle 1884'de Polonya Katoviçe'de Siyon aşıklarının ilk kongresi toplandı. Fakat Pinsker mevcut problemlerin üstesinden gelmeyi başaramadı. 1887'de Rusya'da ikinci bir kongre yapıldı. Bu defa da belirli bir başarı elde edilemedi. Bununla beraber bu kongreye

katılanlar, 1897 yılında Herzl'in gerçekleştirdiği ilk Siyonist kongrede önemli bir rol oynayacaklardır90.

Bu arada faaliyetlerine devam eden Theodore Herzl'in çabalarından biri de düşüncelerini aktarabileceği ve bu surette kaynak temininde daha rahat edebilmesinin sağlanacağı bir kongre toplamaktı. Bu kongre sayesinde Herzl öncelikle, karar mercii olacak bir Yahudi Meclisi kurmuş olacaktı. Kongrenin sağlayacağı ikinci yarar ise, hedeflerine ulaşmada en önemli katkıyı yapacak bir Siyonist organizasyonunun oluşturulmasıydı.

Bu hedefler doğrultusunda olmak üzere Birinci Siyonist Kongresi 29 Ağustos 1897 tarihinde İsviçre'nin Basel şehrinde toplandı. Kongre ile ügili olarak 27 Ağustos 1897 tarihinde Roma'dan İstanbul'a gönderilen telgrafta, 'Basel şehrinde

29 Ağustos Pazar günü umumi bir Yahudi konferansı toplanacaktır, bu konferansta bazı memleketlerde bulunan Yahudilerin durumlarının

iyileştirilmesi konuları ele alınacaktır, her bir memleketten delegeler bu kongreye geleceklerdir' denilmişti.

Herzl, kongreyi Siyonist hareketin yasama yetkisini üzerine alacak bir temsilciler meclisi olarak düşünüyordu. Bu meclisin içeriği, yapısı ve eylemleri herhangi, bir ulusal meclis gibi olacaktı. 'Shekel' adı verilen ve adeta bir vergi niteliğinde

olan bir miktarı yerel Siyonist cemiyetlerine yatıran her Musevi meclisteki temsilcilerini seçme hakkına sahip olacaktı. Kongre bu şartlara uygun bir tarzda toplanmış ve egemen bir parlamento gibi davranarak Siyonist hareketin amaçlarını, bu amaçlara ulaşmak için gereken araçları ve bu araçları kullanacak bir yürütme heyetini belirlemişti. Kongrede tartışmalar sırasında Herzl, büyük fikir ayrılıklarının yaşanmaması için uzlaşmacı bir tutum takip etti. Bu sayede Dünya kamuoyunun karşısına tekbir ağızdan konuşan bir örgüt oldukları imajı verilebilecekti. Bunun için, yöntemlerini onaylamasa bile diğer Siyonist grupların politikalarının da programa yansımasına göz yumdu.

Mesela Siyon aşıkları Filistin'de ko-lonizasyonun artarak devam etmesi taraftarıydılar. Sonuçta oluşturulan programa göre; 'Siyonizm, Yahudi halkı için Filistin'de kamu hukukunun güvencesi altında bir yurt kurulmasını amaçlamaktadır''şeklindeki temel hedef belirlenmişti. Bu hedefe ulaşılması için kongrenin yapacakları şunlardı92:

Filistin'de Yahudi çiftçi, esnaf ve tüccarların anlamlı bir şekilde yerleştirmesi

Her ülkenin yöresel yasalarına uygun bir biçimde Musevilerin birleştirilip, örgütlenmesi

Yahudi milli duygularının ve bilincinin kuvvetlendirilmesi Siyonizm'in amacına erişebilmek

yolunda ilgili hükümetlerin onayını almak için hazırlık çabalarına girişilmesi Bu program değerlendirildiğinde, Siyonistlerin Filistin'e yerleşebilmek için gerekli her türlü imkânın seferber edilerek, birbirine paralel fakat değişik yönlerden birkaç politikanın aynı anda ortak hedefe doğru yürütülmeye başlandığı gerçeği ortaya çıkıyordu. Birinci kongre aynı zamanda Siyonist siyaseti yürütecek bir Yürütme Kurulu'nu da seçmişti. Adeta bir hükümet görünümünde olan 20 kişilik kurul içinden bir de 'Küçük Hareket Komitesi' oluşturulmuştu. Herzl'in tasarladığı bu komite önemli sorunlar sırasında hükümet gibi karar alabilecekti. Komite, Theodore Herzl, Max Nordau ve David VVolffsohn'dan oluşmuştu. Gerek üç kişilik komitenin, gerekse tüm Siyonist Örgütünün başına tek aday olarak Theodore Herzl seçilmişti. Bunların dışında kongre, Uluslararası Yahudiliği örgütlendirebilmek amacıyla bir takım merkezi ve yerel örgütlerin kurulması için gerekli adımların atılması kararını da almıştı. Herhangi bir ülkede yaşayan Siyonistler, bulundukları bölgelerde yerel örgütler kuracaklar, bunların ülke çapında birleşmesinden ulusal bir federasyon oluşacaktı. Ulusal federasyonların Dünya çapında birleşmesiyle Siyonist Örgütü oluşacaktı. Bu örgütlerin temsilcileri kongrelerde bir araya gelip Siyonizm'in genel politikalarını tespit edeceklerdi.

Theodore Herzl'in birinci kongre ile ilgili tespitleri şöyleydi: 'Basel'de ben Yahudi Devleti'ni kurdum. Eğer yüksek sesle söylesem, bana bütün dünya güler. Oysa, belki beş fakat hiç şüphesiz ki elli yıl içinde herkes bu gerçeği görecektir. Yahudi Devleti'nin varlığı manevi temellere oturtulmuştur. Bu devlet Yahudi halkının bu konudaki istek ve azmi ile kurulmuştur.

Siyonist Kongreyi Eleştiren Yahudiler

Birinci Siyonizm kongresinde alman kararların Yahudilerin tamamını memnun ettiği söylenemezdi94. Nitekim Türkiye'de yaşayan Yahudiler adına Alliance İsraelit İdaresi bu kararlara katılmadıkları gibi, Paris Alliance İsraelit İdaresi de İstanbul'daki Başkanları İzak Fernandez'e gönderdikleri bir mektupla Fransa Musevileri olarak kongre kararlarını reddettiklerini açıklamışlardı.

İzak Fernandez de, kongre kararlarına karşı çıkan Yahudilerin düşüncelerini Sadrazama gönderdiği bir yazıda ortaya koydu.

Paris Alliance İsraelit İdaresi İzak Fernandez'e şunlan yazmıştı:

'Basel şehrinde toplanan kongrede müzakere edilen konulara dair malumatımız sadece gazetelerden okuduklarımızdır. Kongrede bizi temsil eden bir temsilcimiz bulunmamıştır. Anlaşılan bu kongrede söz alan kimseler zulme uğrayan Musevilerin

toplu olarak bir yere hicretle bir Musevi devletinin kurulmasından bahsetmişler. Bu meselelerin bizle bir ilgisi olmayıp ifade edilen sözler sadece söyleyenlerin şahsi düşüncelerini yansıtır. Başka hiçbir ehemmiyeti yoktur. Museviler en ziyade zulüm ve düşmanlık gördükleri memleketleri bile terk etmeyi hiçbir zaman hatırlarına getirmezler. Çok defalar bir ülkeden çıkarılmak istendiği durumlarda ihtiyari olarak nadiren vatanlarını terk etmişlerdir.

Zamanımızda beşeri hukuka dair herkese varid olan fikirler hasebiyle - Yahudilerin ara sıra görmekte oldukları zulüm ve düşmanlığın velev hafif olsun- kendilerine fena bir surette tesir etmesi ve Musevi düşmanlarının Yahudiler aleyhinde ettikleri iftiraların bunları ziyadesiyle gücendirmesi pek tabii bir haldir. Bu duruma son derece üzülmelerine rağmen yine de medeni haklarının korunacağına güvenerek zulüm gördükleri memleketlerde bile ikamete devam ederler ve kendilerine yapılan kötülüklere katlanırlar. Yalnız gördükleri zulüm katlanıla-maz dereceye geldiğinde vatanlarını terk etmeye karar vererek ikametlerine izin verilen medeni bir yere gidip yeni meskenlerinde memleketlerine fay dalı olmaya çalışırlar. Osmanlı Devleti'ndeki Musevi cemaatin bir kısmını oluşturan İspanya göçmenleri kadar sadık ve Osmanlı ülkesine muhabbet besleyen bir tebaa yoktur. Yine bunun gibi Rusya ve Romanya'dan göç

ederek Filistin'e giden Museviler de kendilerinin hüsnü kabul görmesinden son derece hoşnutturlar. Bu göanenlerin ilerlemesini arzu edenler onlara iş bulmaya, onları ziraata teşvik etmeye ve çocuklarını eğitmeye çalışmışlardır. İsrail cemiyeti bunlar için ilkokullar, ziraat ve sanayi mektepleri açmış, bu mekteplerin Osmanlı hükümeti tarafından himaye edilmesinden gurur duymuşlardır. İsrail Cemiyetinin tayin ettiği öğretmenler Osmanlı tebaasından olup bunlar çocuklara hükümete ve memlekete muhabbet duymayı öğretip hizmet etmelerini tavsiye ederler.

Son olaylar Osmanlı Yahudilerinin sadakat derecelerini ortaya çıkarmıştır. Bizim cemiyetimizin 'Siyonizm' taraftarlarıyla asla bir bağlantısı yoktur. Bizim işimiz, buralarda doğmuş veya sonradan gelmiş, Kudüs ile Osmanlı ülkesinin diğer yörelerindeki mezhepdaşlarımızın dertlerine çare bulmak, onlara sanayi ve eğitim alanında yardımcı olmaktan ibarettir'.

İzak Fernandez mektuptaki ifadeleri Basel Kongresi kararlarına katümayanların ortak düşünceleri olarak Sadrazam Rıfat Paşa'ya iletti ve Osmanlı Devleti'nden bunca yıldır gördükleri lü-tuftan son derece hoşnut olduklarını belirtti. Son Osmanlı-Yunan Savaşında da gösterdikleri gibi gerektiğinde ülkeleri için can ve mallarını feda etmeye her zaman hazır olduklarını vurguladı. Padişaha olan bağlılıklarını tekrarladı.

İkinci Siyonist Kongreye Doğru

Birinci Siyonist Kongresi Osmanlı Devleti'nce dikkatle takip edilmişti. Nitekim Kongre ile ilgili olarak Londra sefaretinden Hariciye Nezareti'ne gelen bilgilere göre Siyonistler Osmanlı Devleti himayesinde olarak Filistin'de bir Musevi hükümeti teşkil etmeyi düşünüyorlardı. Bunun için bir banka kurulmasının gerekliliği konuşulmuş, Viyana'da bir komite kurup Köln şehrinde de bir şubesini oluşturmuşlardı. Bütün bu işler için faydalanılan en önemli kişilerden biri Viyana'da yayınlanan Correspondance de l'Est gazetesinin müdürü Newlinski idi.

Gelişmeler bu yönde olunca sefaretlere, bundan sonraki faaliyetlerin de dikkatlice takip edilip bilgi verilmesi gerektiği hatırlatılmıştı. Sonraki günlerde bilgiler gelmeye devam etti. Viyana Sefareti'nin İkinci Siyonist kongre öncesinde Osmanlı Hariciye Nezaretine ilettiği 21 Temmuz 1898 tarihli bir raporu şu yönde idi96: Siyonistlerin asıl merkezleri Viyana'da değildir. Gerçi Viyana'da Herzl'in başkanlığında Siyonist bir komite mevcuttur. Fakat buna

benzer komiteler Avrupa, Amerika ve Afrika'nın hemen bütün büyük şehirlerinde bulunuyorlar. Bunların teşebbüslerini hayal olarak nitelemek mümkünse de birçok ileri gelen Yahudi'nin bu komitelere iye olduğu da bir gerçektir. Hâlihazırda takip ettikleri maksat Basel şehrinde toplanacak ikinci kongrede,

büyük bir 'Yahudi müstemlekesi' bankası kurulması kararının alınmasıdır.

Bu bilgiler verildikten sonra Herzl'in Die Welt gazetesinde yayınlanan makalesi ile Birinci Siyonist kongresi kararlarını içeren basılı kitapçığın bir nüshası gönderilmişti. Aynı belge içinde şu bilgiler de Hariciye Nezareti'ne ulaştırılmıştı:

Buna göre, Viyana'da yayınlanan haftalık Die VVelt dergisi son nüshalarında Siyonistlerin teşebbüsleri ile Yahudi Müstemlekesi Bankası hakkında Herzl'in yazdığı bazı bilgilere yer vermişti. Bunlardan ilki Bankanın kuruluş amacım anlatıyordu:

'Yahudi bankası sermayesinin sureti münasibe ve kafiyede temin edecek bayındırlık yatırımlan gerçekleştirerek önce Filistin ve Suriye'de bulunan Yahudilerin mali ve iktisadi vaziyetlerini takviyeyle beraber sayılarının çoğalmasına çalışacak. Genel hukuk kuralları ile temin edilmiş esasa istinaden yeniden bir takım göçmen merkezleri kurulması için arazi satın alınacak. Bu merkezlerin her şubesinde ticaret ve sanayinin geliştirilmesiyle beraber ithalat ve ihracatlarının mali ve ticari noktayı nazardan ıslah ve tanzimine ve muhacirlere arazi ve her nevi evrak teminine mukabil para ikrazına ve göç merkezinde ya menafi sandıkları veya banka şubeleri kurulacak.

İkinci olarak; Suriye ile Filistin'i ve bütün Küçük Asya'yı de-miryollar ve limanlar inşası, madenlerin

işletilmesi, ticaret inhisarları gibi konular hakkında imtiyaz elde edilmesi için büyük büyük mali işlemlere ve büyük girişimlere teşebbüs etmek suretiyle her nevi mali ve iktisadi girişimlerde bulunmaya (bu konuda bundan evvel sair büyük bankalar tarafından başarıyla sürdürülen yola uyulacaktır. Bir de bankanın bütün işlemlerinde, göç ve iskânın kolaylıkla gerçekleşebilmesi için birinci derecede ihtiyaç duyulan Osmanlı Devleti'nin güçlenmesine hizmet edilecektir)

Üçüncü olarak; Cemaatçe her nerede bir ihtiyaç doğar veya fiilen bir iktisadi gerekliliğin ortaya çıktığı hissedilirse Yahudilerin yürütmekte oldukları teşebbüsler ve sanayi de gayretlerini arttırmak için teşvikte bulunulmasına, Dördüncü olarak; Milli sermaye ile emanet olarak alınacak diğer sermayelerin idamesine,

Beşinci olarak; konulmuş kanunlar ile açık bir şekilde yasaklanmış olanlar haricinde her nevi banka ve borsa işlemlerine yardımına başlanacaktır.

Bankanın idare merkezi Londra'da bulunacaktır. İngiliz kanunları gereğince piyasaya çıkışına izin verilen 1 İngiliz liralık (20 Mark) küçük hisseler tedavüle çıkarılacaktır. İleride arttırılmak üzere şimdilik sermaye 2 milyon İngiliz lirası (40 milyon mark) olarak belirlenmiştir.

Büyük veya küçük olmak üzere sermayedarlar

şimdiden hissedar olmaya hazırdırlar. Nitekim bu hafta zarfında Rusya'nın en muteber sarraflarından birisi tarafından sermayeye iştirak ettiği takdirde isminin açıklanmaması istenmiştir.

Bu zat 3 bin şar sermaye vermiş ve ileride hisseleri tedavüle çıkaracak heyetin ismi belirlendiği zaman 17 bin şar daha vermeyi yazılı olarak taahhüt etmiştir.

Musevi bankasının bu ana kadar zaten haiz olduğu şöhretin biride banka komitesine pek uzak yerlerden sarraflık işlerine yönelik havalelerin gelmesidir. Vakıa bu havaleleri yapanlara söylendiği gibi, bunlarla şimdilik iştigal edilemeyeceği şüphesiz ise de, bu durumlar bankanın gelecekteki ilerlemesine bir delildir. Bankanın senetlerine olan rağbet derecesi hakkında bu ana kadar çeşitli şehirlerden alınan haberler fevkalade memnuniyet vericidir. Yalnız Londra'da 50 bin senedin satılması beklenmektedir'.

Theodore Herzl'in gazetede yer alan yazısı esas itibariyle İkinci Siyonist Kogresi'nin gündemini oluşturan konuları içeriyordu. Söz konusu bilgiler henüz ikinci kongre toplanmadan Hariciye Nezareti'ne ulaştırılmıştı. Nitekim görüleceği üzere İkinci kongre daha çok iktisadi kararlar alacaktır.

Amerika'daki Yahudi Faaliyetleri

Yahudilerin Amerika'daki faaliyetleri hakkında gerek Washington'deki elçi Ali Ferruh Bey'den,

gerekse New York Şehbenderliğinden(Konsolosluk) bilgiler gelmekteydi. Nitekim New York'dan 1897 Eylül'ünde gelen bir bügiye göre, gazeteler yazdıkları çeşitli makalelerde Filistin'de bir Yahudi hükümeti kurulmasından söz ediyorlardı. Hemen akabinde ise 11 Eylül 1897 tarihinde bir miting düzenlenmişti. Bu mitingde söz alan Rahip Faust Filistin'de bir Yahudi hükümeti kurulmasının düşünüldüğünü ifade etmişti.

7 Kasım 1897 tarihli New York Şehbenderliğinden gelen bir yazıda Kudüs'te ikamet etmekte olup Amerika'ya dönmüş olan Wil-liam H. Rudy isimli Amerikalıdan ve onun anlattıklarından söz ediliyordu. Buna göre; William H. Rudy bazı kişilerle

yapmış olduğu konuşmalarda Filistin'deki köylerden birinde 16 sene önce bir Yahudi kolonisi kurulmuş olduğunu, hâlihazırda da 194 nüfusa sahip bulunduğunu ifade ediyordu. Ona göre Yahudilerin yerleşmek için Filistin'i seçmeleri eski bir Yahudi vasiyetini tatbik etme maksadına yönelikti. William'a göre bu maksat süratle gerçekleşiyordu ve hatta Kudüs'e bir Yahudi beldesi demek bile mümkündü. Bu koloni için zengin Yahudiler birçok yardımlar yapmaktaydılar. Hatta Massachusetts eyaletinde oturan bir Musevi kadın tarafından 50 bin dolar bağışlanmıştı. Fakat Kudüs'teki Amerika Konsolosu bu tür yardımlara engel olmaya çalıştığından bir takım ihtilaflar çıkıyordu. Kendisinin Amerika'ya

gelme sebebi de bu idi. Yahudi kolonisine misyonerlerin girmesini önlemeye çalıştıklarını belirten William H. Rudy kendisiyle beraber bazı Amerikalı Yahudilerin de yerleşmek üzere Filistin'e gideceklerini ifade etmişti.

Hariciye Nezareti'ne 23 Nisan 1898 tarihiyle Washington Sefaretinden gelen yazıda, New York Musevi merkez komitesi reisinin Gotayıl ve Washington komitesi reisinin Omel olduğu bildirilmişti. Sefir, Musevilerin asıl maksatlarının geçmiş dönemlerde Filistin'deki durumların iade edilmesi olduğunu söylüyor ve Dünyadaki bütün Yahudilerin bu fikre katılmaya davet edildiğini ifade ediyordu. Bu bilgileri ihtiva eden Diriz Bonist isimli İbranice bir kitabı ele geçirmişti.

Gelecek Mayıs'm onuncu günü New York'da bir konferans yapılacaktı. Washington hahambaşısınm fikirlerini bir vasıta ile öğrenen sefir, onun diğerlerinin düşüncelerine katılmadığını da tespit etmişti100.

Ali Ferruh Bey yine 23 Nisan 1898 tarihli bir başka yazısında, yaptığı gizli bir tahkikattan söz ediyordu. Buna göre, Aydm'da gizli olarak kurulan Yahudi Cemiyeti'nin Amerika'da bulunan merkez komitesi başkanı ve bazı üyelerinden bilgi almıştı. Ali Ferruh Bey, elde etmiş olduğu İbranice bir kitaptan öğrendiğine bunların esas maksadının Asya ve Filistin'de bağımsız bir Yahudi devleti kurmak old-

uğunu yazıyordu. Osmanlı Yahudilerinden bir kısmı da bu fikre yakınlık duyuyordu. Bu amaçla toplanan paralar Londra komitesine gönderilmekteydi. Washington komitesi de bu eğilimde olup 10 Mayıs'ta New York'ta bir konferans toplanacaktı.

Ali Ferruh Bey sonraki dönemlerde de bilgi göndermeye devam etti. 15 Haziran 1898 tarihli yazısında bu defa Musevilerin Filistin hakkındaki fikirlerinin evvela Alman Yahudileri tarafından şekillendirildiğinden bahsediyor ve Viyanalı Doktor Herzl'in bu fikirleri devam ettirdiğini söylüyordu. Esasen Alman Yahudi-lerinden olup Amerikan vatandaşlığına geçen Mister Straus'un bu kere İstanbul Amerikan sefarethanesine tayinini Siyonistler bir fırsat telakki etmişlerdi. Dolayısı ile fikirlerini hayata geçirmek için New York, Filedelfiya ve Chicago gibi şehirlerde gayretle çalışmaya başlamışlar, mitingler düzenlenmesine girişmişlerdi. Kendilerine taraftar bulmak için basın organlarından da faydalanıyorlardı. Ali Ferruh Bey bu bilgileri verdikten sonra, Yahudilerin propagandasını etkisiz hale getirmek için kendisinin de Filistin meselesinde Amerikan kamuoyunu etkilemeye yönelik olarak gazetelere demeçler verdiğinden söz ediyordu. Bunu yaparken, kendisinin doğrudan gazetecilere müracaat ettiği anlaşılmasın diye, gazeteciler tarafından sorulmuş soruları cevaplandırır gibi hareket ettiğim de belirtmişti. Gazetecil-

erin, 'Musevilerin Filistin'e dair girişimleri hakkında fikrini Osmanlı Sefirinden sorduk. Bize şu cevabı verdi' şeklindeki soruları üzerine Ali Ferruh Bey'in beyanları şöyle idi:

'Yahudilerin Filistin hakkında bazı teşebbüsleri olduğunu uzaktan uzağa işitiyorum. Fakat henüz asıl maksatlarına vakıf değilim. Doğru veya yanlış olduğunu bilmiyorsam da temin edildiğine göre Yahudiler güya Filistin'de bir nevi muhtariyet kazanma ümidinde imişler. Böyle bir fikrin tatbik kabiliyeti olup olmadığım beyandan önce, şunu demek isterim ki, zat-ı hazreti Padişahînin Yahudilere yönelik iyilik ve yardımları kendilerinin dahi tasavvur ettiğinden fazladır. Yine kendi iddia ettikleri üzere, Yahudiler Avrupa'da saldırılara uğramaktadırlar. Şunu gayet iyi bilirim ki, Yahudi cemaati Osmanlı ülkesinde daima mesut ve rahat olagelmiştir. Birçoğu da mühim memuriyetlerde istihdam edilmektedirler. Buna kanaat etmeyip ve bundan cesaretlenip de böyle gerçekleşmesi mümkün olmayan hülyaları hayata geçirmeye çalışarak Osmanlı hükümetine zorluk çıkarmaları hiç de uygun değildir. Korkarım ki bu fikre inanarak ayaklanacakların elde edecekleri netice, Osmanlı ülkesinde rahatça yaşayan dindaşlarına zarar vermek olacaktır. Bu münasebetle şunu da ilave edeyim ki, asırlardan beri Osmanlı hükümetinin himayesi altında bahtiyar yaşamakla övünen her

cemaat dıştan gelen tahriklere uyduklarında bir netice alamamışlar ve sonunda pişman olmuşlardır. Bu örneğin Yahudilerce önemli bir ibret ve ders olarak dikkate alınmasını ümit ediyorum'.

Ali Ferruh Bey vermiş olduğu bu demecin birçok gazetede yer aldığını ve çok ses getirdiğini belirterek yazısına son vermişti.

23 Haziran 1898 tarihli yazıyı ise Ali Ferruh Bey doğrudan Yıldız Sarayı Başkâtibi Tahsin Paşa'ya göndermişti. Bu yazıda daha önce yaptığı teşebbüslerin başarısından söz eden sefir kamuoyunu kendi lehlerine çevirdiğini, Siyonistlerin parasıyla yayınlanan gazetelerin büe Yahudilerin düşüncelerini dile getirmekten çekindiğini yazmıştı. Bundan sonra Yahudilerin Filistin rüyası görmelerine imkân yoktu. Ali Ferruh Bey bu hizmetinin takdir göreceğinden emin olduğunu da belirtiyordu. 7 Ekim 1898 tarihli yazısında ise 25 Musevi'nin Filistin'e

gitmek üzere Amerika'dan hareket ettikleri haberini vermişti.

Ali Ferruh Bey 24 Ocak 1899 tarihinde yine uzun bir raporu Tahsin Paşa'ya gönderdi. Burada Yahudüerin Filistin'e otuzar kırkar göç etmekte iken bunun önüne geçilmesi için alman tedbirlerin ve yabancı uyruklu Musevilerin Filistin'e alınmama kararının çok isabetli olduğunu belirtmişti. Bu durumu Amerika Hükümetine anlatmakta zorlandığını ama

mesele gazetelerle de ilan edilince

hiçbir taraftan itiraz gelmediğini ifade etmişti105.

İkinci Siyonist Kongresinin Toplanması

Daha önce hazırlıklarına değindiğimiz İkinci Siyonist Kongre 28 Ağustos 1898 tarihinde yine İsviçre'nin Basel şehrinde toplandı. Bu kongrede Siyonistler daha çok örgütün parasal sorunlarını tartıştılar. Bu kongrede örgütün iktisadi politikasını yürütecek bir bankanın kurulmasına karar verildi.

Londra'da kurulan bu banka ilk anda 2 milyon sterlin sermaye ile 'Yahudi Müstemleke Bankası' adıyla faaliyete geçti. Bilahare, söz konusu banka, 1903 yılında İngiliz-Filistin Şirketi'ni kuracaktır.

İkinci Siyonist kongresi ile ilgili olarak Viyana'da yayınlanan Correspondance Die Welt gazetesinin 2 ve 3 Eylül 1898 tarihli nüshalarında yer alan haber şöyleydi:

'Siyonist Cemiyeti'nin ikinci kongresi altı yüzü aşan kişinin katılımıyla 1898 yılı 28 Ağustos günü Basel şehrinde toplandı. Cemiyetin kurucularından Theodore Herzl yaptığı konuşmada bazı hahamların Siyonist hareket aleyhinde olmalarını kınamış, buna bir çare bulunması gerektiğini belirtmiş ve devamında şunlan söylemiştir: Tevrat'a inanan kavim ve milletler Yahudiliğin hukukunu tasdik etmeye mecburdurlar. Uzak olmayan bir zamanda Filistin bölgesi Asya'ya giden bir medeniyet ve ticaret yolu haline

gelecektir. Asya kıtası önümüzdeki on sene için diplomasi programını teşkil ediyor. Malumunuz olduğu üzere her devlet diğer devletlerin bütün teşebbüslerini dikkatle takip etmektedir. Hükümdarlardan biri kutsal toprakları ziyarete gitse, her ülkenin ahalisi bunu ehemmiyetle karşılar.

Osmanlı Devleti son savaşta'06 gücünü inkâr edilemeyecek tarzda ortaya koymuştur. Barışçı ve girişimci bir kavmin katılımı Osmanlının kuvvet ve servetinin artmasına yol açacaktır. Çalışmalarımızın tamamının Osmanlı Devleti'nce bilindiğini rahatlıkla beyan edebiliriz. Biz kaçak suretle göçmen getirmek ve başlangıçta bir çözüm yolu karalaştırılmadıkça hiçbir şey yapmak niyetinde değiliz. Her şey 'sen ver, ben de vereyim' kuralına göre

uygulanacaktır. Evet, eski memleketimize geri dönmeye uğraşıyoruz. Fakat bu eski memlekette öncelikle Musevilik fikrinin yaygınlaşmasını arzu ediyoruz'.

Gazetenin haberine göre daha sonra Herzl'in programı bütünüyle kabul edilmiştir. Bilahare Kongre İkinci Başkanı Max Nor-dau söz almış ve o da şunları söylemiştir:

'Musevi Milleti Bar Kokhba muharebesinden sonra birinci defa olarak ayağa kalkmıştır. Fakat yalnız ismen Musevi olup hakikaten Yahud kavminden addolunmayanlar bize düşmanlık gösteriyorlar.

Bazı hanımlar dua kitaplarından Siyon memleketinin talep edilmesi ile ilgili kısımları kaldırmışlar. Bu durum ecdadımızı Mısır esaretinden kurtarmış Hazreti Musa zamanında da olmuştu.

Karşıtlarımız Esdras ve Nehemya zamanlarında olduğu gibi şimdi de azınlığı oluşturuyor. Rakiplerimizin mahvolacağı şüphesizdir. Musevilikte bir Siyonistjirkası meydana getirmekten bahsetmek abestir. Zira Siyonizm Musevilik demektir. Beni İsrail kavmi bizim tarafımızdadır. Karşıtlarımız ise bu kavmin tembel ve hiçbir faydası görülmeyen azalarım oluştımurlar'.

Theodore Herzl'in İkinci Defa İstanbul'a Gelişi

1898 yılında Alman İmparatoru II. Wilhelm'in İstanbul'u ve Filistin'i ziyaret edecek olması Theodore Herzl için yeni bir umut kapısı oluşturmuştu. Kayzer ve Padişah o yıllarda son derece dostane münasebetler içindeydiler. Herzl, II. VVilhelm'i davalarına inan-dırabilirse, onun II. Abdülhamid'i ikna edebileceğim düşünüyordu. Dolayısı ile bir süre çabalarını bu yönde geliştirdi. II. Wilhelm ile görüşmenin yollanın aramaya başladı. Herzl için kendi davalarına yardımcı olacak ülkenin İngiltere veya Almanya olması arasında hiçbir fark yoktu. Önemli olan Yahudilerin Füistin'e yerleşmelerini sağlayacak bir sonuca ulaşmaktı. Hatta Yahudilerin ekseriyetle Alman kültürünün tesiri ile yetiştiklerini söylüyordu.

Bunu ispat için de Basel'de toplanan her iki Siyonist kongrede de resmi dilin Almanca olduğunu belirtiyordu. Ama Fransız Yahudilerine fazla güvenmiyordu.

Onları Yahudiliklerini tamamen yitirmiş ve tam Fran-sızlaşmış olarak niteliyordu108. Almanya'nın desteğine güvenmekle beraber İstanbul'a gitmeden önce II. Wühelm'le görüşmeyi başaramamıştı. Ama aracılarla fikirlerinden Kayzer'i haberdar etmişti. Artık onu takip ederek önce İstanbul'a sonra da

Filistin'e gitmeliydi. II. Wilhelm'in Türkiye'yi ziyareti 18 Ekim 1898 tarihinde başlamıştı.

Alman İmparatora ve İmparatoriçesi 'Hohenzollern' yatıyla İstanbul'a gelip, top atışları ve 'yaşa, varol' sesleri arasında Dolmabahçe'de karaya çıktılar. İlk günkü merasimlerden sonra 19 Ekim'de İmparator ve İmparatoriçe İstanbul tarafına geçerek Eminönü'ndeki tarihi eserleri gezdiler. Bu çerçevede Top-kapı Sarayı Hazine dairesinde mevcut kıymetli eşyalar görüldü. Bu arada Müze-i Hümayun da gezilerek antik eserlere göz atıldı. Sonra Kariye Camii ziyaret edildi.

Seyahatin üçüncü günü İmparator, beraberinde Ertuğrul alayından askerler ve diğer yetkililer olduğu halde, atla surları gezdi. Eyüp, Yedikule, Edirnekapı, Topkapı civarındaki surlar büyük bir ilgiyle izlendi. İmparator Topkapı'dan yola devamla Fatih, Divanyo-

lu, Babıâli yoluyla Sirkeciye geldi. Buradan vapura binerek Dolmabahçe Sarayı'na geçti. Bütün bu geziler sırasında kalabalık halk toplulukları sokaklara dökülerek İmparator ve İmparatoriçe'ye sevgi gösterilerinde bulunmuşlardı. Dördüncü gün Hereke'ye gidildi. Beşinci gün II. Abdülhamid'in resmi kabulü ve gala yemeği programı doldurdu. Alman İmparatora'nun bu seyahati anısına Sultanahmet Meydam'nda Alman çeşmesi yapıldı.

Bu ziyarete Herzl de katıldı. Alman İmparatora'nun Filistin'e yerleşim konusunda II. Abdülhamid'i ikna edeceğine kuvvetle inanıyordu. Uğraşları neticesi II. Wilhelm'le İstanbul'da bir görüşme yapmayı başardı. Görüşmede Filistin'e yerleşme planlarını anlatan Herzl'e, II. Wilhelm 'Şimdi bana bir kelime ile Sultan Abdülhamid'e ne söylememi istediğinizi açıklayınız' deyince Herzl de 'Almanya'nın himayesinde bir şirkete müsaade etmesi' cevabını verdi1'9. Fakat gelişmelerden anlaşıldığı kadarıyla II. Wil-helm bu konuyla fazla ilgili değildi. Ortadoğu'daki çıkarlarını ön planda tutan II. Wilhelm için Fferzl'in talepleri çok geri planda kalıyordu. Dolayısı ile Theodore Herzl Alman İmparatorundan beklediği desteği alamayacaktı.

Herzl İstanbul'dan sonra II. Wilhelm ile Kudüs'e de gitti. II. Wilhelm'in ziyareti sebebiyle Filistin'de sıkı güvenlik tedbirleri alınmıştı.

İskenderiye'de yakalanan bir İtalyan anarşist verdiği ifadede kendisinden başka birçok anarşistin de Yafa'ya gitmek niyetinde olduklarını bildirmişti. Bunun üzerine II. Abdülha-mid Suriye, Beyrut, Kudüs ve Kerek havalisinin sıkıca denetlenerek her türlü sakıncalı kişilerin buralarda dolaşmasının engellenmesi emrini verdi. O ana kadar alınmış tedbirler bir kat daha arttırılmalı ve her hangi bir olumsuzluk yaşanmasına fırsat verilmemeliydi.

22 Ekim 1898'de İmparator ve İmparatoriçe Hayfa'ya hareket ettiler. Bu ziyaret esas itibariyle II. Abdülhamid'in Ortadoğu'da çıkar çatışması içine girmiş büyük devletlere karşı bir hamlesiydi. Dolayısı ile görkemli olmasına özen gösteriliyordu. Gerçekten de öyle oldu. 'Hohenzollern' yatı 25 Ekim'de Hayfa'ya ulaşmıştı. Yöneticileri, eşrafı ve ruhani reisleriyle bütün Suriye vilayeti İmparatoru görülmedik bir tantana ile karşıladı. Yol boyu resmi görevliler dışında, Katolik ve Protestan Alman kolonisi kendisine eşlik etti. İmparatora 127 Osmanlı memur ve askeri refakat ediyordu. Kendisini karşılamak için Hassa Ertuğrul Alayı önceden Hayfa'ya hareket etmiş, hepsine yeni üniformalar giydirilmişti. İmparator 27 Ekim'de Yafa'dan hareket etti ve 29 Ekim'de atla Kudüs'e ulaştı. Burada imparatoru beldenin bütün ruhani reisleri karşıladı. Ruhani reislerin hepsine bol ihsanlar dağıttı. Sadece Protestanların değil, Katolik

Almanların da imparatoru olduğunu göstermek için, Katoliklerin ruhani lideri Kardinal Piavi'ye en yüksek nişanlardan birini verdi. Buna karşılık Katolik misyon reisleri de 'İmparatorun tarihi toprakları şereflendirmesinden kıvanç duyduklarını ve umutlarının arttığını' belittiler. İmparator hac seferi sırasında, Filistin'deki Alman kolonisinin misyon reisleriyle ayrı ayrı görüştü, her birine vaat ve ihsanda bulundu. Ağlama duvarını, Rum kilisesini ve hatta Mescid-i Aksa'yı bile ziyaret etti. 31 Ekim'de Zeytin Dağındaki Alman Kilisesini ayinle açtı. Sonra Hayfa'ya hareket etti. 12 Kasım'da Beyrut'a geldi. 13 Kasım'da buradan trenle Şam'a geçti. Emeviye Camii'nde Sala-haddin Eyyubi'nin türbesini ziyaret edip onun hatırasına bir ziyaret plaketi çaktırdı. Şam'da yöneticilerin 'Hoş geldiniz' dileklerine cevap olarak meşhur nutkunu söyledi:

'Burada bütün zamanların en kahraman askeri Salahaddin Eyyubi'nin mezarı önündeyim. Majesteleri Sultan Abdülhamid'e misafirperverliğinden dolayı teşekkür borçluyum. Gerek Majeste Sultan, gerekse Halifesi olduğu Dünyanın her tarafındaki 300 milyon Müslüman bilsinler ki, Alman İmparatoru onların en iyi dostudur'". İmparator bütün Dünya Müslümanlarının koruyucusu olduğunu bu şekilde ilan ederek gezinin asıl amacını ortaya koymuş oluyordu. Görüldüğü üzere VVilhelm'i hoş tutarak

gücünden faydalanmayı hesaplayan II. Abdülhamid amacına ulaşmış, Almanya nezdinde diğer emperyalist ülkelerin saldırılarını dengeleyecek bir güç

bulmuştu. Theodore Herzl Çabalarına Bıkmadan Devam Ediyor İmparator II. Wilhelm de Füistin konusunda Herzl'e önemli bir destek sağlayamamıştı. Bununla beraber Theodore Herzl bıkmadan çabalarına devam ediyordu. Bu çabaların bir yansıması olarak 30 Nisan 1899 tarihinde Hariciye Müsteşan Artin Paşaya bir mektup gönderdi. Mektupta şunları yazmıştı: 'Müteveffa Mösyö Donolinski'nin hatırasını yâd ederek size müracaatıma müsaade etmenizi rica ederim. Mösyö Dono-linski Padişahın sadık bendelerinden ve Osmanlı Devleti'ne samimi olarak hizmet eden bir zattı. Bir müddetten beri âcizane vekâlet eylediğim Siyonizm'i ancak bu sadıkane hisleri sebebiyle kıymetini arttırmıştı. Siyonizm, çeşitli ülkelerde baskı altında kalan karındaşlarımıza sığınılacak daimi ve emin meşru bir yurt meydana getirmeyi hedeflemektedir. Zat-ı Şahanelerinin muvafakatinin alınması mümkün olursa söz konusu yurdun Filistin'de olmasını arzu ediyoruz. Musevi göçmenler, bu ana değin Musevi tebaasından bağlılık sıfatına aykırı hiçbir hareket görmemiş olan Padişahın sadık tebaalarından olacaklar ve memlekette teşkil edilecek yeni müesseseler vasıtasıyla vergiler ödeyecekler, kendi refah ve servetlerini arttırdıkları gibi Osmanlı

ülkesinin servetini de çoğaltacaklardır. Bize gelince, ileride kararlaştırılacak şartlar dâhilinde Hükümete yüz milyonlarca Frank borç vereceğiz. Bu hizmet ve fedakârlıklara karşılık talep ettiğimiz şey, zulme uğramış karındaşlarımızın daimi bir emniyet altına alınmaları ve samimi olarak çalışabilecekleri meşru zeminin kendilerine sağlanmasıdır. Bu düşüncelerimizi Basel şehrinde toplanan iki kongrede de açık yüreklilikle ifade ettik. Her türlü yanlış anlaşılmayı bertaraf etmek için, her toplantının başında Padişaha bağlılığımızı belirtmeyi vazife bildik. Osmanlı Devleti, tarafından misafirperver bir surette kabul olunduğumuz takdirde hükümete yapabileceğimiz mali yardım yalnız vergi ve borç vermekle sınırlı olmayacaktır. Devletin mali yapısı bizim yardımımızla tamamen düzlüğe çıkacaktır. Düyun-ı Umumiye İdaresi'ni göndererek memleketinizin kuvvetinden ve servet kaynaklarından yeniden istifadeye başlamalısınız. Bunun için metanetle ve gizlilikle hareket etmemiz gerekirse de sonuçta başarıya ulaşacağımız kesindir. Bu iş karşılıklı güven ve sükût ile olabilir. Zira düşmanlarınız Osmanlı Devleti'nin kuvvet ve itibarını yeniden kazanarak bağımsızlığını güçlendirmesine razı olmayacaklardır.

Yapacaklarımızı maharetle gerçekleştiremezsek bunu akamete uğratmak için her türlü vasıtaya müracaat edeceklerdir. Şurasını dikkate almanızı

rica ederim ki, şu ana kadar Osmanlı Devleti'ne mali yardım vaat eden veya yapanlar, aşırı yüksek faizlerle sizi zarara uğratmışlar, memleketinizi yabancı müdahalesine açık hale getirmişler ve evvelkinden de fakir bir hale getirdikten sonra çekip gitmişlerdir. Bizimle beraber bu değişecektir. Mali yardımımızı uygun şartlarda alabileceksiniz. Yabancı denetiminden kurtulmanızı teklif ediyoruz. Biz sizi terk edecek değiliz. Kendi istikbalimizi sizin istikbalinize bağlamayı arzuluyoruz. Mali teşebbüsleri gerçekleştirmek üzere Londra'da Musevi Müstemleke Bankası adlı bir banka kurduk. Bu banka ilk olarak aracı rolü oynayacaktır. İleride lüzum görülecek büyük şirketlerin kurulması için dahi gerekli tedbirleri aldık. Osmanlı Devleti ile uyuşmanın mümkün olup olmadığını veya tasavvurlarımızı bir başka memlekette uygulamak mecburiyetinde kalıp kalmayacağımızı bilemeden bu işte daha fazla ileri gidemeyiz. Eğer Zat-ı Şahanelerinin huzuruna çıkıp ayakta durmama müsaade buyrulursa sadakat ve bağlılığımı bildirmek ve taraf-ı hazret-i hilafetpenahiden gelecek sorulara cevap verebilmek için İstanbul'a gelmek istiyorum''2.

Theodore Herzl bu çabalar içinde iken, Siyonistler Herzl'in teşviki ile, Osmanlı Devleti'ne ve özellikle de II. Abdülhamid'e hoş görünecek bir takım faaliyetler yapmaktan geri kalmıyorlardı. Nitekim 1899 yılı Mart ayında Bulgaristan'ın

Filibe şehrinde bir Siyonist meclis toplanmıştı. Bu mecliste alman kararlar Herzl tarafından İstanbul'a duyuruldu. Buna göre Bulgar Siyonistleri şu ifadelerle İstanbul'u ve Padişahı selamlıyorlardı:

'Bir takım konuları görüşmek üzere Filibe'de toplanan Bulgar Siyonistleri, İspanya hükümdarları tarafından zulmedilen ve düşmanca davranışlara maruz bırakılan ecdadımıza karşı, 1492 senesinden beri bütün büyük Osmanlı Sultanları tarafından gösterilen âlicenaplık ve yapılan yardımlardan dolayı necip Osmanlı milleti hakkında duydukları yüksek saygıyı açıkça ifade etmeyi milli bir görev sayarlar. Osmanlıların büyük hükümdarlarından olan Şevketlû Kudretlû İkinci Abdülhamid Han hazretlerine, Musevi tebaa hakkında bol bol sergilemekte olduğu cömertlik, merhamet ve şefkatten dolayı bağlılığımız sonsuzdur. Osmanlı Devleti'nin menfaatine olarak yapmaya hazır bulunduğumuz hizmetlerin kabulünü istirham ederiz''.

Filistin'e Yahudi Yerleşiminin Engellenmesi İçin Alınan Önlemler

12 Ekim 1898 tarihli bir hususi iradede, yabancı ülkelerden Filistin ve Suriye'ye gelecek kişilerden kim olduğu bilinmeyenlerin pasaportlarına Osmanlı konsolosları tarafından vize verilmemesi, vize verilenlerin haklarında ise pasaportlara yeteri kadar bilgi yazılması emredilmişti114. Bu yöntem de, Yahudil-

erin Filistin'e kolayca girebilmelerinin önüne geçecek bir uygulama olarak hayata geçiriliyordu.

14 Mart 1900 tarihli bir belgeye göre Baron Rothschild'in uhdesinde Hayfa Kazası dâhilinde 22 bin dönümden fazla arazi bulunamayacağı ve tasarruf ettiği yerde 30'dan fazla hane yaptırması yasak olduğu halde Rothschüd buna uymamaktaydı. Nitekim muayyen miktardan fazla ev yaptırdığı gibi bir o kadar da Yahudi'yi evlere yerleştirmişti.

Bir taraftan da inşaata devam ediyordu. Bunun üzerine II. Abdülhamid Hükümetten, Askeriyeden ve Defter-i Hakani Nezareti'nden birer görevlinin bölgeye giderek durumu araştırmalarını ve fazla olarak yapılan binaların önüne geçilmesini emretti'.

18 Ekim 1900 tarihli ve Hariciye Nezareti'ne gönderilen bir sadaret tezkeresinde sadrazam Halil Rıfat Paşa yine Filistin'e Yahudi yerleşimi konusunu ele alıyordu. Rıfat Paşa Yahudi göçmenlerin Filistin'e yerleşmelerinin engellenmesine yönelik alınan bunca karara rağmen birçok suistimal meydana geldiğine değiniyordu. Ziyaret bahanesiyle gelen Yahudilerin kontrolüne yönelik tedbirler de zamanla gevşemişti. Hâlbuki her ne surette olursa olsun bu yerleşimin kabul edilmesi mümkün değildi. Bu yüzden bölgede görevli memurlar vazifelerini büyük bir dikkat ve itina ile yapmalıydılar. Bu arada bir de talimatname hazırlanmıştı. Talimatnameye göre; Gerek Osmanlı

Devleti sınırları içinden, gerekse yabancı ülkelerden ziyaret amaçlı olarak Filistin'e gelecek Museviler isimlerinin, uyruklarının ve seyahat maksatlarının yazılı olacağı bir mürur tezkeresi veya pasaportu mutlaka alacaklardı. Bu ziyaretçiler Beyrut vilayetinin veya Kudüs'ün hangi iskelesine gelecekler ise oranın tezkire memuruna sahip oldukları mürur tezkeresi veya pasaportu vereceklerdi. Buna karşılık kendilerine Filistin'de üç ay müddetle ziyarette bulunabileceğini gösteren geçici bir ziyaret tezkeresi verilecek ve bu tezkere diğerlerinden kolaylıkla ayrılabilmesi için başka renk ve şekilde olacaktı. Bu tezkereler hükümet memurları veya yerel zabıtaca istenildiği zaman gösterilecekti. Üç ayı geçirmiş olan ziyaretçiler Filistin'den zorla çıkarılacaklardı. Yahudi ziyaretçilere verilecek geçici tezkerelerin muhteviyatını ve tarihlerini içeren bir cetvel her ay sonunda hazırlanacaktı. Bu cetvellere göre, üç ayı geçirdiği halde ihracı gereken Yahudiler Filistin'den çıkarılmamışsa, bu konuda ihmali görülen yetkililer mesul tutulacaktı.

Gerek normal süresinde iskelelere gelerek, gerekse de zorla çıkarılacak Yahudilerin ellerindeki geçici tezkere alınacak, yerine mürur tezkeresi veya pasaport verilecekti. Bu belgeler Kudüs merkezine götürülerek her sene kontrolden geçirilecek, görevini ihmal etmiş memurlar tespit edilirse derhal cezalandırılacaktı.

Halil Rıfat Paşa bu talimatnameyi hatırlattıktan sonra, Hariciye Nezareti'nden, bölgedeki konsolosların mahalli yetkililere yardımcı olmaları gerektiğini yabancı sefirlere duyurmasını istemişti.

Bu önlemlere rağmen Filistin'e Yahudi yerleşimi az sayıda da olsa bir şekilde devam ediyordu. Bu konuda yerel yetkililerin çeşitli sebeplere bağlı olarak görevlerini ihmal etmeleri önemli bir rol oynuyordu. Yasağın ciddi şekilde sürdürüldüğü 1900 yılında da bu ihmallerin sürdüğünü Filistin'de ikamet eden bir Bosnalı göçmenin şikâyet dilekçesinden anlıyoruz. Kendini Bosna Hersek göçmenlerinden İstolcalı Mehmet Ali Paşa ailesinden olarak tanıtan dilekçe sahibi vatanseverliği ve Padişaha bağlığının bu bilgileri vermeye kendini sevk ettiğinden söz ederek bölgede yaşanan gelişmeleri şöyle anlatmaktadır:

'Evvela Sevgili Padişahımız ve mukaddes vatanımız hakkında arzına cüret ettiğim şu ihbardan dolayı vuku bulacak kusurlarımdan affımı niyaz ederim. İkinci olarak, bu ihbar sebebiyle menfaatleri bozulacak Yahudilerin ve yerel memurların bana yönelecek kin ve düşmanlıklarından muhafaza için Padişahımızın merhametine sığınırım. Atalarım beş yüz seneden fazla Bosna Hersek'te Osmanlı idaresi altında hayatlarından emin olarak asayiş içinde yaşadılar. Şu anda ise Padişahımızın merhametine sığınmış olarak Beyrut Vilayeti'ne bağlı Hayfa Kazası

dâhilinde ikamet etmekteyim.

Şöyle ki, Güya kendi kötü niyetlerince para gücüyle Filistin'de yeniden bir Yahudi hükümeti kurmak fikrine sahip Avrupa'da bulunan birçok zengin Yahudi mallarını bu uğurda feda etmek maksadıyla külliyetli sermayeler toplayarak Avrupa'da büyük komiteler kurmakta ve Osmanlı ülkesinin bazı yörelerinde de şubeler açmaktadırlar. Bunların maksadı arazileri satın alıp Filistin'e yerleşmektir. Nitekim son on-on beş sene müddet zar-finda Suriye ve Filistin'in önemli bir kısmını zaptetmişler ve gittikçe de yayılmaya devam etmektedirler.

Taşralarda yerli halkın ve sadık Müslüman tebaanın fakirliklerinden ve zaruret içinde bulunmalarından faydalanan ileri gelenler ve tüccarlar halkın arazi ve emlakini satın alıp sonra da büyük karlarla Yahudilere satıyorlar. Mahalli memurlar ise şahsi mevki ve menfaatleri uğruna Yahudilerin bu şekilde toprak sahibi olmalarına yardım ve hizmet ediyorlar. Şu son on-on beş sene zarfında Avrupa'dan çok sayıda ecnebi Yahudi gelip bu yolla Filistin'e yerleşmiştir.

Bu Yahudiler bizim bildiğimiz Yahudilerden olmayıp Avrupa mekteplerinde ders görmüş, Avrupa terbiyesi almış, bilgili insanlar olup bunların bir kıtada çoğunlukta bulunmalarından çekinilecek bir kavimdir.

Her ne kadar Yahudilerin Filistin'e girişleri ve

iskânlarının yasak olduğuna

dair Padişah İradesi mevcutsa da, hükümet memurları bu iradeyi suistimal ederek, akla gelmez hile ve desiseye başvurarak yine Yahudilerin arazi alıp yerleşmelerine imkân tanımaktadırlar.

Velhasıl Rothschild ve sair Avrupa'da olan kumpanyalar Filistin'de ecnebi Yahudilerin çoğunluk olacak şekilde yerleşmeleri için ellerinden gelen fedakârlıkları göstermektedirler. Hükümet memurları Rothschild kumpanyasına siyasi açıdan bakıp diğer ahaliden ziyade Yahudilere hürmet ve riayet edip onlara nüfuz ve imtiyaz sağlamaktadır. Biçare yerli Müslüman ahali bunların hedefi haline gelmiş olup bir taraftan Yahudiler diğer taraftan memurlar tarafından sıkıntı çektiril-mektedirler.

Avrupa'dan buraya sürekli yüksek miktarda para gelmektedir. İşte bu servet sayesinde Yahudiler hükümet memurlarını ve ahalinin önde gelenlerim kendilerine boyun eğdiımişlerdir. Memurlar ve halkın ileri gelenleri Yahudilerin kendilerine verdikleri paralara bir ihsan nazarıyla bakmakta, Yahudiler ise hem güçlenmekte hem de servet kazanıp kumpanyanın muhasebesine göndermektedir ve ahval hakkında bilgi vermektedir. Vaktiyle Arabistan'da Hıristiyan ve Yahudi az bulunurmuş, az olanlar da şehir ve kasabalarda olurmuş, taşralarda hiç yokmuş. Şimdi ise Avrupalılar kasabalarda ve taşra

köylerinde iskân ediliyorlar. Bütün bunlar hükümet memurlarının sadakatsizliğinden oluyor. Suriye'nin Hayfa kasabasında Cebel-i Kermel adı verilen dağın büyük bir kısmı Fransızlarla Almanlar

tarafından zaptedilmiş bulunuyor. Fransızlar ele geçirdikleri yerleri bir adam boyunda duvarlarla çevirmektedirler. Almanlar yeniden büyük büyük binalar yapmaktadırlar. Daha söz edilecek birçok gelişme yaşanmaktadır. Fakat hepsini burada sayamıyorum.

Zat-ı Şahanelerinden istirhamım, hükümet memurlarının haberi olmaksızın buraya bu meseleleri araştıracak bir heyet gönderirse her şey ortaya çıkacaktır''.

Bosnalı göçmenin verdiği bu bilgilerin benzeri Beyrut vilayetinden de bildirilmişti. Bunun üzerine II. Abdülhamid bölgeye askeri ve mülki yetkililerden oluşun bir inceleme heyetinin gönderilmesine karar verdi'8. Anlaşıldığı kadarıyla Baron Rothschild fazlaca arazi satın almış ve bunlar üzerinde en fazla 130 hane inşa edebileceği halde çok daha fazlasını yaptırmıştı. Bunun üzerine 1900 yılında yeni bir yasak kararı daha gelecektir. Aslında ötedenberi bu tür kararlar çıkmakta ve buna rağmen suistimal edilmektedir. Bununla beraber muhtemelen bu kararların yenilenmesi ile yerel

memurların kısmen de olsa denetime alınabileceği düşünülüyordu. Padişah 19 Nisan 1900 tari-

hli bir hususi irade ile hükümeti uyardı. Buna göre Romanya'dan veya diğer ülkelerden gelmekte olan Musevilerin Osmanlı ülkesine kabulleri için başvurular yapılmaktaydı. Söz konusu başvurular giderek de çoğalmaktaydı.

Padişah bu durumun dikkate alınarak bundan böyle sadece Müslüman göçmenlerin Osmanlı Devleti'ne gelebileceklerine, Müslüman olmayanların ülkeye göçüne izin verilmeyeceğine dair hükümetin bir karar almasını istedi'.

Peşinden konuyla ilgili hükümet karan geldi. 23 Nisan 1900 tarihli toplantıda, bundan böyle ülkeye sadece Müslüman göçmenlerin kabul edileceği, Müslüman olmayan göçmenlerin ülkeye giremeyeceği yönündeki karar alındı120. Birkaç gün sonra ise bu konuda bazı belirsizliklerin olduğu anlaşıldı. Dışarıdan gelecek gayrimüslim göçmenlerden söz edilirken, Osmanlı Devleti'nin toprağı olarak kabul edilen Bulgaristan ile Doğu Rumeli Vilayetinden gelecek Musevilere hangi

uygulama yapılacaktı. Çünkü daha yeni, Sofya ve Filibe'den 45 Yahudi, Romanya'dan ise 7 Yahudi tren ile İstanbul'a gelmişlerdi. Bu konuyu görüşen Osmanlı hükümeti, göçmenlerin geri gönderilmelerine karar verdi. Bunun yanında Müslüman olmayanların artık göçmen olarak Osmanlı ülkesine kabul edilmeyeceklerine dair kararı yeniledi.

Bu arada bir takım belirsizliklerin devam ettiği anlaşılıyordu. Bununla ilgili gelişme de 1900 yılı Eylül ayında yaşandı. Kudüs sancağı Gazze kazasında Ziraat Bankası sahip olduğu bir araziyi müzayede yoluyla satışa çıkarmıştı. Sonuçta Yahudi kökenli Yusuf Moyal araziyi satın aldı. Fakat tapuda devir işlemlerini yaptıramadı. Çünkü Yahudi olduğu için yasak kapsamına girdiği ve kendisine arazi satışı yapılamayacağı söylenmişti. Yusuf Moyal kendisinin Osmanlı vatandaşı olduğunu ileri sürerek yasak kapsamına girmediğini iddia ettiyse de netice alamayınca bir dilekçe ile İstanbul'a başvurdu. Konu önemli olduğu için Osmanlı hükümeti bunu gündemine aldı. Sonuçta varılan karar şöyleydi: Filistin'de arazi satın alınma yasağı dışarıdan gelecek Yahudilere yönelik olup, eskiden beri burada ikamet eden ve Osmanlı vatandaşı olan Yahudileri kapsamıyordu. Dolayısı ile Yusuf Moyal söz konusu araziyi satın alabilirdi. Bununla beraber, sahip olduğu araziye göçmen Musevi yerleştirmeyeceğine dair kendisinden bir senet alınacaktı.

Siyonistlerin Faaliyetleri Yabancı Basında Tartışılıyor Osmanlı hükümetinin aldığı tedbirler devam ederken Avrupa basını için Filistin'e Yahudi yerleşimi hala üzerinde durulan önemli bir konuyu teşkil ediyordu. Bu bağlamda Siyonistler ile karşıtları gazete sütunlarında birbirlerini eleştiren yazılar

yazıyorlardı. Mesela Münih'te yayınlanan Allgemeine Zeitung gazetesinde yer alan bir mektupta Siyonist cemiyetinin hedeflerine dair bazı fikirler ileri sürülmüş, Filistin'e seyahat edip de oradan arazi satın alma iznine sahip olabilen Museviler hakkında İstanbul'da bazı müzakerelerin yapıldığı belirtilmişti. Osmanlı Devleti açısından oldukça önemli bir mahiyete sahip bu mektupta 'Siyonist liderlerin yeni faaliyeti' başlığı altında şunlar yazılmıştı:

'Geçen 1900 yılı Kasım ayı zarfında İstanbul gazeteleri yabancı uyruklu Musevilerin Filistin'de emlak satın almalarını yasaklayan bir irade yayınlamışlardı. Söz konusu Padişah iradesinin diğer kısmı da oraya göçün yasak olduğuna dairdi. Bu tedbir esas itibariyle ecnebi Musevilerin orada yerleşmeleri için arazi satın alan Siyonist komitelerinin faaliyetlerine karşı alınmıştı.

Gerçi Siyonist komiteler bu tedbirin alınmasını gerektirecek bir durumun mevcut olmadığını iddia ediyorlar. Bununla beraber Politische Korrespondenz gazetesi ise Siyonistlerin bu iddialarına karşı, bu tedbirin gerçekten de işbu cemiyetlerin faaliyetleri yüzünden alındığını açıklamıştı.

Bu hususta Die Welt gazetesi diyor ki: 'Politische Korrespondenz gazetesinin İstanbul'a dair makalesine gelince, gerek siyasi Siyonizm ve gerek bundan Osmanlı Devletince sağlanan yararlar hususunda

ortam tamamen müsaittir. Hatta göçmenlere konulan yasağın kaldırılmasından bile daha fazla fayda sağlama ihtimali olan bir takım müzakerelerde bulunduğumuzu beyan edebiliriz'.

Bu kadar kibir ile müzakerelerden bahsedenler ve bunların müzakerelere giriştikleri diplomatlar kimlerdir? Siyasi Siyonizm mesleğinden Osmanlı Devleti'ne gelecek fay daları çok iyi kavramış mahfiller hangileridir? Siyonistlerin yayın organı Die Welt bize cevap olarak şunu söylüyor: 'Filistin'de sakin Musevilerin arazi satın almalarının yasaklanmasına yönelik son olarak bir irade çıkmıştır. Bununla beraber, Filistin'de seyahat edeceklerin orada kalma süreleri üç aya çıkarılmıştır. Osmanlı hükümeti asla din ve mezhep ayrımı yapmaz. Bu sebeple, değişik dinlere mensup olanların sahip oldukları haklardan Musevilerin de istifade etmelerine izin verildiği anlaşılmaktadır.

Babıâli Museviler için pek müsait bulunuyor'.

Fakat mezkûr gazete yukarıdaki ifadeleri yazarken 'İtalyan' kelimesini yok saymıştır. Aslında Siyonizm taraftarları bu mesele için İstanbul'daki İtalya sefirine müracaat etmişler ve sefir de alman tedbirin İtalyan Musevilerinin çıkarlarını zedelediğini beyan ederek itiraz etmiştir. Babıâli tarafından sefire verilen cevapta, bu konuda her hangi bir Padişah iradesi bulunmadığı bildirilmiştir. Babıâli aynı bilgiyi Alliance

İsraelit Başkanı Mösyö İzak Fernandez'e dahi tebliğ etmiştir. Şu halde Babıâli tarafından İtalyan Musevilerine de aynı hakların verildiği anlaşılıyor.

Yani Siyonist politikacılar bu durumdan Babıâli'nin Museviler hakkında pek müsait olduğu sonucunu çıkarıyorlarsa gerçekleri saphrmış oluyorlar. Die Welt gazetesinin de tasdik ettiği gibi İtalya sefirinden başka bu konuda teşebbüste bulunan olmamıştır.

Die Welt gazetesi tarafından ihtiyatsızca yayınlanan bir cümlede, Siyonist liderlerin sefirlere müracaat niyetinde olduklarına değinilmekte ve fru meselede fikir birliğine varılmıştır, şartların bazıları müsait bazıları gayri müsaittir, ama şurası anlaşılmalıdır ki Siyonistler zaten işin büyük bir kısmını tamamlamışlar ve Yıldız Sarayı ve Padişahın ilgisini çekmişlerdir' denilmektedir.

Belki Doktor Herzl ve arkadaşları için Sarayın ilgisinin çekilmiş olması faydalı ise de diğerleri için bu ilgi önemsizdir. Almanya ve Avusturya siyasi çevrelerinin bu durumu nazarı dikkatten uzak tutmamaları uygun olacaktır. Zira Siyonistler Babıâli ile Berlin ve Viyana arasında iyi ilişkileri teşvik ederek bu durumdan faydalanmak için ellerinden geleni yapmaktan geri kalmıyorlar'.

Görüldüğü üzere Siyonistler İstanbul'a yakın olmak suretiyle Filistin meselesinin kendileri açısından

olumlu çözümünün mümkün olabüeceğine inanmakta ve buna göre politika geliştirmekteydiler. Ama onlara muhalif çevreler, Siyonistlerin faaliyetlerini olduğundan önemli gösterdiklerini, ortada kazanılmış her hangi bir hak yokken sanki bunu sağlamış gibi bir tavır içinde olduklarını iddia etmekteydiler. Sonuçta her iki taraf da Yahudi yerleşimi meselesinin İstanbul'da çözüleceğine inanıyorlar ama bunun yöntemleri konusunda anlaşamıyorlardı.

Bir Yahudi Kadının Sultan Abdülhamid'e Yazdığı Mektup

Krakov'da otelde kalan bir Yahudi kadını Sultan Abdülhamid'e 10 Ağustos 1901 tarihli bir mektup yazarak Padişahın Yahudilere sahip çıkmasını istemişti: Haşmetmeab,

Yahudi olarak doğdum. Bu suretle Hıristiyan aleyhinde-yim. Bu arizayı yazmaya cesaret ediyorum. Zat-ı Şahaneleri Kudüs-ü Şerifin Yahudilere Cenab-ı Hakk tarafından vaat edildiğini pek ala bilirsiniz. Bu arazi ta eskiden Yahudilerin idi ve şimdi Hükümetinizin idaresindedir. Migile kraliçesi gibi çok rica ederim Yahudilere şefkatli elinizi uzatınız ve onlara yardım ediniz. Hıristiyanların idaresi altında çok bedbahttırlar ve fena muamele görüyorlar. Yahudilerin kendilerine vaat edilen toprağı şimdi almaya hakları yoktur. Eskiden beri bu yerler onların idi. Bunun hatırası için çok rica ederim Yahudi muha-

cirlerin Kudüs ve İstanbul'a gelip yerleşmelerine, serbestçe dini vecibelerini yerine getirmelerine müsaade ediniz. Rabbin hukuku üzerine Hıristiyanlardan sinmesinler. Serbestçe ticaret ve seyahatlerine müsaade edilsin ve kimse onlara fenalık yapmasın ve konsoloslarınız hudut dı-şındakileri himaye etsin. Cenab-ı Hakk mükâfatını verir. Allah size refah ve her işte bahtiyarlık verir. Eğer Zat- ı Şahaneniz Yahudilere bir lütfederseniz vakit gelince ben Zat-ı Şahanelerinizi temin ederim ki Yahudiler iyi bir tebaanız olurlar ve iyi Türk vatanperveri olurlar. Vatanlarına sadık, vatan için ve Padişahları içinfedakâr olur ve Rabbin kanunu mucibince Havra'da sadakat yemini yaparlar.

Yahudiler din ihtilafına rağmen katiyen tebaası oldukları sultanlarına hıyanet etmezler. Yahudiler sultanlarına sadık olurlar. Yalnız istedikleri kendilerinin Yahudi kalmalarına müsaade edilmesidir. Diyanetlerine bağlı olmaya men edilirlerse iyi tebaa olamazlar. İyi tebaa olmaları için dinleri üzerine yemin etmelidirler.

Zat-ı Şahanenizden çok rica ederim. Dindaşlarım Yahudilerle ittifak ediniz. Türkler gibi aynı vergiyi ve askerlik vazifesi ifa ederler. Bunun için Yahudilere Türklerin malik oldukları hakkı veriniz. Vatanlarına Türkler gibi

sadık kalırlar. Ben çok bedbahtım. Ruslar benim

doğduğum memlekete git-mekliğime mani oluyorlar. Ailem ile beraber Kudüs-ü Şerif veyahut İstanbul'a gitmek ömrümün baki kalan birkaç senesini oralarda yaşamak istiyorum. Hıristiyanların aleyhtarı olduğum için Hıristiyanlar bana fena bir gözle bakıyor. Ben Türkiye'de ikamet etseydim ehl-isalib bir şey yapamaz, kadın olduğum halde Türk askerleriyle birlikte hürriyetimi müdafaa etmek için harb ederim. Zat-ı Şahanelerinden arizama cevap vermenizi rica ederim''.

Bu mektup 1900'lü yıların başında Yahudilerin içinde bulunduğu psikolojik durumu anlatma açısından önemli.

Yerleşme Yasağı Devam Ediyor

II. Abdülhamid'e 1901 Ekiminde gelen bir jurnalde Beyrut vilayeti özel komisyonu aracılığıyla, bir milyon yedi yüz bin kuruş karşılığı birçok arazi Yahudi göçmenlerin Paris'teki Cemiyet Başkanları Nersis adına satın alındığı bilgisi veriliyordu. Bunun üzerine II. Abdülhamid konunun araştırılmasını istedi. Meseleyi ele alan Şura-yı Devlet şöyle bir değerlendirme yapmıştı. Osmanlı Devleti sınırlan içinde, Hicaz bölgesi hariç, yabancıların toprak satın alma hakları mevcuttu. Beyrut'ta satılan arazi de bu çerçevede işlem görmüştü. Yalnız araziyi satın alan Cemiyet Başkanı Nersis'ten buralara Yahudi göçmen yerleştirmeyeceğine dair senet alınmıştı. Fakat bu uygulama II. Abdülhamid'i tatmin

etmemişti. Bu işlerin Yahudi yerleşimini sağlamak için yapıldığı öteden beri biliniyordu ve Nersis'ten alınan senet ne derece geçerli olacaktı. Dolayısı ile, Filistin'de Yahudi yerleşimi yasağına dair irade mevcut bulunduğuna göre Beyrut'ta gerçekleşen bu toprak satma işi derhal durdurulmalıydı.

Borçların Birleştirilmesi (Tevhid-i Düyun) Meselesi

II. Abdülhamid'in Theodore Herzl ile olan münasebetinde en fazla dikkati çekmesi gereken fakat fazla bilinmediği için hep gözlerden kaçan mesele Tevhid-i Düyun olayıdır. Tevhid-i Düyun, mevcut borçların birleştirilerek bir kalemde toplanması ve bu suretle toplam borç üzerinden hatırı sayılır bir indirim yapılmasıydı. Bu aşamada, II. Abdülhamid'in birkaç olayı bir arada götürme ve bunlardan doğacak sonuçlardan devleti kârlı çıkarma çabası gözlenmektedir. Acaba burada Padişah ileriye yönelik bir takım planlar mı yapıyordu? II. Abdülhamid'i esas rahatsız eden kapitülasyonlardı. Nitekim birçok iradesinde bu konuya eğilmiş, yabancı imtiyazlarının ülkeye ne kadar zarar verdiğini belirtmişti. (İ.hus. 15, R. 1325) Fakat kapitülasyonların kaldırılması kolay değildi.

Zamanında bu avantajı eline geçirmiş olan devletler bundan dolayı sahip oldukları imtiyazları sonuna kadar hatta suistimal edecek derecede kullanıyorlar ve Osmanlı Devleti'nin zarar görmesine yol açıyorlardı. Ayrıca kapitülasyonların devleti aciz

gösteren bir yönü de vardı. Acaba II. Abdülhamid kapitülasyonları kaldırmanın yolunu dış borçların ödenmesinde mi görüyordu?

Borçsuz ve kapitülasyonları kaldırmış bir Osmanlı Devleti Padişaha cazip gelmiş olmalıdır. Bunun sağlanabilmesi, ülkelerin tamamını ikna edip kapitülasyonların kalkmasına razı etmekten geçiyordu. Fakat bu mümkün görünmüyordu. İkili görüşmelerde her ülke 'diğeri razı olursa ben de olurum' şeklinde bir argüman ortaya koyuyor, fakat hiçbir zaman hep birlikte harekete geçme ihtiyacı hissetmiyorlardı. Aslında bu bir oyalama taktiği idi ve büyük devletler açısından gayet güzel işliyordu. Dolayısı ile devletleri ikna etme formülünün işe yaramayacağı açıktı. Bunun farkında olan II. Abdülhamid kapitülasyonları kaldırmanın en gerçekçi yolunun dış borçların ödenmesinden geçtiğini düşünmüş olmalıdır.

Aslında daha Padişahlığının ilk yıllarında toplam borçlar üzerinden önemli miktarda indirim yaptırmıştı. 1876 yılında Padişah olduğunda iflasını ilan etmiş bir ülke devralmıştı. Yani alacaklılar kapıda bekliyorlardı. O sırada meydana gelen 1877-1878 Osmanlı-Rus harbi mali meselelerin ele alınmasını bir süre erteledi. Bu arada savaşın getirdiği ağır yük sebebiyle iflas halindeki ülkenin borçları daha da artmıştı. Savaş bitikten sonra II. Abdülhamid alacaklı ülkelerle pazarlığa oturdu ve onları mevcut Os-

manlı borçlarının % 52 oranında indirilmesi yönünde ikna etti. Sonuçta o ana kadar birikmiş olan 252 milyon liralık borç 125 milyon liraya düşürüldü. Bu suretle yıllık borç taksitleri azalmış ve ödenebilir bir hal almıştı. Ama buna karşılık 1881 yılında, Düyun-ı Umumiye adı verilen ve bazı Osmanlı gelirlerine el koyarak bunları borçların ödenmesinde kullanacak yabancı bir idare de kuruldu.

Düyun-ı Umumiye İdaresinin el koyduğu gelir kaynaklan, toplam Osmanlı gelirlerinin %25'i ile % 30'u arasında bir rakama tekabül ediyordu. II. Abdülhamid Padişahlığı boyunca borçların ödenmesi için gayret sarfetmişti. Ama bir yandan da demiryolları yapımı veya ülkenin kalkınması için gereken diğer yatırımlar için yeni borçlanmalar da yapılıyordu. Fakat bunların şartlarının ağır olmamasına dikkat ediliyor, alınan borçlar da ihtiyaç duyulan alanlarda kullanılıyordu.

Bu arada Padişah yeni bir hamle ile, dış borçları birleştirip (Tevhid-i Düyun) tekrar indirim yaptırma arayışı içine girdi. Do-layısı ile Düyun-ı Umumiye ile bu yönde temaslar başladı. Bu esnada ise Theodore Herzl Yahudiler için Filistin'de bir yurt edinme arayışı sürecine hız vermişti. 1896 ve 1898 yıllarındaki İstanbul seyahatleri olumlu geçmemiş ve Herzl Abdülhamid'den müspet bir sinyal alamamıştı. Fakat ısrarla konunun takipçisi oluyor ve Padişahla yüz yüze

görüşmenin çarelerini araştırıyordu. Hatta Mayıs 1899'da Hariciye Nezareti Müsteşarı Artin Paşa'ya bir mektup yazıp, bazı Avrupa hükümetleri ve ahalisi tarafından baskı altında tutulan yüz binlerce Yahudi'nin başka ülkelere göçüne yardımcı olmak amacıyla Viyana, Londra ve Paris'te büyük şirketler kurulduğundan söz etmiş, Osmanlı Devleti için bir mali planı olduğundan bahsetmiş, bu konuda Sultan II. Abdülhamid'in yardımlarına ihtiyacı olduğunu ve Padişah hazretleri tarafından kabul edilmesi halinde İstanbul'a gelip ayaklarına yüz sürmeye hazır olduğunu belirtmişti.

Bu dönem II. Abdülhamid'in Düyun-ı Umumiye ile borç indirimi yani Tevhid-i Düyun görüşmelerine denk düşmektedir. Do-layısı ile 1900 yılı ve sonrasında Abdülhamid Herzl'e daha farklı yaklaşmaya başlamıştır. Düyun-ı Umumiye ile olan temaslarda Herzl pekâlâ işe yarayabilecektir.

İşte Filistin ve Herzl meselesine bu açıdan yaklaşılmalıdır. Burada esas hedef, devleti kapitülasyonları tek taraflı olarak kaldıracak derecede mali güce sahip kılmaktır. Borçların birleştirilerek indirim yaptırılması bu hedefe giden yollardan biridir. Dola-yısı ile 1901 yılından sonra yaşanan gelişmeler, kapitülasyonların kaldırılması, borçların birleştirilmesi, bunun için Herzl'in sağlayabileceği avantajlar üçgeninde ele alınırsa yaşanan olaylar daha iyi anlaşılabilecektir.

Theodore Herzl II. Abdülhamid'le Görüşmeyi Başarıyor 1900 yılında Osmanlı Devleti'nin borçlanma arayışı içine girmesi Theodore Herzl'i II. Abdülhamid'le görüşebilme konusunda yeniden umutlandırmıştı. Bu defa aracı olarak II. Abdülhamid'le şahsi dostluğu olan Vambery'den127 yardım alacaktı. Herzl'in ifadesi ile Vambery on iki dili rahatlıkla kullanan son derece enteresan bir adamdı. O ana kadar beş din değiştirmiş, bunlardan ikisinde bilfiil din adamı olarak çalışmıştı. Bu kadar dolaştıktan sonra da ateistlikte karar kılmıştı. Vambery Herzl'e Sultan Abdülhamid'le olan dostluğunu anlatmış ve bu arada hem Türkler hem İngilizler için casusluk yaptığını da söylemişti. İşte 1900 yılının ikinci yansından itibaren Herzl Sultanla görüşmenin çarelerini arayacaktı. Bu hususta Vambery'yi sıkıştırıyor, hatta ona, Sultanla olan yakınlığınız, bir mektup yazıp 'Al, sana birini gönderiyorum. Bu adam senin sıkıntılarına son verecektir, onu kabul et ve sözlerine kulak ver, ondan sonra da istersen defet gitsin' deme hakkını sana vermektedir, diyerek aracı rolünü iyi oynamasını istiyordu.

Bir başka mektubunda da, Siyonist kongrenin Londra'da toplanacağını, başkanlık divanının her yıl olduğu gibi bu yıl da Sultan'a bağlılık telgrafı göndereceğini belirtiyordu. 31 Ağustos 1900 tarihinde ise Herzl, Abdülhamid'e tahta çıkışının yıldönümünü

kutlayan bir telgraf gönderdi. Eylül 1900'de Vambery, Padişahın kendisini Mayıs ayında kabul edeceğini Herzl'e bildirdi. Buna inanmakta zorlanan Herzl birçok girişimlerle görüşmenin gerçekleşmesi için çaba harcadı. Nihayet 8 Mayıs 1901'de Vambery Herzl'e Abdülhamid tarafından kabul edileceğini kesin olarak duyurdu. Yalnız Padişah Herzl'i bir Siyonist olarak değil dünyadaki Yahudilerin lideri ve meşhur bir gazeteci olarak kabul edecekti128.

Theodore Herzl'in yıllardır peşinde koştuğu olay nihayet gerçekleşecekti. 13 Mayıs 1901 tarihinde İstanbul'a geldi. Birkaç gün bekledikten sonra ise 17 Mayıs 1901 tarihinde Cuma selamlığından sonra Padişah tarafından kabul edildi. Görüşme ile ilgili olarak Theodore Herzl anılarında şunları yazmaktadır:

'Dün hiçbir şey yazamadım. Çünkü sabahtan Saraya çağrıldım ve akşama kadar yorgunluktan bitinceye kadar orada kaldım. Yazmak imkânı yoktu. Bu demektir ki, böylece sultan ile yapmış bulunduğum bu ilk ve merak verici mülakata ait yazacağım bazı şeyler tazeliğini kaybetmiş olabilir. Cuma sabahı saat onda, büyük bir ihtimamla giyindikten sonra (Redingotumu giymiş ve Mecidi nişanını da takmış olarak) kupa arabam içinde ve Wellisch'le beraber Yıldız'a gittim. Şimdiden hava sıcaktı. Ama ben iki sene önce Neuılinsky ile gelişimiz şerefine özene

bezene yaptırdığım ve o zamandan beri de korumaya çalıştığım pardösümü, redingotumu en ufak tozlardan bile koruması için giymiş bundan başka arabanın pencerelerini de kapatmıştım. Yolda selamlığa gelen askeri gördük. Gürbüz ve yiğit piyadeler, mükemmel süvariler. Selamlık esnasında bazı sıkı kayıtlar vardır ve birçok kapılar kapalıdır, ama bu sefer büyük bir şans eseri, bütün kapılar bize açılıyordu. Böylece, Başkâtip Tahsin Paşa'nın yazıhanesine götürüldük ve orada Fuat Paşa ile karşılaştım. Tahsin eskisine göre çok daha iyi davranıyordu. Beni Fuat Paşa'ya takdim etti. Nihayet protokol müdürü İbrahim Beyin yanma çağrıldım. Tatlı, yumuşak, büyük grileşmiş sakallı ve sırtı hafif kamburlaşmış bir insandı. Orada da çok iyi karşılandım. Sonra bundan beş sene evvel Newlinsky ile götürüldüğümüz seyirciler kısmına alındım. Bu defa az insan vardı. Çünkü az bir müddetten beri bu merasime kabul edilenlerin sayısı sınırlanmıştı. Yine de orada öğleden sonra bir buçuğa kadar ayakta beklemeyi iç açıcı bulmadım. Yine sanki bir mucize gibi oturmak arzum hemence gerçekleşti.

Birisi gelip beni sefirlerin kabul edildiği salona davet etti. Orada bütün sefirler toplanmıştı. Diplomatlar uzaktan göründüklerinden daha da alık görünüyorlar yakından. Ayrıca, pencerelerin ardından, bana çok güzel gelen kadınların da

yakından o kadar güzel olmadıklarını gördüm.

Selamlık denen bu Türk Operası'm seyrederken vakit çok çabuk geçti. Her Cuma aynı şey, birlikler bir araya gelerek nüfuz edilemez bir taş duvar meydana getiriyorlar sanki. Saray adamları, harem ağaları, kapalı lamdolarda prensesler, paşalar, beyler, yaverler ve uşaklardan her renkte bir insan topluluğu. Hepsi müzik eşliğinde geçit resmi yapıyor. Uzakta boğaz, bir mavi rüya. Sonra minareden müezzinin ezan okuduğu duyuldu ve Padişah, yarı kapalı arabasıyla camiye geldi.

Daha bir yarım saat etrafimdaki değersiz ve biçimsiz şahıslara ve diplomatlara bakıp eğlenerek beklemem icap etti.

Nihayet, Padişahın mabeyncileri, ziyaretçileri selamlamak üzere geldiler. Bana orada Saray başkâtibini beklemem söylendi. İbrahim Bey,filosuyla beraber İstanbul'da bulunan ve selamlığa gelmiş olan Rus amiraline büyük bir kutu içinde bir nişan getirip taktı. Amiral gururunun okşanmasından ve neşesinden kıpkırmızı oldu. Herkes tebrik ediyordu. Ben ayakta bir pencere köşesinin önünde bu levhayı sükûnetle seyrediyordum. Sonunda İbrahim bana yaklaştı ve bu sefer Sultan'ın bana bir nişan (ikinci sınıf mecidiye) gönderdiğini söyledi. Hararetle teşekkür ettim, fakat dedim ki 'Madalya istemiyorum. Bana daha önce mecidiye nişanının üçüncü smıfı

verilmişti. O nişanı beş sene önce nezaket icabı kabul etmiştim' ilave ettim ki, şimdi ancak birinci sınıf bir nişanı kabul edebilirim. İbrahim hiddetini büyük bir nezaket perdesinin arkasına sakladıktan sonra Sultan'a cevabını bildireceğini söyledi. Sonra diğerleri gitti ve kabul salonunda ben yalnız kaldım. Uzaktan boğazın ötesinde dalgalanan adaları seyrettim. Doğrusu burada oturup durmayı sevmiştim. Ne var ki beş on dakika sonra hizmetkârlar beni almaya geldiler. Bir müddet birçoğunun elinden ötekine geçtim. Çakıl taşlı yollardan geçerek bir diğer binanın önüne geldik. Oradan İbrahim Beyin odasına götürüldüm. İbrahim Bey bana aydınlık bir mimik ve neşe dolu bir gülüşle Sultan'ın bana mecidiyenin birinci sınıfını vereceğini müjdeledi.

Birkaç dakika beklemiştik ki girişin sağında bulunan kabul salonuna beni holden geçirerek götürdüler. Sultan önümdeydi. Tam hayal ettiğim gibi: küçük, zayıfça, büyük çengel burunlu, hafif boyanmış sakallı, zayıf titrek sesli. Üzerinde selamlıkta giydiği büyük üniforması var. Eldivenlerini ve elmaslarla süslü madalyasını takmış. Elini uzattı ve oturduk. Az sonra sandalyeme yerleşip rahat bir şeklide oturdum. O ise divana kılıcı bacakları arasında oturdu. İbrahim kâh oturuyor, kâh kalkıyordu. Sultanın ağzından çıkan sözleri kapabilmek için sıçrayıp duruyordu. Duyduklarım bana olabildiğince tercüme ediyordu.

Benimkilerini de sultana. Bunu büyük bir şevkle, yüzü parlayarak ve her defasında büyük bir ehemmiyet havası vererek yapıyordu. Sultan İbrahim'le Türkçe konuşurken onları dikkatle takip ediyordum. Sultan da aynı dikkatle ben Fransızca konuşurken takip ediyordu.

Selamünaleykümlerle başladı, ben de. Bana her gün Neue Freie Presse'i okuduğunu söyledi. (Mademki Almanca bilmiyor, nasıl okuyor diye kendi kendime sordum.) Bu gazete vasıtası ile Transval, Çin vesaire hakkında bilgi aldığını beyan etti.

Ben ise bana lütfedilen Mecidiye nişanı için şükranlarımı bildirmekle başladım. Sonra sözü memleketlerimiz arasındaki dostane münasebetlere getirdim. (Tabii bahsettiği Avusturya ve Osmanlı Devleti idi.) İmparator François Joseph'in iyi olduğunu öğrenmekle memnun olduğunu söyledi.

Ben bu alelade sözlerde kalmak niyetinde değildim. İbrahim vasıtasıyla kendisine anlattım ki, Yahudilere karşı iyi davranmakta bulunduklan için bağlılığım vardır ve istenilen her türlü hizmeti yapmaya da hazırım. Hem öyle küçük işlerde değil, böyle işler için başkaları vardır, ben büyük hizmetlere hazırını. Her şeyden önce şunu da belirtmeliyim ki burada söylenecek şeyler, ne olursa olsun, hiçbirisini yazmak niyetinde değilim. Yani benimle tam bir emniyetle konuşabilirler. Teşekkür etti ve

gümüş tabakadan iki sigara aldı, birisini bana verdi, sigara içmeye izinli olmayan İbrahim önce Sultan'ın, sonra benim sigaramı yaktı.

Sultan sonra dedi ki: 'Ben daima Yahudilerin dostu olmuşumdur, daima da öyle kalacağım. Gerçekten ben sadece Müslümanlara ve Yahudilere dayanmaktaydım. Diğer tebaam hakkında aynı emniyeti besliyorum diyemem'. Dünyanın başka köşelerinde Yahudilere karşı girişilen zulümleri hatırlattım. Kendi hesabına, imparatorluğunun bütün sınırlarını iltica etmek isteyen Yahudilere açık

tuttuğunu söyledi. O zaman dedim ki: 'Profesör Vambery, beni kabul buyurmaya hazır bulunduğunuzu söylediği zaman aklıma eski bir hikâye

olan Aslan veAndrocles kıssası129 geldi. Majesteleri aslan, bense belki birAndrocles olabilirim ve belki aslanın pençesinden çekilip çıkarılması gerekli bir kıymık vardır. Komplimanı gülerek kabul etti.

Kendisine Apaçık ve basit tarzda devam edebilir miyim?' diye sordum, rica ettiğini söyledi.

Kıymık' dedim, 'Düyun-ı Umumiye'dir'. İnanıyorum ki bu kıymık çıkarıldığı vakit Türkiye hayatiyetine kavuşacaktır. İç çekti ve aynı zamanda güldü. Cevabım İbrahim tercüme etti. 'Zat-ı Şahane, şerefli saltanatlarının ilk gününden beri bu kıymığı çıkarmak için uğraştılar ama boşuna. Çünkü muhterem selefleri zamanında bu kıymık ete derin bir

şekilde yerleşmişti ve şimdi çıkarılamıyordu. Eğer siz bu konuda bir şeyler yapabilirseniz iyi olur'.

Yapabileceğime inanıyorum. Fakat birinci temel şart, mutlak bir gizliliktir' dedim. Hükümdar gözlerini yukarıya dikti, elini göğsüne koydu ve 'Gizli, gizli' dedi.

Bu isteğimin sebebini izah ettim: Türkiye'yi hasta adam olarak muhafaza etmek isteyen devletler ve güçler, ona şifa verecek her türlü teşebbüsü bütün güçleriyle önlemeye kalkacaklardır. Teşebbüsü akim bırakmak için her şeyi yapacaklardır. Sultan ne demek istediğimi anladı.

Bu noktadan sonra müzakerenin idaresini ele aldım. Mezkûr teşebbüsü dünyanın her tarafındaki borsalarda bulunan dostlarım vasıtasıyla Sultan'ın birazcık olsun desteğini kapanabilmek için yapabileceğimi söyledim. Bu destek uygun bir zamanda, Yahudiler için özel bir lütufta bulunulup bunun hususen ilan edilmesidir.

İbrahim, hükümdarının cevabını hayretle dinleyip, bana memnun bir çehreyle aktardı: 'Hünkârımızın emirlerinde, mücevherci başı olarak çalışan bir Yahudi vardır. Ona Yahudiler hakkında gazetelere yazılmak üzere bazı şeyler söyleyebilir. Bundan başka burada bir büyük Yahudi âlimi vardır. Hahambaşı. Ona da bazı şeyler söyleyebilir'.

Ben bu teklifleri geri çevirdim. Doktor Marcus'tan

öğrenmiştim ki buradaki Hahambaşı benim ismim her anıldıkça yere tüküren bir zattır.

'Hayır'dedim, İjunun tesiri olmaz. Bu, istendiği gibi bütün dünyaya yayılabilir şeyler değildir. Bizim için böyle bir jestin takip ettiğimiz büyük gayelere ne zaman uygun olacağını size göstermemize müsaadelerinizi rica ederim. Ben Türk milletine Yahudi halkının aktif sevgisini kazandırmak istiyorum. Bu bakımdan Sultan'ın jesti ehemmiyetli bir durum arz eder, Hahambaşının ki ise Türkiye sınırlarını aşamaz'.

Sultan bütün söylediklerimi başı ile tasdik ediyordu. Devam ettim: 'Bugün bu güzel memleketin muhtaç olduğu şey, bizim insanlarımızın endüstriyel dinamizmidir. Buraya gelen diğer Avrupalılar kısa zamanda zenginleşir sonra da çaldıklarıyla çekip giderler. İş adamı olunca elbette para kazanmak da şereftir. Ama bu servet kazanıldığı ülkede kalmalıdır'. Yeniden başını açıkça ve memnun bir şekilde sallayıp tasdik ettikten sonra söylediklerini İbrahim bana ışıltılı bir yüzle tercüme etti: 'Gerçekten bizim memleketimizde henüz işletilmemiş hazineler vardır. Daha bu sabah Zat-ı Şahane Bağdat'tan bir telgraf aldı, buna göre, orada Kafkaslardakinden daha zengin petrol yatakları keşfedilmiş. Eğer siz Türkiye'de uzun zaman ka-lacaksanız hünkâr sizin Anadolu şimendiferinin uğradığı

yerleri gezmenizi tavsiye eder. Bu yolun sağı da solu da gerçek bir bahçedir. Madenler, altın ve gümüş vardır. Hünkârın selefleri zamanında altın yerden çıkarılıyor, çubuklar halinde ve para basılıp askerin maaşı öyle veriliyordu'. Şuna dikkat ettim ki hükümdar konuşurken iki elini bir miktar havada açarak çokluk işareti yapıyordu. Sonra bana sürpriz gelen şeyler oldu. Sultan, İbrahim vasıtasıyla benden usta bir maliyeci tavsiye etmemi istedi. Bu öyle bir maliyeci olmalıydı ki faraza, kibritlere konan vergi gibi halkı ürkütmeyecek kaynaklar bulmalıydı.

Hükümdarın hakkımda gösterdiği itimattan dolayı gurur duydum, bununla beraber dedim ki: 'Bu benim için zor bir iş, bana büyük bir mesuliyet yükler, çünkü böyle bir vazifeye tavsiye edeceğim kişinin hem liyakati, hem de ahlakı hakkında tam bir emniyet içinde bulunmalıyım.

Mamafih bu meseleyi düşüneceğime ve böyle bir insan bulduğum zaman haşmetli hükümdara bildireceğime söz verebilirim'. Ayrıca şunu da ilave ettim ki 'Bu zat Türkiye'nin durumu tam bir sıkı ağızlılıkla incelemeli ve vardığı neticeleri bana vermeli ki, ben de ona göre iyileştirme programım hazırlayabileyim'.

Ne var ki hükümdar ayrı bir fikirdeydi. Sözlerini büyük bir dikkatle dinleyip bana hep kutlayıcı bir gülüşle aktaran İbrahim şöyle açıkladı: 'Zat-ı Şahane bu zatın resmi bir vazifeye tayininin daha doğru ol-

acağım ve böyle daha az dikkati çekeceğini buyuruyorlar. Maliye Bakanı yardımcısı olabilir mesela'. Böylece bu adam bana daimi surette haber verecekti ve Sultan da onun vasıtasıyla benimle haberleşecekti. İfade etmeliyim ki bu fikir benimkinden çok daha iyiydi. Bu esnada mektuplarımı Zat-ı Şahaneye hangi tarzda ulaştırabileceğimi sordum, bunun için özel bir işaret ve mühür kullanmam gerekli miydi?

Sultan benim mührümün kâfi olduğunu söyledi. Benim mührümü taşıyan mektuplar direkt olarak Tahsin Paşa tarafından kendilerine takdim edilecekti.

Bundan sonra Sultan hâlihazırda münakaşa edilen borçların birleştirilmesi meselesine geldi. Ben mesele nedir diye sordum? Daimi bir dikkatle dinleyen İbrahim'e bana nakletmek üzere açıkladı: 'Borçların birleştirilmesi demek, eski borç yerine son senenin açığını kapatmakta kullanılacak bir veya bir buçuk milyon bulup bütün borçları yeni borç halinde getirmek-miş' öğrendim.

'Nasıl, bu kadar az bir şey için mi?' diye omuzlarımı hayal kırıklığımı anlatacak şekilde sarsarak haykırmışım. Hükümdar görünür biçimde duygularımı paylaşıp omuzlarını silkeledi ve hüzünle gülümsedi.

O zaman muhatabımdan bana bu borçları birleştirme projesinin tamamını göndermelerini

istedim ki inceleyip yapılacak daha başka ve mühim işler varken bununla uğraşmaya deyip değ-

meyeceğine hükmedebileyim. Borçları birleştirme fikrine belki iyidir, belki de kötüdür diyeceğim. Her şeyden önce bu projenin tamamını görmeliyim. Haşmetli hünkâr, arzumun yerine getirileceğini, birisinin istediğim bütün gerekli bilgileri vermek üzere vazifelendirileceğim söyledi.

Konuşmamız devam etti ve gittikçe viraj alarak değişik konularda dolaştı. Görüldüğü kadarıyla onu alakalandırmış-tım. Kaba hatlarıyla geleceğe dair bir program geliştiriyordum. Her türlü ihtişama sahip bu şehirde ve İmparatorluğun her yerinde her şey yapılabilirdi. Arkadaşlarım Wolffsohn ve Marmorek'ten, gerektiğinde ihtisaslarından istifade edilebileceğinden, belki onlara da bir madalya kapabilirim diye bahsediyordum. Daha başka mali kaynaklar, mesela elektrik imtiyazı gibi, bulunabilir diyordum.

İbrahim kanalıyla hünkâr burada, Sarayda bir elektrikli ışıklandırma tertibatının bulunduğunu söyledi. Bu tesisattan memnundu, böyle bir ışıklandırma tarzını diğerlerine tercih ediyordu. Ben de mütemadiyen payitahtın gi'ızelleştirilmesi imkânlarından bahsediyordum. Mesela Haliç üzerinde altından en büyük gemilerin bile geçeceği bir köprü yapılabilirdi. Bu Marmorek'in fikriydi.

Sultan, şimdilik bu projelerin bir tarafa bırakılıp borçlar meselesiyle uğraşılmasını tercih ettiğini belirtti. Ben tükenmiştim, çünkü mülakat iki saat sürmüştü. İpliğimi istediğim gibi dokumuştum. Şimdi aşağı yukarı emindim ki, Sultan benimle temas halinde kalmak niyetindeydi. O halde konuşmayı uyutabilirdim. Hükümdar da artık söyleyecek bir şey bulamıyordu. Kısa bir duruştan sonra kalktı ve elini uzattı. Esaslı noktayı tekrar edebilmek için bir an daha olduğum yerde kaldım. Esas nokta, niyetlerimiz ve anlaşmamız konusunda mutlak gizlilik gösterilmesi idi.

Diğer taraftan Yahudileri okşayacak bir jestin belirteceğim bir vakitte yapılmasını da hatırlattım. Nihayet borçları birleştirme projesinden ve mali durumdan haberdar edilmem lüzumuna da işaret ettim.

Sonra hükümdar kapıya doğru birkaç adım attı. İbrahim ve ben geri çekildik. İbrahim eğilerek geri geri çekiliyordu. Ben ise, yarı dönmüş üç defa başımı eğerek, hükümdar her defasında selamımı iade etti.

Bir noktayı unuttum, Sultan kendisinin bir Yahudi dostu olduğunu ve imparatorluğunun sınırlarının iltica etmek isteyen Yahudilere açık olduğunu bildirdiği zaman yerimden kalkıp önünde hürmetle eğildim.

Sonra İbrahim beni kendi odasına götürdü ve selamlıkta Rus amirali Kriger'e verilenle aynı bir çekmece verdi. İçinde Mecidiye nişanının en üst rütbelisi vardı'.

II. Abdülhamid-Theodore Herzl Görüşmesi Hakkında Bir Değerlendirme

II. Abdülhamid ile Theodore Herzl arasındaki bu görüşme 17 Mayıs 1901 Cuma günü gerçekleşmişti. Herzl'in anılarından, ertesi günün yoğunluğundan dolayı yukarıda yer verdiğimiz satırları 19 Mayıs günü kaleme aldığı anlaşılıyor. Theodore Herzl konuşulanları, tabii kendi bakış açısını da katarak (mesela 'az sonra sandalyeme yerleşip rahat bir şekilde oturdum' cümlesinde olduğu gibi) neredeyse kelimesi kelimesine yazmış. Bu arada görüşmeyi anlatırken kendisini çok ön plana çıkarma çabası da fark ediliyor. Şimdi, burada iki nokta çok önemli. Öncelikle, görüşme sırasında Theodore Herzl'in Filistin'den toprak satın alma tarzında bir talebi hiçbir şekilde gündeme getirmediği görülüyor. Dolayısı ile, daha önce de 1896 Newlinski görüşmesi vesilesiyle vurguladığımız efsanevi bir başka söylem daha yıkılmış oluyor. Bu nedir? Öteden beri söylenegelene itibar edecek olursak, 'Theodore Herzl Sultan II. Abdülhamid'in huzuruna çıkıp Filistin'den Yahudilere toprak satmasını talep etmiştir'. Peki, aralarında böyle bir diyalog geçiyor mu? Hayır. Demek ki Herzl II. Abdülhamid'in huzurunda kesinlikle böyle bir talepte bulunmamış. Doğal olan da budur. Aksi olsaydı, yani Herzl, 'bize Filistin'den toprak sarın' deseydi anormal bir durum meydana gelmiş olurdu.

Koskoca Osmanlı İmparatorluğu'nun Devlet Başkanının karşısına geçip bize toprak satın diyorsunuz. Olmayacak iş. Nitekim de böyle bir şey olmadı. Konuşmanın ne yönde cereyan ettiği üç aşağı beş yukarı Herzl'in anılarından anlaşılıyor.

Şimdi ikinci önemli noktaya gelecek olursak. Yine öteden beri söylenegelen ve bir öncekinin devamı mahiyetinde bir başka efsanevi söylem vardır. O da şudur. Güya Herzl'in Filistin'den toprak satılmasını istemesi üzerine II. Abdülhamid son derece sinirlenmiş ve Theodore Herzl'i huzurundan kovmuştur. İşte gerçek olmayan diğer efsanevi söylem de budur. Sultan II. Abdülhamid teşrifat kurallarım çok iyi bilen ve uygulayan bir Padişahtır. Dolayısı ile kendi davet

ettiği bir misafirini huzurundan kovmaz. Üstelik onunla işi henüz bitmemiştir ve Herzl'den faydalanmayı düşünmektedir. Öyleyse olan şudur. Bütün kabullerde olduğu gibi, davet edilen kişi ile görüşülür ve Padişah görüşmenin yeterli olduğuna karar verdiğinde ayağa kalkarak konuşmayı sona erdirir. Sonra da konuk saygılı bir davranış içinde huzurdan ayrılır. Aynı Theodore Herzl görüşmesinde olduğu gibi. Peki, II. Abdülhamid'in böyle davranmış olması kendisi için olumsuz bir puan mıdır? Kesinlikle değil. Daha önce belirttiğimiz gibi, Padişahın kafasında ülkesi için öngördüğü bir plan var ve bunu hayata geçirmeye çalışıyor. Bu aşamada planını uygulamaya

yarayacak her türlü gelişmeyi değerlendirmesi ve yararlanması onun bir başarısıdır.

Görüşmede genel anlamda konuşulanları değerlendirdiğimizde ise şunu görürüz. Padişahın onayını almadan Filistin'e Yahudi yerleşmesinin olamayacağına inanan Theodore Herzl güven verici konuşmalar yaparak II. Abdülhamid'in itimadını kazanmaya çalışmaktadır. Nitekim Yahudilerin Osmanlı Devleti'nde yatırımlar yaparak ülkenin refah seviyesinin artmasına yardımcı olacaklarını ifade etmesi, bu anlamda Padişahı olumlu etkileyecek bir söylem biçimidir. Dikkat edileceği üzere Herzl konuşmalarında ağırlığı bu noktaya vermiştir. Bir de Herzl'in, Padişahın Yahudilere iyi davranmasını ve onlara karşı muhabbet hisleriyle dolu olmasını öne çıkardığı görülmektedir.

Kendileri tarafından yapılacak artı bazı jestlerle Yahudilerin Filistin'e yerleşmelerini sağlayacak kararın çıkabileceğini ummakta ama Padişahın karşısında bunu direkt olarak dile getirmemektedir.

Ülkeyi borç yükünden kurtarmaya çalışan II. Abdülhamid ise Theodore Herzl nezdinde Avrupalı alacaklılara karşı bir denge unsuru oluşturmaya çalışmaktadır. Bu konuda Herzl başarılı olursa bu aynı zamanda Osmanlı Devleti'nin başarısı olacaktır. Başarılı olamadığı takdirde ise zaten mevcut olan durum devam edecektir. Yani bu işte zarara uğramak

ihtimali yoktur. Ama kazançlı çıkabilme her zaman ihtimal dahilindedir. II. Abdülhamid gibi zeki ve dengeleri kollayarak politika üretmesini çok iyi başaran bir Padişahın bu fırsatı değerlendirmemesi düşünülemezdi. Nitekim değerlendirmiş ve ileride göreceğimiz gibi, gelişmeler devlet lehine önemli bir kazanç sağlanması şeklinde tecelli etmiştir.

Yeni Şartlar Çerçevesinde Herzl'in Avrupa'daki Faaliyetleri Theodore Herzl birkaç gün daha İstanbul'da kaldıktan sonra 21 Mayıs 1901 tarihinde Avrupa'ya döndü. Artık üzerine düşenleri yerine getirecek adımlar atmalı ve II. Abdülhamid'i ikna edecek icraatları başlatmalıydı. Bu arada görüşmeden sonra konu ile ilgili olarak Daily Mail gazetesinin 11 Haziran 1901 tarihli nüshasında bir haber çıkmıştı. Haberde belirtildiğine göre; Siyonist Fırkası Reisi Doktor Theodore Herzl İstanbul'dan Paris'e gitmiş, orada kısa bir müddet kaldıktan sonra İngiltere'ye gelmişti. Gazete Herzl'in İstanbul'da iken Sultan II. Abdülhamid tarafından huzura kabul edildiğini de yazıyordu. Bilahare gazetede Herzl'le yapılmış bir röportaja yer verilmişti. Buna göre Herzl şu demeci vermişti:

'Zat-ı Şahaneleri tarafından kabul buyrulduğuma aşırı derecede memnun oldum. Evet, çok memnun oldum. Zat-ı Şahane benimle konuştular, bana iltifat buyurdular. Kendilerini pek nazik ve mültefit buldum. Aynı zamanda Avrupa meselelerine hayli

vakıf gördüm. Osmanlı hükümetleri için isnat edilen bilgisizlik töhmetinden zatı şahanelerinin ne kadar uzak olduğunu anladım.

Devletin sanayi alanında gelişememesine Zat-ı Şahanenin engel olmadığını da gördüm. Bilakis Zat-ı Şahanenin bu hususa dahi çalıştığını konuşmalarından anladım. İşte bu hal bizim takip ettiğimiz nokta-i nazar açısından gayet önemlidir. Bizim takip ettiğimiz maksada gelince: Zat-ı Şahanenin beni iyi bir şekilde kabul etmesi Musevi Milleti için bir şereftir. Şu hale nazaran Zat-ı Şahane Musevilere muhabbet beslemektedir. Şimdiye kadar Osmanlı ülkesinde sakin Yahudilere bol bol ihsan ettiği lütuflar bu konuda mükemmel bir örnek teşkil eder. Ben anladım ki Yahudilerin Zat-ı Şahaneden başka dost ve seveni yoktur. Bu sebeple bizim takip ettiğimiz yolun pek isabetli olduğunu söylemeliyim. Evet, bizim işimiz para ile gerçekleşir. Bütün Museviler benimle beraberdir. Zenginler ve servet sahipleri bizim içimizdedir. Yahudi meselesi gittikçe önem kazanıyor. Siyonistlerin maksadı mühim neticeler ortaya çıkarıyor''.

Herzl'in bu demeci aslında şu aşamada görüşmeleri çarpıtmadığını gösteriyor. Ama bir süre sonra Padişahın kendisine Filistin için söz verdiğini beyan edecek bu da ortalığı karıştıracaktır.

Herzl bir taraftan gazetelere röportaj verirken bir taraftan da II. Abdülhamid'le yaptığı görüşme

sırasında Padişahın kendisinden istediği raporu hazırlamış ve bunu bir mektup şeklinde Saraya göndermişti. Mektubu Padişaha sunan Kâtip İbrahim takdim yazısında; Neue Freie Presse gazetesi direktörlerinden ve geçende Macarlı Reşit Efendi (Vambery) kullarının arz ve tavsiyesiyle hakipa-yı hümayunlarına yüz sürmek şerefine nail olmuş olan Mösyö Herzl tarafından Zat-ı Şahanelerine özel olarak gönderilen arizanin takdim edildiğini belirtmişti132.18 Haziran 1901 tarihli mektupta Theodore Herzl Avrupa'da yaptığı temaslara değiniyor ve şunları ifade ediyordu.

'Haşmetmeap, Londra'da yaptığım teşebbüslerin sonucunu Zat-ı Şahanelerine duyurmaktan şeref duyarım. Zat-ı Şahanelerinin ben kullarına işaret buyurmak lütfunda bulundukları hareket hattına göre, her şeyden evvel, yani Ekim ayma kadar, acele olarak bir buçuk milyon Türk lirasını temin etmenin zorunlu olduğu anlaşılıyor. Bu hususta benim ve dostlarımın bulabileceği kombinezonlar aşağıda arz edilmiştir: Söz konusu bir buçuk milyon lira derhal yeni bir gelir kaynağı bulunmak suretiyle tedarik edilebilecektir. Fakat bu kaynak aynı zamanda Zat-ı Şahanelerinin pederane kalplerinde Museviler hakkında beslemekte bulundukları son derece âlicenap hislerin ifadesi gibi bir karakteri de içermelidir.

Gelecekteki bütün icraatlar için zemini bu suretle

hazırlamaktayız. Dostlarım bu maksatla, tahvil ve esham iızerine beş milyon lira sermayeli bir şirket kurmaya hazır bulunmaktadırlar. Söz konusu şirketin gayesi, ziraat, kültür, sanayi ve ticaretin, tek kelime ile Anadolu, Filistin ve Suriye'nin iktisaden gelişmesi olacaktır. Saye-i şahanelerinde gereken bütün imtiyazlar da bahşedilmiş olacağından, şirket Osmanlı hükümetine senede altmış bin liralık bir gelir temin etmeyi taahhüt edecektir. Şirket, sermayesini teminat olarak göstererek, bu gelir üzerine derhal seksen bir sene vadeli bir istikraz sağlayabilecektir. Faiz ve taksitlerin ödenme işi, tahvilleri üzerine alacak ve bunu takiben de gelir getirici bir işe para bağlayacak olan şirket tarafından gerçekleştirileceğinden, bu istikraz hiçbir masraf gerektirmeyecek ve Osmanlı hükümeti sadece bir buçuk milyon lira alacak demektir.

İzaha gerek yoktur ki söz konusu şirket bir Osmanlı şirketi hüviyetinde olacaktır. Getireceği Musevi göçmenler derhal Osmanlı uyruğuna geçecekler ve orduda vatani görevlerini yapmayı kabul edeceklerdir.

Söz konusu bir buçuk milyon lira ile başka kaynakların teminine yönelik araştırmalar yapılması ve bu kaynakların açığa çıkarılması da mümkün olacaktır. Zat-ı Şahaneleri ben kullarına bir kibrit işinden de bahsetmişlerdi. Dostlarım arasında bu işi yapabilecek kimseleri de buldum. Öyle ki bunlar Osmanlı hükümetine, vergi mükellefine fazla

yük bindirmeden kibrit gelirleri karşılığında başka bir borçlanma yapmayı mümkün kılabilecek en uygun şartları sağlayacaklardır. Böylece petrol ve maden kaynaklarının işletilmesi ile olduğu gibi elektrik üretim konusu üzerinde de çalışılacaktır. Emir ve irade buyrulduğu takdirde bu işler hakkındaki teklif ve hesaplar tanzim edilerek takdim edilecektir. Kibrit işi en kısa bir zamanda halledilebilecektir. Ancak diğer meselelerin incelenmesi daha çok zaman alacaktır.

Şunu da ilave olarak arz ederim ki, her türlü menfaat dışında kalan bütün bu hizmetlerin, Anadolu'da büyük bir Osmanlı-Musevi şirketi kurulmasının lüzumsuzluğuna inanıyor olmamız halinde dahi, yine emirlerinize amade bulunacaktır. Her şeyden evvel sizin sadık ve hamiyetli bir kulunuz olduğumu ispat etmek isterim. Hiçbir talepte bulunmadan sadece Zat-ı Şahanelerinin yüksek teveccüh ve güvenlerine nail olabilmenin getireceği şeref ve saadet için çalışacağım. Zira, ekonomik gücü yüksek Musevilerin getirtilmesi ve bahtsızların himaye edilmesinin, Osmanlı İmparatorluğu'nun menfaati icabı olduğunun takdir edileceği günün gecikmeyeceğine emin bulunuyorum. Diğer taraftan, kuvvetli ve imar edilmiş bir Türkiye'yi görmek de Musevilerin en yüksek menfaatleri gereğidir. Bu, benim hayatımda da bir idealdir.

Osmanlı- Musevi şirketi kombinezonu ile bütün Musevi milletine imdat işareti verilmesi gibi bir fırsat doğacaktır. Aynı zamanda bu şirketin çalışacağı vilayetlerde de insan ve mal ve dolayısıyla vergi mükelleflerinin artışı gibi bir menfaat de elde edilmiş olacaktır.

Şirketin kendisi ise, işlerinin aıtmasıyla gittikçe daha fazla vergi verecektir. Dünyanın her tarafından imparatorluğa Musevi sermayesi akacak, yerleşecek ve orada kalacaktır. Ketumiyet içinde cereyan edecek olan ve 'Aslandan diken çıkarma' denilen bu iş, imparatorluğa fenalık etmek isteyenlerin haberi olmaksızın devam edecektir.

Maruzatıma ilave edecek tek bir kelime kaldı. Haşmetmeap, eğer bu bir buçuk milyon liralık işin neticelendiıilmesi arzu buyrulu-yor ise, kaybedilecek vakit kalmamıştır. İş vefinans adamlarının, gerekli paraları verebilmeleri için elle tutulabilecek düzenlemeler istedikleri gözden kaçırılmamalıdır. Bundan başka söz konusu meblağı alabilmek için en az üç ay beklemek gerekeceği de hesap edilmelidir. Eğer Zat-ı Şahaneleri, talep edilen bir buçuk milyon liranın Ekim ayma kadar emirlerine hazır edilmesini sağlayacak göriişmelere girişilmesini arzu ediyorlarsa, yukarıda bahsi geçen büyük şirkete verilecek imtiyazların Temmuz ayı başında belirlenmiş olması lazımdır. İstanbul'a hareket emri aldığım takdirde

gecikmeden oraya geleceğim. Bu durumda, Zat-ı Şahanelerinin son derece sadık bir kulu olup memleketin genel dununu hakkında da bilgi sahibi bulunduğundan faydalı hizmetleri olacağı aşikâr olan Profesör Vambery dostumun da davet edilmesini arzu ederim.

Bundan başka maruzatta bulunmama izin verilip verilmeyeceğini bilemediğimden aşağıdaki maruzatımı ihtiyat kaydıyla yapıyorum:

Acizlerine gelerek Paris'te Osmanlı hükümeti aleyhinde yayın yapmak ve saldırılarda bulunmakla tanınan yazar Ahmet Rıza Bey isimli birisinden bahsedip, bu adamın susturulmasının mümkün olacağını belirttiler. Zat-ı Şahanelerine her fırsat ve vesile ile hizmette bulunmayı arzu etmekle beraber, bu gibi işlerle her ne suretle olursa olsun meşgul olmak bana ait olmadığından söylenenleri ve yapılan teklifi hiçbir eklemede bulunmadan sadece belirtmekle yetindim. Emir ve iradeniz olmadıkça hiçbir şey yapmayacağım. Hatta bu haberi getiren kişiyi de

izniniz olmadan görmeyeceğim. Fakat Osmanlı hükümeti aleyhinde yapılan yayınlara bir son vermek üzere bu işle de meşgul olmamda fayda görülürse, ben kulunuz için mükâfatların en büyüğü olan teveccühünüze ve memnuniyetinize mazhar olabilmek için bunu da yapacağım ve bunun dışında hiçbir mükâfat kabul etmeyeceğim.

Majestelerinin en sadık ve mütevazı kulları olmak şerefiyle övünen' Doktor Theodore Herzl

Görüldüğü üzere Theodore Herzl Padişahla görüştükten sonra çabalarını sürdürmeye devam ettiği gibi, daha somut taahhütlerde bulunmakta ve projeler üretmekteydi.

O dönemde Tevhid-i Düyun meselesi yüzünden Osmanlı Devleti'nin ihtiyaç duyduğu bir buçuk milyon liranın derhal temin edilebileceğini bildiriyordu. Tabii karşılık olarak bir beklentisi vardı. Onu da şu şekilde dile getiriyordu:

'Fakat bu kaynak aynı zamanda Zat-ı Şahanelerinin pederane kalplerinde Museviler hakkında beslemekte bulundukları son derece âlicenap hislerin ifadesi gibi bir karakteri de içermelidir. Gelecekteki bütün icraatlar için zemini bu suretle hazırlamaktayız'.

Yani Theodore Herzl bir buçuk milyon karşılığında Padişahtan Filistin'de kendilerine bir jest yapılmasını istiyordu. Bu olduğu takdirde ileride birçok başka proje de gündeme gelecek ve bunlar da gerçekleştiği takdirde Osmanlı ülkesi zenginleşecekti. Herzl'in sözünü ettiği projeler arsında, Öncelikle bir Osmanlı-Yahudi Şirketinin kurulması vardı. Bu şirketin sağlayacağı kaynak ile birçok yeni yatırım yapılabilirdi ki, bu sayede, Anadolu, Filistin ve Suriye ziraat, kültür, sanayi ve ticaret açısından müthiş gelişecekti.

Bu arada petrol, maden ve elektrik yatırımları da yapılacaktı. Fakat acele etmek gerekiyordu.

Yani söz konusu bir buçuk milyon

lira Ekim ayı için gerekiyorsa, Temmuz ayı başında şirkete verilecek imtiyazların belirlenmesi lazımdı.

Herzl bu mektubu 18 Haziran'da yazdığına göre şirketin imtiyazlarının belirlenmesi için öngördüğü Temmuz başı çok yalan bir tarihe denk düşmektedir. Bunu dikkate alan ve ilişkilerin kopmadan devam etmesini isteyen Herzl, önerilerinin gerçekleşmemesi halinde dahi Padişaha sadakatle hizmet etmeye devam edeceğini belirtmişti. II. Abdülhamid'in de çok önem verdiği bir konuyu da daima gündemde tutuyordu. II. Abdülhamid'in en önemli çabalarından biri Düyun-ı Umumiye'den bir an önce kurtulmaktı. Herzl de bunu biliyor ve 'Aslandan diken çıkarma' olarak nitelediği, Osmanlı Devleti'nin Düyun-ı Umumiye'den kurtulmasına yapabilecekleri katkıyı her zaman hatırlatıyordu.

Herzl'in Padişaha yapabileceğini ifade ettiği hizmetler arasında ilginç bir teklifi daha olmuştu. O da, o yıllarda Jön Türklerin liderliğini sürdüren ve sürekli II. Abdülhamid muhalifi yazılar yazmakta olan Ahmed Puza Bey'in ortadan kaldırılabileceği şeklindeki önerişiydi. Fakat Padişah'tan böyle bir talep gelmediği sürece bu harekete girişmeyecekti.

Theodore Herzl 29 Kasım 1901 tarihinde Viyana'dan bir telgraf göndererek II. Abdülhamid'in doğum gününü kutlamıştı. Bu telgrafa verilen cevapta, kutlamadan dolayı Padişahın duyduğu memnuniyet beyan edilmişti.

Bu arada 31 Aralık 1901 tarihinde Berlin Sefareti'nden İstanbul'a gelen bir yazı gidişatı bambaşka bir safhaya soktu. Berlin Sefiri Tevfik Paşa, Breslau Local gazetesinde yayınlanan bir habere değiniyordu. Haberde, Basel şehrinde toplanan Siyonist kongresinde Theodore Herzl'in yaptığı bir konuşmadan söz edilmişti.

Buna göre Herzl, birkaç ay önce İstanbul'da Sultan II. Abdülhamid'in huzuruna çıktığını, Padişahın kendisine büyük ümitler verdiğini, hatta Yahudilerin Filistin'e yerleşebilmeleri için elden gelen her şeyi yapmayı taahhüt ettiğini kongrede söylemişti.

Gazetede bu haberin çıkması üzerine II. Abdülhamid'den derhal sert bir yalanlama geldi. 3 Ocak 1902 tarihinde yapılan yalanlamada, Breslau Local gazetesinde yer alan ve Herzl'in, Yahudilerin Filistin'e yerleşebilmeleri için Padişahın izin verdiği şeklindeki sözlerinin gerçeği yansıtmadığı vurgulanmıştı. Evet, Theodore Herzl bir süre önce Padişahın huzurunda ayakta durma ve onunla görüşebilme şerefine nail olmuştu. Ama bu görüşmede kendisine Siyonistlerin Filistin'e yerleşmelerine izin verileceğine dair hiçbir

vaatte bulunulmamıştı. Dolayısı ile Herzl'in ifadeleri tamamen gerçek dışı idi.

Bu yalanlamaya rağmen Theodore Herzl ile ilişkiler kesilme-mişti. Nitekim 5 Şubat 1902 tarihinde gelen bir telgrafta, projelerini açıklamak üzere İstanbul'a çağrıldı. Bunun üzerine İstanbul'a gelen Herzl Sultan Abdülhamid'le yüzyüze görüşme imkânını bulamamakla beraber Padişaha bir mektup gönderip bilgi vermiş ve projelerini ve taleplerini ortaya kovmuştu.

16 Şubat 1902 tarihli bu mektupta Herzl şunları yazmıştı: Haşmetmeap,

Ekselans İzzet Bey vasıtasıyla dün bana ulaşan irade-i seniy-yeleri bendelerine karşı olan hayırhahlıklarınm yeni bir delili oldu. Bu hayırhahhğa, samimi minnettarlığım ve mutlak sadakatim cevap vermektedir.

Bu sadakat duygusuyladır ki âcizane fikrimi aşağıda arz ediyorum. Ekselans İzzet Bey tarafından ulaştırılan tebligat, işimizi mantıken iki kısma ayırmaktadır:

1) Sanayi kısmı
2) Siyasi, mali kısım

1) Majesteleri, memalik-i mahrusa-i şahanelerinde keşfedilmiş veya keşfedilecek olan madenleri işletmek maksadıyla bir şirket kurulması görevini

acizlerine tevcih buyurmaktadırlar. Bu teklifi, majestelerinin menfaatlerine sadık bir şekilde hizmet etmeme fırsat vermesi bakımından, prensip itibariyle kabul ediyorum. Bu işin teferruatı tabiatıyla tespit olunacaktır. 2) Majesteleri, birçok vesilelerle sabit olduğu veçhile memalik-i şahanelerinde mütemekkin Musevilere karşı esirgemedikleri âlicenaplığı, mazlum ve mağdur durumda bulunan dünyanın başka taraflarındaki diğer Musevileri de pederane himayeleri altına alarak ve fakat toplu bir halde muayyen bir yerde yerleşmemek şartıyla genişletmeyi arzu buyurmaktadırlar. Arzu-yu şahanenin bu şekil ve şartlar altında tahakkuk edebilmesi bendelerine gerçekleşmesi güç gibi görünmektedir. Bu işin icra safhasına intikal edebilmesi, kâfi derecede neşriyat yapılmasını gerektirir. Bu neşriyat meyanında, vaki olacak hayırhah davetleri için bazı tahditler yapılmış olduğu ilave edilecek olursa, fena bir tesir icra edecek ve hiç değilse şüphe ve tereddüde sebep olacaktır. Bu umumi görüş ve kanaat dışında pratik diğer sebepler de vardır. Büyük mali operasyonlar için sermayeyi tedarik edecek olan fakir muhacirler değildir. Şu halde muhaceret işi ile Tevhid-i Düyun meselesi arasında bir irtibat kurulması lüzumu bahis konusu olmaktadır. Naçiz fikrimce bu irtibat, ancak, muhaceret işi ile birbirine bağlı büyük bir Osmanlı-Musevi şirketinin tesisi hususuna umumi mahi-

yette bir müsaade verilmesiyle sağlanacaktır.

Majestelerinin en mütevazı ve muti bendeleri olmaktan gurur duyarım'. Doktor Theodore Herzl

Görüldüğü üzere bu mektubunda Herzl kendisine verildiğini söylediği görevleri iki kısma ayırmakta ve Osmanlı Devleti'ndeki madenlerin işletilmesi için bir

şirket kurma işini üstlenmektedir. Diğer taraftan, mektuptan da anlaşılacağı üzere, Sultan Abdülha-mid esas itibariyle ötedenberi Osmanlı ülkesindeki Yahudilere karşı âlicenap bir tutum takınmakta, onlara bir baba şefkatiyle yaklaşarak himayelerini sağlamaktadır. Son dönemlerde uğradıklan saldırılar yüzünden mazlum ve mağdur bir vaziyete düşmüş olan Osmanlı ülkesi dışındaki Yahudilere de aynı âlicenaplığı gösterme kararında olan Padişah, belirli bir yerde toplu halde olmayacak şekilde Yahudilerin Osmanlı ülkesine gelmelerine izin vermeyi kabul etmiştir. Fakat Theodore Herzl bu

kadarla yetinmek istememektedir. Ona göre yerleşim için bir takım sınırlamaların getirilmesi kendilerine yardımcı olacak sermayedarlar tarafından hoş karşılanmayacaktır. Hâlbuki büyük mali operasyonlar için gereken sermayeyi fakir göçmenler değil, büyük sermayedarlar sağlayacaktır. Hal böyle olunca,

Yahudilerin yerleşimine coğrafi bir sınır konulmamalı, bunun yanında büyük bir Osmanlı-Musevi şirketi oluşturarak gerek göç, gerekse sermaye işler-

ini bu şirkete bırakmalıdır.

İşte Theodore Herzl bu argümanlarla taleplerini ortaya koyuyordu. Aslında Herzl'in asıl isteği Padişah'tan Yahudilerin Filistin'e yerleşmesini sağlayacak bir izin koparmaktı. Fakat Sultan Abdül-hamid bu izni vermiyordu. Sonuçta olumlu bir netice alamadan İstanbul'dan ayrıldı.

Avrupa'da iken Herzl'in Padişahın hoşuna gideceğini düşündüğü icraatlarından biri de Hicaz demiryolu için gönderdiği yardım parasıydı. Hicaz Demiryolu öncelikle II. Abdülha-mid ve Osmanlı Devleti sonra da Müslüman dünyası için bir prestij projesiydi. II. Abdülhamid bu projeyi çok önemsiyor gerçekleşmesi için bizzat çaba gösteriyordu. Avrupalıların 'Türkler demiryolu mu yapabilir?' tarzındaki küçümseyici tavırları kutsal topraklara kadar gidecek bu hattın muhakkak yapılması gereğini daha da arttırıyordu. Hattın yapılmasının askeri ve siyasi sebepleri de vardı. Ama kamuoyuna yapılan açıklamalarda projenin dini boyutları öne çıkarılarak bütün Müslüman dünyasının gözünü buraya çevirmesi ve desteklerini esirgememesi isteniyordu.

II. Abdülhamid'in gözünde Arabistan'ın ayrı bir yeri ve önemi vardı. Dünya Müslümanlarının kutsal kentleri olan Mekke ve Medine'nin burada bulunması ve Padişahın aynı zamanda İslâm halifesi olması, Onun, Hicaz başta olmak üzere, Arabistan ile

yakından ilgilenmesini gerektirmekteydi. Öyle ki, Abdülhamid'in ve dolaysıyla Osmanlı Devleti'nin İslâm alemindeki nüfuz ve liderlik vasfının sürebilmesi bu ilginin sadece teorik planda kalmayıp, pratikte de görülmesiyle mümkündü. Üstelik Arabistan, XIX. yüzyılda iyice güçlenen Avrupa emperyalizminin yeni bir hedefi ve ilgi alanı olmuştu. Öte yandan, Yarımadadaki kendi başlarına buyruk bedevi liderler de hesaba katıldığında Hicaz ve Arabistan'ın siyasi geleceğinin pek parlak olmadığı açıktı. Bu şartlar karşısında yapılacak olan tek şey, Müslümanların kıblesinin de içinde bulunduğu bu geniş toprakları her ne pahasına olursa olsun dış ve iç tehlikelere karşı muhafaza etmekti. Hat özellikle, kutsal hac yolculuğunu kolaylaştırmak maksadıyla da inşa edilecekti. Gerçekten de Hicaz Demiryolu, o tarihlerde büyük zahmet ve sıkıntılarla yapılabilen hac yolculuğunu kolaylaştırarak, büyük bir dini hizmete vesile olacaktı: Kervanlarla Suriye'den Medine'ye yaklaşık 40, Mekke'ye ise 50 gün süren uzun ve bedevilerinin saldırıları sebebiyle son derecede tehlikeli olan 'kutsal yolculuk' demiryolu sayesinde üç-dört güne inecekti. Üstelik demiryolu, hacıların gidiş geliş masraflarında fevkalade indirim sağlayacağı gibi, yakın gelecekte hacıların sayısında da artışlara sebep olacaktı. Proje, aynı zamanda,

II. Abdülhamid'in şahsında Osmanlı Devleti'nin İslam alemindeki itibar ve nüfuzunu da kuvvetlendirecek, Müslümanların ortak bir eser ve hedef etrafında dayanışmasını sağlayacaktı. II. Abdülhamid 2 Mayıs 1900 tarihinde yayımladığı bir irade ile inşaata başlanmasını emretti. İnşaata 1 Eylül 1900'de yapılan resmi bir törenden sonra fiilen başlandı. Hicaz Demiryolu büyük bir çaba harcanmak suretiyle 1 Eylül 1908 tarihinde Şam ile Medine arasında işletmeye açıldı.

Theodore Herzl Hicaz Demiryolunun yapımı fırsatından faydalanmak suretiyle II. Abdülhamid'in hoşuna gideceğini düşündüğü bir jest yaptı ve Hicaz demiryolu için

200 lira bağışta bulundu. Bununla ilgili olarak Viyana Sefiri Mahmud Nedim Paşa'nın 6 Mart 1902 tarihli yazısında, 'Padişah hazretlerinden gördükleri bu kadar iyilik ve ihsan karşısında duyulan bağlılık hislerinin bir göstergesi olarak Zat-ı Şahanelerinin büyük bir eseri olacak Hicaz demiryolu inşaatı için Osmanlı Bankası aracılığıyla 200 lira bağış yapmıştır' deniyor ve Herzl'in bunun hassaten Padişaha duyurulmasını isteği vurgulanıyordu. Fakat II. Abdülhamid meseleye farklı bakıyordu. Proje tamamen Müslümanlara aitti ve yapımında da sadece Müslümanların parası kullanılmalıydı. Bu sebeple Herzl'in gönderdiği paranın iade edilmesi emrini

verdi. Hatta parayı geri aldığına dair kendisinden bir belge alınmasını da istedi.

Bu arada Theodore Herzl de bir takım çabalar ile para tedarik edip, geniş kaynaklara sahip olduğunu izlenimini verecek bir uğraş içinde idi. Nitekim temin ettiği bir miktar kredi mektubunu Viyana Sefareti'ne getirmişti. Sefir Mahmud Nedim Paşa'nın 29 Mart 1902 tarihli yazısından anlaşıldığına göre, Herzl Londra'daki Lloyd Bankası'ndan 40.000 paund, Paris'teki Cretid Lyyonnais Bankası'ndan 1 milyon frank ve Berlin'deki Dresdner Bank'tan 800.000 marklık üç kredi mektubu getirmişti. Herzl bu kredi mektuplarının ileride kararlaştırılacak yatırımlar için kefalet akçesi olduğunu belirtmişti1.

Herzl bir taraftan da Tevhid-i Düyun işine dair Avrupa'da bir takım temaslarda bulunuyor ve bu meselenin Osmanlı Devleti lehine çözülebilmesinin imkânlarını araştırıyordu. Bu arada sefaretlere gönderilen yazılarda Herzl'in temaslarının takip edilmesi istenmişti. Bu bağlamda Herzl'in gittiği şehirler ve yaptığı temaslar İstanbul'a iletiliyordu. Fakat Avrupa'daki Osmanlı temsilciliklerinden

II. Abdülhamid'e gelen raporlara bakılırsa Herzl o kadar da başarılı değildi. Londra Sefareti 14 Haziran 1902 tarihli yazıda Tevhid-i Düyun işinde Osmanlı hükümetine hizmet etme çabasında olan Theodore Herzl'in Londra'ya geldiği ve buradaki temaslarından

sonra Viyana'ya hareket ettiği bildirilmişti.

Viyana Sefaretinden 25 Haziran 1902 tarihinde gelen bir yazıda ise, Herzl'in Avrupaca tanınan bir kişi olduğundan, bir müddet evvel yaptığı İstanbul seyahatinde bir kıta Mecidi nişanı ile taltif edildiğinin kamuoyunca bilindiğinden bahsediliyor ama Tevhid-i Düyun işinde basan kazanma şansının bulunmadığı belirtiliyordu'. Herzl Viyana'dan Sofya'ya geçmiş ve tekrar Londra'ya dönmüştü. Bu süreçte sefaretlerden gelen yazılara bakıldığında hemen birçoğunda 'Tevhid-i Düyun işinde Osmanlı hükümetine hizmet etme çabasında olan ve bu amaçla bazı muteber maliyecilerle görüşmekte bulunan' ifadesinin kullanılmakta olduğu gözlenmektedir. Nitekim Londra Sefiri Antopulo Paşa da aynı ifadelerle başladığı 14 Temmuz 1902 tarihli telgrafında şöyle yazmıştı: 'Bu gün Doktor Herzl'i gördüm. Kendisi şimdilik sonuca dair her hangi bir cevap verme imkânına sahip olmadığını, gelecek hafta Avusturya'ya gideceğini söyledi'.

Anlaşıldığı kadarıyla temaslarına devam eden Llerzl olumlu sonuçlar alamasa da, onun devrede olması, bu sırada Düyun-ı Umumiye ile görüşmeleri devam ettiren II. Abdülhamid'in elini güçlendiriyordu. O yüzden de Avrupa'da yaptığı her hareket takip ediliyordu.

Temmuz 1902'de Theodore Llerzl tekrar İstan-

bul'a çağrıldı. Bu defa da Padişahla yüz yüze gelme imkânı bulamamıştı. Ama Llerzl'in 25 Temmuz 1902 tarihinde II. Abdülhamid'e gönderdiği mektuptan, özellikle İzzet Paşa'nın aracılığıyla yapılan görüşmelerin belirli bir olgunluğa ulaştığı anlaşılıyordu. II. Abdülhamid Yahudilerin mağdur olmaması için neler yapabileceğini belirtmiş, buna karşılık Herzl de taleplerini bildirirken, bu uğurda yapabilecekleri maddi fedakârlıkların neler olduğunu somut olarak ortaya koymuştu.

Öncelikle Herzl'in Tarabya'dan II. Abdülhamid'e gönderdiği mektubun içeriğine bir bakalım:

Tarabya 25 Temmuz 1902 Zat-ı Şahanelerine aşağıdaki gözlemlerimi sunmakla şeref duyarım. Öncelikle Rouvier kombinezonunun siyasi cephesi üzerinde bir duralım. Mösyö Rouvier'in Maliye Bakanı olarak bugünkü durumu meseleyi güçleştirmez, aksine kolaylaştırır. Eğer bu zatın projesi, Zat-ı Şahaneleri tarafından kabul buyrulmasa dahi, Fransa Osmanlı hükümetine karşı hoşa gitmeyen bir tavır takmmayacaktır. Bu takdirde Fransız hükümetinin karşıtları, Cumhuriyetin, bir Fransız mali gurubuna faydalı olması gerektiğini ileri süreceklerdir. Bu sebeple ve naçiz fikrimce, ne bu hususta ve ne de diğer teklif hakkında acil bir karar alınmasına gerek yoktur. Öyle ki, şu anda Rouvier grubu meselenin bir neticeye bağlanmasını İmparatorluk

hükümetinden daha çok arzu edecek durumdadır. Mezkûr grup, karar vermekte ne kadar gecikirse, o nispette gevşeyecek, yumuşayacak, anlaşma da o nispette müsait şartlarda olacaktır. Gerçekte, borçlara ait oldukça büyük miktarda esham grubun tasarrufu altında bulunmaktadır. Proje kabul edilmezse, esham kurları muayyen bir miktar düşecek, grup zarara uğrayacak, böyle bir zararla karşılaşmamak için de aynı grup bu işten çekilmeden evvel düşünmek mecburiyetinde kalacaktır. Görülüyor ki, işin zarar ihtimali olan bir tarafı yoktur. Aksine, Rouvier projesinin birden reddedilmesi, daha müsait, daha yumuşak bir hava yaratacaktır. Fakat bu da, ancak ikinci bir kombinezonun mevcudiyetinin gizli tutulması şartıyla mümkün olabilecektir.

Rouvier grubu şayet ikinci bir kombinezonun mevcudiyetini öğrenirse, tasarrufu altında bulunan eshama ihtiyaç hissedileceğine göre, anlaşmaya yanaşmayacaktır.

İkinci bir kombinezonun ilk şartı ise Rouvier projesinin redde-dilmesidir. Majesteleri yeniden gerek daha az iddialı Rouvier grubu ile,

gerek bu gruba ait projenin reddine kadar ortaya çıkmayacak olan dostlarımla bir anlaşmaya varabilirler.

Bu takdirde dostlarım meselenin mali itibarım nazarı itibara alarak,

1- Hükümet ile başka bir grup arasındaki müzakereler devam edip ilerlediği ve fakat henüz bir neticeye bağlanmamış bulunduğu sırada bile resmen tekliflerde bulunmayacaklardır.

2- İhtiyat tedbiri olarak. Bu işin dostlarım tarafından yerine getirileceği duyulduğu takdirde esham fiyatları o derece yükselecektir ki, sadece dostlarımın girişecekleri iş değil diğer bütün teşebbüsler de uzun bir müddet için akamete uğrayacaktır.

Fakat majesteleri, memleket için sağlayacağı avantajlar gereği kadar açık ve belirgin olmadığı için (hakikati hal de bu merkezdedir) Tevhid-i Düyun fikrinden vazgeçtiklerini açıkladıkları takdirde meydan az zamanda serbest kalacak, esham fiyatları düşecek, diğer taraftan başarı ile başka teşebbüslere de geçilebilecektir.

Dostlarım Rouvier projesinin ana hatları dairesinde borçları birleştirme işini yerine getirmeye hazırdırlar. Bu sayede İmparatorluk hükümeti ileride borç gelirlerini kendi yararına arttırabilmek gibi bir hareket serbestisini de elde etmiş bulunacaktır. Bu işe, yeniden 30 milyon tahvil tedavüle çıkarmakla girişilecektir. Borçların birleştirilmesi - Rouvier projesi bir şekilde kamuoyu tarafından öğrenildiği için- hâlihazırda 30 ile 32 milyonluk yeni tahvilin piyasaya çıkarılmasını gerektirmektedir ki, dostlarım bunun yüzde seksenini nakit olarak hükümete verecektir.

Buna karşılık İmparatorluk hükümeti, majestelerinin geçen Şubat ayında teklif etmek lütfunda bulundukları Mezopotamya'ya ilave olarak, Filistin ve Hayfa mülhakatını da için alan bir Musevi iskân mıntıkası için imtiyaz verecektir. Yukarıdaki maruzatım zatı şahanelerince kabul edilmese de, yine sadık ve her türlü menfaat düşüncelerinden arınmış, daima emirlerinize amade bir bendenizim. Hâlihazırdaki şartlarda, yapılabilecek çok avantajlı bir iş var. Rouvier projesinin başarısızlığa uğramasıyla beraber piyasaya çıkacak bazı tahvilleri Zatı şahanelerinin özel hazinesi için düşükfiyatla satın almak mümkün olabilecektir. İleride fiyatlar yükseldiğinde stoktaki tahvillerin satılması, bir gün her nasılsa gerçekleşecek olan borçların birleştirilmesi işine yarayacaktır. Bu operasyonu en uygun şartlarda ve büyük bir gizlilik içinde yerine getirme işini üstüme alabilirim.

Şurası gerçek ki, borçların birleştirilmesi fmansal kalkınmanın bir safhasıdır. Sonuçları hemen alınmaz. Yeni gelir kaynakları ancak vergi ödeyenlerin yükümlülüklerinin arttırılması ile meydana gelebilir. Kendi aciz fikrimin söylenmesine izin verilirse, borçların birleştirilmesi işini bir süre daha erteleyip yeni gelir kaynakları bulmayı tercih ederim. Böylece birleştirme işi bir süre unutulur ve sonrasında çok daha avantajlı şartlarda gerçekleşir.

Bu gelir kaynakları madenlerin ve ormanların işletilmesi ve belki elektrik yatırımları olacaktır. Dostlarım majestelerine sadıkane bir şekilde hizmet etmeye hazırdırlar. Sanayi ile zenginleşecek ülkenizde vergi ödeyenler borçların birleştirilmesi ile artacak vergi yükünü çok daha kolaylıkla göğüsleyebileceklerdir. Seyahatimin getirdiği yorgunluk sebebiyle görüşlerimin aceleci bir tarzda yazılmış olmasından dolayı majestelerinin affına sığınırım.

Bir başka zamanda, zengin ve müreffeh olabilecek bu güzel ülke hakkındaki samimi görüşlerimi şifahen de belirtebilmeyi ümit ederim.

Majestelerinin en mütevazı ve muti bendeleri olmaktan gurur duyarım. Doktor Theodore Herzl

Önsözde belirttiğimiz yanlış tercüme keyfiyeti işte tam burada karşımıza çıkıyor. Osmanlı arşivindeki söz konusu belgenin içinde Herzl'in Fransızca orijinal mektubu yanında Türkçe tercümesi olarak Latin harfleriyle ve daktilo ile yazılmış bir metin vardır. İşte bir şekilde bu mektuba çalışmalarında yer veren araştırmacılar, Fransızca mektuba bakmadan Türkçe tercümeyi yayınlamışlardır. Latin harfleri ile yazılmış bu tercümenin Cumhuriyet döneminde yapıldığı anlaşılmaktadır. Bu tercümede sözünü ettiğimiz cümle şu şekildedir:

'Buna karşılık imparatorluk hükümeti, Majestelerinin bendelerine geçen Şubat ayında teklif etmek

lütfunda bulundukları veçhile, Mezopotamya'da ve ayrıca Filistin'de Hayfa ve mülhakatını da içine alan bir Musevi iskân mıntıkası için imtiyaz -bahşedecektir'.

Şimdi bu cümle okunduğunda hemen anlaşılan şudur. Şubat ayı içinde II.

Abdülhamid Theodore Herzl'e Mezopotamya, Filistin ile Hayfa ve mülhakatını içine alan bir iskân mıntıkası bahsetmiştir ve şimdi bunun yerine getirilmesi istenmektedir. Yani basit bir tercüme hatasıyla II. Abdülhamid Filistin'i Yahudilere iskân mıntıkası olarak vermiş konumuna düşmektedir. Hâlbuki mektubun Fransızca orijinali okunduğunda Herzl, geçen Şubat ayında II. Abdülhamid'in Yahudilere Mezopotamya'ya yerleşmelerini önerdiğini, ama anlaşma sağlanabilmesi için Mezopotamya'ya ilave olarak Filistin'de Hayfa ve mülhakatını da içine alan bir Musevi iskân mıntıkası istediğini belirtmektedir. Bu yanlışın fark edilmeyerek Türkçe tercümenin olduğu gibi yayınlanması önemli bir hatadır.

İşte bu mektup, Theodore Herzl'in İstanbul'a ilk defa olarak geldiği ve Newlinski aracılığıyla Filistin'e dair beklentilerini Sultan Abdülhamid'e duyurduğu 1896 yılından beri devam eden bir süreçte gelinen son noktayı aydınlatması açısından son derece mühimdir. Öncelikle en önemli meseleyi irdeleyelim. Anlaşılıyor ki Şubat ayındaki temaslarda II. Abdülhamid, Yahudilerin dünyanın çeşitli

ülkelerinde gördükleri zulmü de dikkate alarak, onların mağdur olmayacağı bir çözüm düşünmüş. Bu çözüm, Yahudilerin dağınık bir şekilde olmak üzere Mezopotamya'ya gelip yerleşmeleridir. Temmuz ayında Padişah yine aynı noktada durmaktadır. Yahudilere: 'Gelin Mezopotamya'ya dağınık bir şekilde yerleşin' çağrısını tekrarlamaktadır. Fakat yine mektuptan anlaşıldığı üzere, Padişahın bu lütfü Theodore Herzl'i tatmin etmemiştir. Dolayısı ile, ne diyor? 'Mezopotamya'ya ilave olarak Filistin, Hayfa ve çevrelerini de bize verin' diyor. Karşılık olarak önerdiği de şudur: Osmanlı borçlarının birleştirilmesi gerçekleştirildiğinde devletin borç miktarı 32 milyon liraya kadar düşecektir. İşte Herzl, 'söz konusu 32 milyonun % 8o'ini size ödeyebiliriz' diyor. Ama ona göre, Filistin ve Hayfa verilmezse bu planın gerçekleşmesi mümkün olmayacaktır. Sultan II. Abdülhamid cephesinden baktığımızda ise şunu görürüz. Padişah uzun bir süredir çıkarmış olduğu fermanlarla Yahudilerin Filistin'e yerleşmelerini engelliyordu. Şimdi bu kararından dönmesi için bir sebep yoktu. Dolayısı ile Herzl'e olumlu cevap verilmedi.

Sözün burasında, ister istemez akla gelen bir soruyu sormak gerekiyor. Eğer Theodore Herzl Sultan Abdülhamid'in teklifini kabul edip Yahudilerin Mezopotamya'ya yerleşmelerine ön ayak olsaydı, muhte-

melen bugün Güney komşumuz İsrail olacaktı.

Bir başka soruyu da bu arada sormamız gerekiyor. Yine teklifin kabul edildiği varsayımından yola çıkarsak, Herzl'in ödemeyi önerdiği 32 milyonun %80'i, yani yaklaşık 26 milyon lira ne olacaktı. Sultan Abdülhamid'in bu konuda kafasındaki plan şu idi. Bu para ile, Tevhid-i Düyun sayesinde 32 milyon liraya kadar düşme raddesine gelen borçları büyük oranda temizlemek, üzerindeki bu dış borç vesayetinden kurtulduktan sonra Avrupa devletleri karşısında eli çok daha güçlü olarak politika üretebilmek.

II. Abdülhamid Mezopotamya yerine Filistin'e Yahudi yerleştirme projesini kabul etseydi, bütün bu avantajların gerçekleşmemesi için hiçbir sebep yoktu. Ama her şeye rağmen Padişah bu konuda tavizkâr davranmadı. Hatta, kendisi bu kadar direnirken, o yıllarda yerli Arapların Filistin'de Yahudilere toprak sattıklarını bildiği halde, yine de kararından dönmedi. Bu davranış biçiminin ne kadar önemsenmesi gerektiği tartışılmaz.

Herzl Mezopotamya önerisini reddetmekle beraber, her defasında tekrarladığı bir şeyi bu defa da yinelemişti. Hiçbir zaman ipleri kesip atma taraftan değildi.

Dolayısı ile mektubunda, planın gerçekleşmemesi halinde Padişaha sadıkane hizmet etmeye devam edeceğini yine tekrarlıyordu. Bu arada bazı ilginç

önerilerini de hatırlamakta fayda var. Mesela Herzl, borçların birleştirilmesi için temsilcisi ile anlaşmanın yapılmamasını veya geciktirilmesini tavsiye ediyordu. Ona göre, borçlara ait oldukça büyük miktarda hisse senedi grubun tasarrufu altında bulunmaktaydı. Proje kabul edilmezse, hisse senedi fiyatları düşecek, grup

zarara uğrayacak, böyle bir zararla karşılaşmamak için de aynı grup daha uygun şartlar önerebilecektir. Diğer bir tavsiyesi ise şu yöndeydi. Grupla hemen anlaşıldığı takdirde, bu defa da hisse senedi fiyatları yükselecek, onları itfa edecek olan Osmanlı Devleti daha yüksek bir miktar ödemek zorunda kalacaktı. Ro- uvier projesinin birden reddedilmesi halinde daha müsait, daha yumuşak bir hava meydana gelecekti. Fakat bu da, ancak ikinci bir kombinezon olarak kendilerinin devrede bulunduğunun gizli tutulması şartıyla mümkün olabilecekti.

Herzl, 'Kendi aciz fikrimin söylenmesine izin verilirse, borçların birleştirilmesi işini bir süre daha erteleyip yeni gelir kaynakları bulmayı tercih ederim. Böylece birleştirme işi bir süre unutulur ve sonrasında çok daha avantajlı şartlarda gerçekleşir. Bu gelir kaynakları madenlerin ve ormanların işletilmesi ve belki elektrik yatırımları olacaktır. Dostlarım majestelerine sadıkane bir şekilde hizmet etmeye hazırdırlar. Sanayi ile zenginleşecek ülkenizde vergi

ödeyenler borçların birleştirilmesi ile artacak vergi yükünü çok daha kolaylıkla göğüsleyebileceklerdir' diyordu. Bu öneriler tarafların anlaşması halinde geçerli olabilecekti. Theodore Herzl, bu mektupta yazılanlar üzerinde mutabakat sağlanamayınca İstanbul'dan ayrıldı.

Yerleşim Engellenmeye Devam Ediliyor

Bir taraftan da Filistin'e Yahudi yerleşiminin önüne geçme çabalan devam etmekteydi. Mesela 1902 yılındaki Siyonist kongresinde o ana kadar Filistin'e yerleşen Yahudilerin miktannın 60 bini bulduğu şeklinde bir bilgi verilmişti. Aynca kongrede, Filistin'de yeni araziler satın almak, okullar inşa etmek ve yeni göçmenler yerleştirmek üzere 50 bin İngiliz liralık yeni bir kaynak ayrılmıştı. Bu gelişmeler haber alındığında II. Abdülhamid öteden beri tekrarladığı yerleşim yasağı iradesini yeniden hatırlatmış ve yasak layıkıyla uygulanırsa kongrenin teşebbüslerinin önüne geçilir demişti.

Buna paralel olarak da girişimler yapıldı. Özellikle bazı ülkelerin, yabancıların Osmanlı Devleti'nde toprak satın alınabilmesini önlemenin yasalara aykırı olduğu şeklindeki itiraz ve iddialarına karşı devletin bakış açısını yansıtacak uygun cevaplar sefaretlere gönderildi. Hazırlanan cevabi metinde kullanılan argüman şöyleydi: Devlet 1867 yılına ait bu yasayı kabul etmekle beraber, yasa, devletin yabancıların

satın alacağı topraklarla ilgili bir takım kararlar vermesine, sınırlamalar getirmesine ve koyacağı yasaklamalara hiçbir şekilde engel değildir. Nitekim Filistin'de yerleşim yasağına dair Padişah

iradesi bulunmaktadır ve devlet bu kararla yasaya uygun olarak sınırlama hakkını kullanmaktadır146.

İlişkilerde Sona Doğru

1903 yılına ait 'çok önemli ve acele' kaydıyla yazılmış bir belge Theodore Herzl'le irtibatın artık kesilmiş olduğunu gösteriyor. Belgede, 'bundan yedi-sekiz sene önce Halil Rıfat Paşa'nın Sadaretinin ilk yıllarında Neue Freie Presse gazetesinin başyazarı ve Avrupa'da bütün Yahudileri birleşmeye davet eden 'Siyonist' cemiyetin başkanı Doktor Herzl İstanbul'a gelmiş, bazı ileri gelenlere ve vekillere başvurarak söz konusu cemiyetin Kudüs mukabilinde devletin bütün borçlarını ödeyebileceği teklifinde bulunmuştu' denilmekte ve yazı şöyle devam etmekteydi:

'O zaman Zat-ı Şahanelerinin kesin emirleri gereği bu şahısla görüşülmesi yasaklanmış ve herif defolup gitmişti. Geçen zaman içinde Siyonistler her türlü teşebbüste bulundular ve Doktor Herzl bu kere de İstanbul'a bir özel temsilci gönderdi. Neue Freie Presse gazetesinin Avusturya diplomasisince nüfuz ve ehemmiyeti ve söz konusu cemiyetin büyük fedakârlıkları bilhassa dikkat çekicidir. İstanbul'da komisyonların, imtiyazların hep para ile bittiğini öğrenen

Yahudilerin çıfıtlığım beyana gerek olmadığından, özel temsilcinin katiyen ve katiyen kabul edilmemesi ve dinlenilmemesi için lazım gelen yetkililerin en etkili şekilde uyarılması gerekmektedir'.

Belgeden anlaşıldığına göre artık Theodore Herzl'e ihtiyaç kalmamıştır. Bunun bir diğer anlamı, Düyunu Umumiye ile borçların birleştirilmesi müzakereleri tamamlanmış ve hatırı sayılır bir indirim yaptırdıktan sonra borçlar yemden yapılandırılmıştır. Bu sebeple de II. Abdülhamid artık Theodore Herzl'i muhatap olarak kabul etmek istememektedir. Hatta kullanılan ağır ifadelere bakılırsa, muhatap olunduğu dönemlerde de sanki zoraki bir diyalog oluşturulmuştur.

Bu arada Tevhid-i Düyun sonucu Osmanlı Devleti mevcut borçlarım 75 milyon liradan 32 milyon liraya düşürdü ve bu şekilde bir kalemde toplanan borçlar yeniden yapılandırılmış oldu148. II. Abdülhamid ileriki yıllarda da, kafasındaki plan doğrultusunda, borçların ödenmesi için özel bir çaba sarfetti. Nitekim II. Meşrutiyet'in ilan edildiği ve giderek kendisinin devre dışı kalacağı 1908 yılında, dış borçlar 25 milyon liraya inmişti ki, bunun anlamı borç miktarının devletin bir yıllık gelirlerine denk düşecek şekilde azaltılmış olmasıdır. II. Abdülhamid'in iflas etmiş bir ülke devraldığı 1876 yılında, borç miktarının bir yıllık gelirin 14 katı olduğunu belirtecek

olursak gelinen noktanın ne kadar önemli olduğu kolaylıkla anlaşılır.

Açıkça görüldüğü üzere II. Abdülhamid'in Theodore Herzl ile olan münasebetlerinde Osmanlı borçları önemli bir faktör olarak karşımıza çıkmaktadır. Netice itibariyle, borç meselesinde Herzl'in devrede olması Padişahın elini güçlendirmiş ve bu işi olumlu so-nuçlandırabilmiştir. II. Abdülhamid yıllar sonra, tahttan indirilerek götürüldüğü Selanik'te, Doktoru Atıf Hüseyin Bey'e bu mesele ile ilgili olarak şunları anlatmıştı:

'Londra'da pek çok Yahudi zengin lordlar vardır. Paraları çok olduğundan lord olmuşlar. Hatta kral-lar bunların evlerine giderler, ziyaret ederler, yerler içerler, oyun oynarlar. Bütün servet bunların eller-indedir. İngiltere'de nüfuzları çoktur. Avusturya'da da vardır. Almanya'da da vardır. Lakin o kadar nüfu-zları yoktur. Almanya'da bir Musevi mülazım rütbesi bile alamaz. Musevilerin de birçok cihetlerde kabili-yetleri vardır. Pek dindar, mutaassıptırlar. Onların da bizim memleketimizde bir maksatları vardır. Yafa, Kudüs cihetlerinde arazi satın almak isterler. Zannedersem şimdi alabilirler. Viyana'da çıkan Neue Freie Presse gazetesinin başyazarı vardır. Yahudi idi. Alim bir adam idi. Şimdi o mudur. Bir vakit onu bana bu zengin Museviler mebus gönderdiler. Yafa, Kudüs taraflarında arazi satın alıp Yahudileri her

taraftan oraya iskân etmek istediler. Adeta orada bir hükümet tesis etmek istediler. Teklifleri de devletin Düyunu Umumiyesini kamilen deruhte etmek idi. Güzel bir şey. Zira Düyunu Umumiye, bir gün gelir de borçlarımızı ödeyemezsek devletin maliyesini murakabeye almak gibi bir tehlike mevcuttur. Ben o zaman onlara bazı şartlar teklif ettim. Sonra bu adam öldü. Bilahare inkılâp'49 oldu. İş natamam kaldı'.

II. Abdülhamid'in bir sohbet anında anlattıkları o dönemde yaşananları kendi ağzından da ortaya koymuş oluyor. Aslında Herzl borçların yüzde seksenini ödemeyi önermişti. Ama Abdülhamid aradan yıllar geçtikten sonra bir sohbet ortamında genel bir değerlendirme ile borçların tamamı şeklinde ifade ediyor.

Ama burada esas olanın, II. Abdülhamid'in Düyunu Umumiye'den kurtulmayı ne kadar önemsediğinin gözlenmesidir. 'Ben o zaman bazı şartlar teklif ettim' dediği husus da, Yahudilerin dağınık olarak Mezopotamya'ya yerleşmesini önermesinden başka bir şey değildir. Dolayısı ile yukarıda bu konu ile ilgili olarak yazdıklarımız II. Abdülhamid tarafından da doğrulanmaktadır.

II. Abdülhamid'in doktoru ile bu konuda yaptığı sohbet bir süre daha devam etmişti. Padişahın, Yahudilerin Filistin'de toprak satın alma girişimleri için 'zannedersem şimdi alabilirler' diyerek İttihat ve Terakki idaresinin buna karşı çıkamayacağını ima

etmesi Doktor Atıf Bey'i kızdırmıştı. Atıf Bey, bütün dinlerce kutsal bir yer olan Kudüs'e Yahudilerin yerleşmesine devletlerin izin vermeyeceğini söyledi. Bunun üzerine II. Abdülhamid 'Para kuvveti her şeyi yapar. Onlar da bugün hükümet teşkil edecek değiller ya. Bu bir başlangıçtır. Gaye-i emeldir. Şimdide işe başlayıp birçok sene hatta bin sene sonra maksatlarına muvaffak olabilirler ve zannederim ki olacaklardır da' diye cevap verdi.

Bu sohbetin 1911 yılında gerçekleştiği göz önüne alınırsa, II. Abdülhamid'in, İsrail'in 1948 yılında kuruluşunu daha o günden gördüğü anlaşılmaktadır.

1903 yılında Herzl ile bağlantıların koparıldığı bir dönemden sonra da, II. Abdülhamid Siyonistlerin faaliyetlerini takibe devam etmekten geri kalmıyordu. Nitekim Ağustos 1903'de Basel'de toplanan Siyonist kongreyi takip etmek üzere yine bir gözlemci gönderilmişti. Cevdet adlı bu kişi, Hariciye Nezareti'ne gönderdiği 24 Ağustos 1903 tarihli raporda gelişmeleri anlatarak, Siyonist kongrenin birinci toplantısında hazır bulunduğunu, Kongre Başkanı Doktor Herzl'in kongrede bir konuşma yaptığını belirtiyor ve konuşmanın içeriğine yer veriyordu. Buna göre Herzl şunlan söylemişti:

'1901 yılında toplanan beşinci Siyonist kongresinden beri Padişah hazretleri tarafından iki defa İstanbul'a çağrıldım ve zatı şahane ile görüşme şerefine

nail oldum. Gerçi bunlardan bir semere hâsıl olmamışsa da yaptığım temaslar sonucu Padişah hazretlerinin Musevi ahali hakkındaki müspet kanaatlerinin devam etmekte olduğunu gördüm. Bu durum bizim için çok kıymetli ise de sonuçta bundan fiili bir fayda görmüyoruz. Zat-ı Şahanelerinin Museviler hakkındaki hayırhah düşüncelerinde şüphe olmamakla beraber Osmanlı hükümetinin benzer şekilde

hareket etmemesinin sebebi, doğu meselesi ile alakadar devletlerin, özellikle de Rusya'nın olumsuz tavrıdır. Hâlbuki son olarak Petersburg'a gittiğimde hükümet ricali ile görüşmelerimde şu kanaate varmıştım: Rusya hükümeti tasarılarımızın hayata geçmesine engel olmak şöyle dursun, doğrudan Padişah hazretleri ile temasa geçerek teşebbüslerimizi desteklemeye eğilimlidir. Bununla beraber Rusya ile Zat-ı Şahaneleri arasında mevcut iyi ilişkileri zedeleyecek dostluğa aykırı bir icraat yapılacağı da düşünülmemelidir'.

Cevdet Bey raporun devamında Herzl'in önemli bir açıklamasına da yer vermişti. Buna göre İngiltere'nin Herzl'e yaptığı bir teklif söz konusuydu. İngiltere, bazı şartlar çerçevesinde Museviler için Doğu Afrika'daki sömürgelerinde muhtar bir Yahudi Devleti kurulmasına izin verilebileceğini duyurmuştu. Herzl konuşmasında, bu teklifi kabul etme niyetinde olduğunu söylemişti. Anlaşıldığı kadarıyla,

öteden beri Füistin'e yerleşmeyi vazgeçümez ön şart olarak ileri süren Herzl, bunun kısa vadede çözülemeyeceğini düşünmeye başlamıştı. Dolayısı ile Doğu Afrika'ya yerleşmek geçici bir çözüm olarak pekâlâ uygun olabilirdi.

Cevdet Bey Siyonist kongresinin ikinci günkü görüşmelerini de takip etmişti. Bu defa söz alan Kongre ikinci başkanı Mösyö Nordau, Herzl'in Rusya'nın kendilerine yardımcı olacağı şeklinde bir kanaate sahip olmasını eleştirmişti. Nordau, Herzl'in Rusya ile ilgili değerlendirmelerini hiçbir ciddi kaynağa dayanmayan ve resmi mahiyeti olmayan bilgiler ışığında yaptığını belirterek, ortalıkta dolaşan bu tarz bilgiler aslında Siyonistlerin düşmanları olup diplomatlığa heveslenen bir takım kişilerin uydurmalarıdır demişti. Nordau son olarak da biraz alaylı bir dil kullanıp şunları söylemişti: 'Nasıl olacak zannediyorsunuz? Devletler Osmanlı hükümetine 'Filistin'i Musevilere verin, yoksa bizimle uğraşırsınız' mı diyecekler? Bizce buna hiç gerek yoktur. Çünkü hiçbir vakit böyle bir arzuda bulunmadık. Zat-ı Şahanelerinin hükümranlık hak ve hukukuna hiçbir taraftan asla dokunulmamalıdır. Eğer Zat-ı Şahanenin vilayetlerinden birine gidecek olursak, bu gidiş günümüzün tarihi, Osmanlı Devleti'nin en mesut günlerinden biri olmalıdır'. Cevdet Bey raporunda, Nordau'nun bu konuşmasının şiddetle alkışlandığını belirtmişti'.

1903 yılından sonra da Yahudilerin Filistin'e yerleşme çabaları devam etti. Bu amaca yönelik olarak uygulanan en önemli yöntem, öteden beri sürdürüle geldiği gibi, arazi satın almak suretiyle buralara Yahudi göçmenler yerleştirme faaliyetleriydi. Bunun için çeşitli menfaatler sağlamak suretiyle mahalli idarecilerden faydalanılıyor merkezden yapılan her türlü ikaza rağmen bunların önüne geçmek mümkün olmuyordu153. Theodore Herzl 3 Temmuz 1904 tarihinde geçirdiği kalp krizi sonucu 44 yaşında hayatını kaybetti154. Yerine yakın çalışma arkadaşı David Wolf-fsohn seçildi. David VVolffsohn hiçbir zaman Theodore Herzl'in boşluğunu dolduramayacaktı. Bununla beraber Filistin'e Yahudi yerleşimi konusundaki çabalar devam ettirildi.

THEODORE HERZL'DEN SONRASI: İSRAİL'E DOĞRU

1903 yılından sonra, Jön Türk olarak adlandırılan ve ülkenin kurtuluşu için kendilerinin ülkenin başına geçmesi gerektiğini düşünen İttihat ve Terakki örgütü mensupları gerek yurt dışında, gerekse yurt içinde ve özellikle de Rumeli vilayetlerinde yürüttükleri II. Abdülhamid aleyhtarı faaliyetlerini hızlandırmışlardı. Bu faaliyetler giderek arttı ve II. Abdülhamid'in iktidarını sarsacak bir konuma geldi. İttihat ve Terakki başlangıçta daha çok sözlü ve yazılı propaganda yapmak suretiyle sesini duyurma-

ya çabalıyordu. Fakat özellikle 1907 yılından sonra örgüt silahlı propaganda faaliyetlerine de girişti ve bir takım devlet görevlilerine suikastlar düzenlemeye başladı. İşte bütün bu gelişmeler 23 Temmuz 1908 tarihinde II. Meşrutiyetin ilanı ile neticelendi. Bu sonucun alınmasında en önemli paya sahip olan İttihat ve Terakki örgütü siyasal partiye dönüştü ve ülke kaderine hâkim oldu.

Dolayısı ile 1908 yılından sonra Filistin meselesindeki gelişmeler iktidardaki İttihat ve Terakki partisinin temayülleri doğrultusunda yürüyecektir.

1908-1918 yıllan arasında Osmanlı Devletinde iktidara hâkim olan İttihad ve Terakki Partisi bir gizli örgüt olarak kurulmuştu. Meşrutiyet taraftan olan ve kendilerine Jöntürk denen gençler ülke için kurtuluş çareleri arayışı çerçevesinde örgütlenmeye karar vermişlerdi. 1889'da Askeri Tıbbiye öğrencileri Ohrili İbrahim Temo, Arapkirli Abdullah Cevdet, Diyarbakırlı İshak Sükuti, Kafkasyalı Mehmet Reşid, Bakülü Hüseyinzâde Ali Meşrutiyet yanlısı faaliyetlerde bulunmak amacıyla İttihad-ı Osmanî, yani Osmanlı Birliği adını taşıyan bir örgüt kurdular. Aynı yıl bu örgüt Paris'te yaşayan Meşrutiyet taraftan Ahmed Rıza Beyle irtibata geçti ve örgütün adı Osmanlı İttihad ve Terakki Cemiyeti oldu. Cemiyet, İkinci Abdülhamid'e muhalif kişi ve çevrelerle kurduğu ilişkiler sonucu tanınmaya başladı. Özellikle

yüksek okul öğrencileri arasında örgütlenmesini genişletti. Örgütün öğrenciler arasında yaygınlaşması aynı zamanda varlığının ortaya çıkmasına da sebep oldu. Örgütle irtibatı olduğu tespit edilenler yakalandılar ve birçoğu Trablusgarb ile Fizan'a sürgüne gönderildi.

1894 ve 1895 yıllarında meydana gelen bu tutuklamalardan sonra İttihad ve Terakki Örgütünün asıl faaliyetleri yurtdışında cereyan etti. Kuzey Afrika'ya sürgüne gönderilen cemiyet üyeleri bir yolunu bularak Avrupa'ya geçerek, bir Jöntürk kolonisi oluştu. Paris'e gelen Jöntürkler Ahmed Rıza Beyin liderliği altında faaliyete başladılar. Meşveret adlı bir gazete çıkararak fikirlerim yaymaya çalıştılar. Bu gazete yabancı postahaneler aracılığıyla Osmanlı Devleti'ne de giriyor ve Meşmtiyet taraftarlarınca okunuyordu.

Avrupa'da Ahmed Rıza Bey'in liderliğinde sürmekte olan muhalefet hareketi Mizancı Murad'm İstanbul'dan Avrupa'ya kaçmasıyla yeni bir safhaya girdi. Murad Bey İstanbul'da Mizan Gazetesi'ni çıkanrken Sultan Abdülhamid'e ıslahat layihalan sunmuş, bunlar dikkate alınmayınca da Avrupa'ya kaçmıştı. Murad Bey Ahmed Rıza Bey'e göre daha muhafazakâr ve dindar olduğundan Avrupa'daki Jöntürkler'in büyük bir kısmı Mizancı'nın yanında yeraldı. Ahmed Rıza Bey'den aynlarak Cenevre'ye geçen bu grup orada Osmanlı Gazetesi'ni çıkardı. Cenevre grubu daha

sonra, 1897'de, İkinci Abdülhamid'in Avrupa'ya gönderdiği Ahmed Celaleddin Paşa ile anlaştılar ve muhalefetten vazgeçtiler. Paris'teki Ahmed Rıza Bey grubu ise faaliyetlerini sürdürdü.

İkinci Abdülhamid'in eniştesi Damad Mahmud Paşa, 1899'da üd oğlunu, Sabahaddin ve Lütfullah beyleri yanma alarak Avrupa'ya kaçtı. Damad Mahmud Paşa kısmen Meşrutiyet taraftan olmakla beraber esas olarak İkinci Abdülhamid'e olan kızgınlığı dola-yısı ile Avrupa'ya gitmişti. Damad Mahmud Paşa'nın gelişiyle Avrupa'daki Jöntürk hareketi yeni bir hız kazandı. Fakat bir taraftan da fikir ayrılıklan ve kişisel çekişmeler Jöntürkler'in beraber hareket etmesini önlüyordu.

Mahmud Paşa'nın oğlu Prens Sabahaddin Bey liberal düşünceleriyle bir grup Jöntürk'ün liderliğini yürütmeye başladı. Jöntürkler aralarındaki itilafa bir son vermek üzere 1902'de Paris'te bir kongre topladılar. Bu kongrede ihtilaf giderilemediği gibi iki taraf kesin çizgilerle birbirlerinden aynldı. Ahmed Rıza Bey düzenli bir ilerlemeyi savunuyor ve her türlü silahlı müdahaleye ve İkinci Abdülhamid'e yönelecek darbe girişimlerine karşı çıkıyordu. Aynı zamanda, Osmanlı Devleti'ne yabancı müdahalesine taraftar da değildi. Prens Sabahaddin Bey'in grubu ise iktidara gelebilmek için darbeyi gerekli görüyorlar, bunun yanında hedefe ulaşabilmek

amacıyla gerektiğinde yabancıların müdahalesini de benimseyebileceklerini söylüyorlardı. Birbirine tam anlamıyla zıt bu fikirler aynı çatı altında bulunamayacağından Sabahaddin Bey, 'Teşebbüs-i Şahsi ve Adem-i Merkeziyet Cemiyeti'ni kurdu ve fikirlerini yaymak üzere Terakki Gazetesi'ni çıkarmaya başladı.

Yurtdışında bu gelişmeler yaşanırken yurtiçinde Meşrutiyet taraftarları gerek sivil kadrolar gerekse subaylar arasında yaygınlaşmaya başlamıştı. Özellikle de Rumeli vilayetleri bu konuda öncülük yapıyordu. 1906'da Talat Bey, İsmail Canbolat Bey, Rahmi Bey, Mithad Şükrü Bey, Bursalı Tahir Bey gibi Meşrutiyet taraf-tarlan aralarında yaptıklan gizli görüşmeler sonucu Selanik'te Osmanlı Hürriyet Cemiyeti'ni kurdular. Bu cemiyet kısa süre içinde subaylar arasında da taraftar buldu. Nitekim Enver Bey ve Resneli Niyazi Bey gibi daha sonra, dağa çıkarak Meşrutiyetin ilânında rol oynayacak ve hürriyet kahramanı olarak anılacak subaylar da bu arada cemiyete girdiler. Osmanlı Hürriyet Cemiyeti, silahlı propaganda ve eylemlere de girişti. Üç kişilik hücreler hâlinde örgütlenme yapılıyor ve yeni üyeler Kur'an ve silah üzerine yemin ederek cemiyete kabul ediliyorlardı. Cemiyet, 1907'de Paris'le irtibata geçti ve iki örgüt birleşerek İttihad ve Terakki adı altında faaliyetlerini sürdürme kararı aldılar. Bundan sonra İttihad ve Teraldd, Meşrutiyetin ilânına yönelik

faaliyetlerine hız verip, güvenlik güçlerine yönelik suikastlar düzenlenmeye başladı. Sultan Abdülhamid'in bölgeye gönderdiği Şemsi Paşa, İttihadçılar'm fedaisi Teğmen Atıf Bey tarafından öldürüldü.

İngiltere Kralı Yedinci Edward ve Rus Çarı Nikola 9 Haziran 1908'de Reval'de biraraya gelerek, özellikle Uzak ve Yakın Doğu'da tampon bölgeler kurma ve Almanya'ya karşı bir denge politikası uygulama konusunda anlaştılar. Liderler yayınladıkları bildiride Makedonya sorununa ve reformlara da değinmişlerdi. Bu bildiri İttihad ve Terakki tarafından Rumeli'nin paylaşılacağı, İkinci Abdülhamid'in ise bu gelişmelere boyun eğeceği şeklinde algılandı. Selanik ve Manastır gibi şehirlerde cemiyet mensupları harekete geçtiler ve İstanbul'a yüzlerce telgraf çekildi. Bu arada Enver, Niyazi ve Eyüp Sabri beyler emirlerindeki birliklerle dağa çıktılar.

O zamana kadar Meşrutiyet'e şiddetle aleyhtar olan İkinci Ab-dülhamid yaşlılığın getirdiği bir psikolojiyle de direnme gücünü kaybetti ve çevresine 'Artık suyun akışına gideceğini' söyledi. Bu söz Meşrutiyetin İkinci Abdülhamid tarafından kabul edildiği anlamına geliyordu. Nitekim 23 Temmuz 1908'de İkinci Meşrutiyet ilân edildi. Artık yeni bir devir açılmıştı, İttihad ve Terakki adı 'Meşrutiyet' ve 'Hürıiyef'le adeta bütünleşti. İttihad ve Terakki Cemiyeti, siyasi parti hâline dönüştü ve kısa bir aralık

dışında, 1908'den 1918'e kadar sürecek olan iktidarı başlamış oldu. Bu yıllarda, Talat, Enver ve Cemal paşalar, İttihad ve Terakki'nin

önde gelen liderleri olarak ülkenin kaderine hâkim oldular.

II. Meşrutiyetin ilanıyla birlikte Filistin'e Yahudi göçü bir anda yoğunlaştı. İttihat ve Terakki iktidarı bu durumu önlemeye yönelik tedbirler almaya çalıştıysa da başarılı olamadı. Bu arada Filistin'e gelen Yahudi ziyaretçiler, girişlerinde pasaportlarının ellerinden alınarak kırmızı renkli ikamet tezkeresi verilmesi uygulamasına karşı çıktılar. Bu uygulamanın sabık Padişah dönemine ait olduğu yönünde itirazlarda bulundular. Osmanlı hükümeti kırmızı renkli ikamet tezkeresinin kaldırılarak, giriş tarihlerinin pasaportlara işlenmesine karar verdi. Diğer taraftan Yahudi iskânına engel olunmaya da çalışılıyordu. Fakat sıkı önlemler alınması giderek zorlaşıyordu. En nihayetinde İttihat ve Terakki

iktidarı, 1914 yılı Ocak ayında, Musevilerin Filistin'e yerleşimini önlemek için alınan tedbirleri, işe yaramadıkları gerekçesiyle yürürlükten kaldırma kararı aldı156. Bununla beraber, Yahudilerin Filistin'e yerleşmeleri ve giderek bir devlet kuracak konuma gelmeleri Filistin'in İngiliz mandası altında bulunduğu dönemde oldu. 1922 yılında Mületler Cemiyeti kararıyla Filistin İngiliz mandasına bırakıldı.

İngiltere esas itibariyle, I. Dünya Savaşı süresince, Filistin'e hâkim olma yöntemleri geliştirmişti. Nitekim 1916 yılında, Ortadoğu'nun paylaşımını öngören Sykes-Picot Antlaşması İngiltere ve Fransa arasında imzalandı.

Bu sırada İngiltere, bir taraftan da Osmanlı Devleti'ne karşı Arap milliyetçiliğinden yararlanmaya çalışıyordu. Mısır'daki İngiliz yüksek komiseri Henry Mc Mahon Mekke Şerifi Hüseyin ile temasa geçti. Müzakereler sonucu, Türklere karşı bir Arap ayaklanması gerçekleşmesi şartıyla, İngiltere, Kızıldeniz ve Akdeniz'e kıyısı olan bağımsız büyük bir Arabistan'ın kurulacağını vaat etti. Müzakereler sırasında Şerif Hüseyin, Ortadoğu'nun İngiltere ve Fransa arasında paylaşılmış olduğundan haberdar bile değildi

İngiltere mavi boncuk dağıtma politikasına devam etti. Siyonizm temsilcileriyle yapılan görüşmeler sonucu, 2 Kasım 1917'de Balfour Bildirisi yayınlandı. Bu bildiri ile Filistin'de bir Yahudi Devleti kurulması öngörüldü. Balfour Bildirisi'nden sonra, İngiltere ve Fransa 7 Kasım 1918 tarihinde Ortadoğu konusunda ortak deklarasyon yayınladılar. Deklarasyonda her iki ülke, uzun zamandır Türklerin zulmü altında yaşayan halkların kurtuluşu için savaştıklarını belirterek, Ortadoğu ülkelerinde halkların kendi serbest seçimlerine dayanan milli hükümetler ve yönetimler kuracaklarım bildirdiler. Bu deklarasyon Arap halk-

ları üzerinde, İngiltere ve Fransa'nın, Arap ülkelerinin bağımsızlığını kabul ettikleri şeklinde izlenim bıraktı157.

İngiltere'nin aldatmacaları bundan sonra da devam etti. Şerif Hüseyin'e, İtilaf devletlerinin tek bir Arap devleti kurulması konusunda kararlı oldukları, Filistin'de hiçbir halkın diğerine tabi olmayacağı, burada özel bir rejimin uygulanacağı söylendi. Diğer taraftan, Yahudilerin Filistin'e dönmelerinin teşvik edileceğini ilan eden İngiltere Araplara şöyle bir öneri götürüyordu: 'Siyonizm hareketinin liderleri, Siyonizm'in başarısını, Araplarla dostluk ve işbirliği yaparak sağlamaya kararlıdırlar ve böyle bir teklif de kenara atılamaz'.

Arap liderler bu öneriye çok sıcak yaklaştılar. 'Hicaz Arap Devleti' adına Şerif Hüseyin'in oğlu Emir Faysal ile Dünya Siyonist Teşkilatı lideri Weizmann 3 Ocak 1919 tarihinde Londra'da bir anlaşma imzaladılar. Burada, Araplarla Yahudi halkı arasındaki ırki akrabalığa ve çok eski bağların varlığına değinildi. Anlaşmada ayrıca, Paris Konferansı sona erince Arap Devleti'nin ve Filistin'in alacağı şekilden bahsedildi. Filistin'e mümkün olduğu kadar geniş bir Yahudi göçünün teşvik edilmesi de kabul edildi.

Şerif Hüseyin'in hayalindeki Arap devleti ile Yahudiler arasındaki yakınlaşma bu kadarla da kalmadı. Emir Faysal, Arap devletinin kurulması

için kulis yapmaya gittiği Paris barış konferansında, Amerikan delegasyonunun nüfuzlu üyelerinden ve Dünya Siyonist Teşkilatı mensubu Felix Frankurter'e yazdığı mektupta şu ifadeleri kullandı:

'Biz, Araplarla Yahudilerin ırk bakımından yeğen olduklarına inanıyoruz. Biz Araplar, bilhassa içimizde aydın olanlar, Siyonist hareketine derin bir sempati ile bakıyoruz. Biz, Yahudilere yurtlarına hoş geldiler diyoruz. Hareketinizin liderleri ve bilhassa Dr. Weizmann ile yakın münasebet içinde olmuştuk ve olmaya da devam ediyoruz. Dr. Weizmann davamıza çok yardım etti ve ümit ederim Araplar da yakında onun bu nazik davranışına mukabele etme durumunda olurlar. Her iki hareketimiz birbirini tamamlamaktadır. Yahudi hareketi milli bir harekettir ve emperyalist değildir. Bizim hareketimiz de millidir ve emperyalist değildir.

Suriye'de her ikimize de yer vardır. İki hareketimizden hiçbiri diğeri olmadan gerçek bir başarıya ulaşamaz'.

Felix Frankfurter de, bu mektuba verdiği cevapta, memnuniyetini ve Faysal'm şahsında kuvvetli bir destek bulduklarına olan inancını belirtmişti.

Emir Faysal'm bu Yahudi sempatisine rağmen, Arap milliyetçiliği daha baskın çıktı. 1919'un yaz aylarında Suriye'de toplanan bir 'Milli Kongre' Filistin'in hiçbir zaman Suriye'den ayrılamayacağını ilan

etti. Kongre, Filistin'de bir Yahudi yurdu kurulması şöyle dursun, Yahudi göçlerine bile karşı çıkan kararlar aldı.

Bütün bu gelişmelerden sonra, 1920 yümda Ortadoğu, San Remo Konferansı'nda İngiltere ve Fransa arasında paylaşıldı. Suriye ve Lübnan Fransız mandası, Irak, Ürdün ve Filistin İngiliz mandası oldu158. Ortadoğu'yu istediği gibi şekillendiren İngiltere, manda idaresine aldığı Arap ülkelerine sembolik

liderler atayarak güya onlan ödüllendirdi. Şerif Hüseyin Hicaz Kralı, oğulları Faysal Irak, Abdullah ise Ürdün Kralı yapıldı. Aynı yıl, İngiltere koyu bir Siyonist olan Herbert Samuel'i Filistin'de vali yardımcılığına atadı. Bu şekilde İngiltere Filistin'de Yahudileri destekleyeceğinin ipuçlarını vermişti. Nitekim bundan sonra Yahudilerin Filistin'e göç edip yerleşmeleri İngiltere tarafından teşvik edildi. Aynı zamanda, mahalli meclislere ve devlet memurluklarına Yahudiler yerleştirildi. Böylece Yahudiler nüfuslarının çok Ötesinde bir etkinliğe kavuştular. Bu durum, Yahudilerin üstünlüğünü kabul etmek bir yana, eşit olmayı bile hazmedemeyen Arapları son derece rahatsız etti.

Milletler Cemiyeti 1922 yılında aldığı bir kararla Filistin'deki İngiliz mandasını kabul etti ve bir sınır belirlendi. Bu sınır şöyleydi: Akabe körfezinde Akabe şehrinin iki mil batısından başlayıp, Şeria Nehri'nin

Yamuk Nehri ile birleştiği noktaya kadar uzanan ve oradan Suriye sınırına varan çizgi. Bu çizginin Doğusu Ürdün toprakları oluyordu. Batı sınırı ise Mısır ile esasen mevcut olan sınır idi.

İngiltere'nin Filistin'de Yahudileri destekler tavrı kısa bir süre içinde bir Arap-Yahudi çatışmasının çıkmasına yol açacaktı. Bundan sonra Filistin meselesi İngiltere için önemli bir problem teşkil edecekti. Çünkü Filistin, İngiltere'nin, Şerif Hüseyin'in şahsında Araplara vaat etmiş olduğu Büyük Arap Devleti'nin bir parçası idi. Hâlbuki İngiltere Arap Devleti'ni kurdurmadığı gibi, Yahudi göçlerine açmak suretiyle Filistin'i Araplardan koparı-yordu. Bu suretle kutsal topraklar yavaş yavaş Yahudilerin yurdu haline gelecekti.

Filistin Arapları bu tehlikeyi gördükleri için 1920 yılından beri bir direnme mücadelesi vermeye başladılar. Yahudiler bu dönemde Filistin'e mümkün olduğu kadar göç sağlamaya çalıştılar. Araplar da, bir yandan bu göçleri engellemeye, diğer yandan da, Füistin nüfusunun büyük çoğunluğunun Arap olmasını göz önünde bulundurarak, Filistin'de bağımsız bir Arap devleti kurmaya uğraştılar. Bu yüzden Filistin'de Araplarla Yahudiler arasında birçok çatışma meydana geldi. 1948 Yılında İsrail kuruldu. Bu çatışmalar günümüzde şiddetini hayli arttırmış olarak sürüyor.

DİPNOTLAR

1. Fikret Bila, 'Kutsal Topraklardaki Uçurum', Milliyet, 16 Mart 1996.

2. Ali Akyıldız, 'II.Abdülhamid'in Çalışma Sistemi, Yönetim Anlayışı ve Babıali'yle (Hükümet) İlişkileri', Osmanlı, c.2, s.287.

3. Vahdettin Engin, Sultan II. Abdülhamid ve, İstanbul'u, İstanbul 2008, s.9-12.

4. Vahdettin Engin, II. Abdülhamid ve Dış Politika, İstanbul 2005, s.24-30.

5. Joan Haslip, Tanrı'nın Gölgesi II. Abdülhamid, çeviren Eşref Özbilen, İstanbul 2008, s.305.

6. Bölgede yaşanan Osmanh-İngiliz rekabeti için bk. Volkan Ş. Ediger, Osmanlı'da Neft ve Petrol, Ankara 2007.

7. Ahmet Vehbi Ecer, Tarihte Vehhabi Hareketi ve Etkileri, Ankara 2001, s.123-131.

8. Zekeriya Kurşun, Basra Körfezi'nde Osmanlı İngiliz Çekişmesi Katar'da Osmanlılar, Ankara 2004, s.59-60.

9. Gelişmeler için bk. Zekeriya Kurşun, Necid ve Ahsa'da Osmanlı Hâkimiyeti, Ankara 1998; Zekeriya Kurşun, 'Osmanlı'ya Karşı Arap-İngiliz Tezgâhı', Tarih ve Medeniyet, yıl 1996, sayı 30, s.46-50.

10. İhsan Süreyya Sırma, 'Yemen', İslam Ansiklopedisi, İstanbul 1986, c.13, s. 371-384-

il. İsmail Hami Danişmend, İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi, İstanbul 1971, 0.4, s. 351-355; A. Haluk Dursun, 'Akabe Meselesi', Türkler, cilt 13, s.70-77. 149

12. Siyonizm'i uluslararası alanda etkili bir konuma getiren ve ömrünü bu konuya adamış olan Theodore Herzl bu hareketi şöyle tanımlamaktadır: 'Siyonizm, çeşitli ülkelerde baskı altında kalan karındaşlarımıza sığınılacak daimi ve emin meşru bir yurt meydana getirmeyi hedeflemektedir'.Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), Y. MTV, no. 285/162.

13. Orhan Koloğlu, Avrupa'nın Kıskacında Abdülhamit, İstanbul 1998, s.263- 264.

14. İngilizler bu politikaları gereği bölgede birçok faaliyetlerde bulunmuşlardır. Bu bağlamda yerli halkı buradan uzaklaştırarak yerlerine Yahudileri yerleştirme girişimleri eksik olmamıştır. Nitekim bu amaçla Dürzîleri kışkırtan İngilizler onların Havran ve civarındaki yerli halkın üzerlerine saldırmalarım sağlamış, bu sebeple birçok kati ve yağma olayları yaşanmıştı. Olaylarla ilgili olarak İstanbul'dan Suriye vilayetine gönderilen bir yazıda, çıkan olayların İngilizlerin planlarını gerçekleştirmek için yarattıkları hadiseler olduğu vurgulanıyor, beşinci ordu müşiri Hüseyin Fevzi Paşa'dan etkili önlemler alınması isteniyordu. Bk. BOA, Y.PRK. BŞK, no. 4/52.

15. Tufan Buzpmar, 'Filistin Meselesi'nin Ortaya Çıkışında İngiltere'nin Rolü', Türkiye Günlüğü, sayı

68, s.20-21.

16. Tufan Buzpmar, ‘ II. Abdülhamid Döneminin İlk Yılarında Filistin’de Yahudi İskân Girişimleri’, Türkiye Günlüğü, sayı 30, s.61.

17. Fahir Armaoğlu, Filistin Meselesi ve Arap İsrail Savaşları (1948-1988), Ankara 1991, s.14.

18. BOA, YA.RES, no. 16/18.

19. Tufan Buzpmar, ‘II. Abdülhamid Döneminde Filistin’e Yahudi Göçü Meselesi(1878-1908)’, Türkler, cilt 13, s. 83.

20. BOA, YA.RES, 17/49.

21. BOA, YA.RES, 38/30. 22. BOA, MV, no.21/36.

23. BOA, İ.MMS, no.94/3966.

24. BOA, MV, no26/47.

25. BOA, A.MKT.MHM, no.495/44.

26. BOA, Y.PRK.TKM, no. 18/37.

150

27. BOA, Y.PRK.EŞA, no. 12/62.

28. BOA, YA.HUS, no, 248/85.

29. BOA, Y.PRK.EŞA, no.13/69.

30. BOA, Y.PRK.EŞA, no.13/67.

31. BOA, YA.HUS, no, 248/8s,lef 2.

32. BOA, Y.PRK.BŞK, no.24/27. 33. BOA, YA.HUS,, no.258/117.

34. BOA, YA.HUS, no.243/33.

35. BOA, Y.PRK.PT, no.7/115.

36. BOA, YA.HUS, no.247/7.

37. BOA, YA.HUS, no.247/16.

38. BOA, Y.MTV, no.50/27.

39. Baron Hirch 9 Aralık 1831 tarihinde Münih'te doğdu. Yahudi kökenli olan Baron Hirch Osmanlı Devi eti'nin Balkan topraklarında demiryolu(Rumeli demiryolları) yapma imtiyazı aldıktan sonra(1869) çeşitli yolsuzluk ve suistimallerle büyük servetler kazandı.

40. Vahdettin Engin, Rumeli Demiryolları, İstanbul 1993, s. 203-204.

41. BOA, YA.HUS, no. 251/178.

42. BOA, İ.DH, no.96607.

43. BOAJ.DH, no.96609.

44. BOAJ.DH, no.96881.

45. BOA, İ.MMS, no. 123/5276.

46. BOA, YA.HUS, no.250/23.

47. BOA, YA.HUS, no.251/36.

48. BOA, Y.MTV, no. 53/24. 49. BOA, İ.DH, no. 96900. 50. BOA, İ.DH, no. 97030.

51. BOA, YA.HUS, no. 250/26.

52. BOA, Y.PRK.UM, no. 23/66.

53. BOA, Y.PRKAZN, no. 6/4.

54. BOA, Y.PRKASK, no. 76/73.

55. BOA, YA.HUS, no.252/48.

56. BOA, Y.PRK.BŞK, no. 26/62. 57. BOA, İ.HUS, no.57, M 1310.

58. BOA, YA.HUS, no.263/42. 151

59- BOA, I.HUS, no.172, M 1310.

60. BOA, Y.PRK.TKM, no.18/9.

61. Gazete yazılarının yer aldığı belge için bk. BOA, Y.PRK.TKM, no.22/49.

62. BOA, Y.PRK.SRN, no.3/43. 63. BOA, DH.MKT, no.1999/84.

64. BOA, Y.PRK.DH, no.5/63.

65. BOA, Y.PRK.DH, no.5/63, lef 2.

66. BOA, Y.PRK.DH, no.5/63, lef 3.

67. BOA, Y.PRKAZJ, no.22/134. 68. BOA, DH.MKT, no.2043/94-

69. Bu gelişmeler için bk. BOA, Y.MTV, no. 80/224. Ayrıca bk. Ahmet Kavas, 'Filistin Sorununun İlk Sorumluları ıÖŞŞ'de İki Rus Yahudisinden Rüşvet Yiyen Osmanlı Bürokratlarıdır', Hürriyet Tarih, 15 Eylül 2004.

70. BOA, DH.MKT, no.2055/57.

71. BOA, Y.MTV, 110.80/224.

72. BOAJ.HUS, no.153, S 1311.

73. BOA, Y.A.HUS, no.279/160; BOA, Y.MTV, no.84/65.0

74. BOA, Y.PRKAZJ, no. 30/45.

75. Kemal Öke, II. Abdülhamid Siyonistler ve Filistin Meselesi, İstanbul 1981, s.141-142.

76. Bir Fransız Yahudisi olan Alfred Dreyfus, Fransız ordusunda yüzbaşılığa kadar yükselmişti. Savaş Bakanlığı'nda çalışırken, Paris'teki Alman Askeri ataşesine Fransız ordusunun sırlarını satmakla suçlandı. OrtadSa ne somut bir neden, ne de açık seçik kanıtların olmamasına rağmen Savaş Konseyi, bir el yazısı karşılaştırmasına ve kurallar çiğnenerek zanlının avukatlarına gösterilmeden yargıçlara verilen bir gizli dosyaya dayanıp, Dreyfus'ü ömür boyu sürgün ve rütbesinin geri alınması cezasına çarptırdı.

77. Söz konusu kitabın çevirisi için bk. Theodore Herzl, Yahudi Devleti, çeviren Sedat Demir, İstanbul 2007.

78. Steven Beller, Herzl, New York 1991, s. §4:

79. Engin, a.g.e. s.204.

80. Kemal Öke, 77. Abdülhamid Siyonistler ve Filistin Meselesi, İstanbul 1981, s.75.

81. Yaşar Kutluay, Siyonizm ve Türkiye, İstanbul 2005, s.88. 152

82. Kutluay, a.g.e.,79.

83. Mehmed Hocaoğlu, II. Abdülhamid'in Muhtıraları, İstanbul 1998, s. 114- 117.

84. Rotschild bu aşamada ihtiyatlı bir hareket tarzı seçmeyi tercih ediyordu. 1917 yılında Balfour deklarasyonu yayınlanınca Siyonizm hedeflerini

benimsediğini ilan edecektir. Bk. Jean-Cristophe Attias-Esther Benbassa,

Paylaşılamayan Kutsal Topraklar ve İsrail, çeviren Nihal Önol, İstanbul 2002, s.180.

85. Kutluay, a.g.e., s.122. 86. Kutluay, a.g.e,s. 133-134.

87. BOA, YPRK.TKM, no. 38/51

88. Vahdettin Engin, Kurtlar Sofrasındaki Osmanlı, İstanbul 2007, s. 205-209. 89. Kutluay, a.g.e., s.112-113.

90. Claude Frank-Michel Herszlikovicz, Le Sionisme, Paris 1980, s.48.

91. BOA, Y.PRKPT, no.16/65.

92. Mim Kemal Öke, Siyonizm veFilistin Sorunu (1880-1914),İstanb\û 1982, s.44-47-

93. Öke, a.g.e., s.45.

94. Roger Garaudy, Siyonizm Dosyası, tercüme Nezih Uzel, İstanbul 1983, s.116.

95. BOA, Y.A.HUS, no.377/105.

96. BOA, Y.MTV, no. 181/22.

97. Ali Ferruh Bey Eylül 1897-Ağustos 1900 döneminde Osmanlı Devleti'nin Washington elçisi olarak görev yapmıştır.

98. BOA, Y.A.HUS, no.377/5i- 99. BOA, Y.A.HUS, no.380/18.

100. BOA, Y. PRK. HR. No. 25/49

101. BOA, Y.PRK. EŞA, no.29/53. 102. BOA, Y.E.E, 136/63.

103. BOA, Y.E.E, 136/69

104. BOA, Y.E.E, 136/94.

105. BOA, Y.E.E, 136/110.

106. Osmanlı Devleti'nin ezici üstünlüğü ile neticelenen 1897 Osmanlı - Yunan îfevaşı.

107. BOA, Y.PkK. TKM, no. 41/5. 153

108. Kutluay, a.g.e., 3.146-147.

109. Kutluay,a.g.e, s.156

110. BOA, İ.HUS, no.3, C/1316.

111. İlber Ortaylı, Osmanlı İmparatorluğu'nda Alman Nüfuzu, İstanbul 1983, s.67.

112. BOA, Y.MTV, no. 285/162.

113. BOA, Y.MTV, no. 188/149; BOA, HR. SYS, no.40/28.

114. BOA, İ.HUS, no. 92, Ca/1316.

115. BOA, Y.MTV, no. 200/41.

116. BOA, HR.SYS, 410/3; BOA, İ.DH, no.34, C 1318.

117. BOA, Y.PRKAZJ, no.40/34.

118. BOA, Y.MTV, no.200/41. 119. BOA, İ.HUS, no.48, Z/1317.

120. BOA,MV, no.99/78.

121. BOA,MV, no.100/7. 122. BOA, MV, no.101/15.

123. BOA, HR.SYS, no.41/9.

124. BOA, Y.PRK.TKM, no. 44/59-

125. BOA, İ.HUS,.no. 2, B/1319

126. BOA, Y.PRK, no.27/30.

127. Yahudi kökenli Macar Türkolog. Bunun için

bk. Mim Kemal Öke, İngiliz Casusu Prof. Arminuus Vambery'nin Gizli raporlarında II. Abdülhamid ve Dönemi, İstanbul 1983.

128. Isaiah Friedman, Germany Turkey andZionizm, Oxford Univeysity Pres, 1977, s.96-96.

129. Roma'lı bir köle olan Androcles Afrika'ya kaçar ve orada bir aslanın ayağına batmış kıymığı çıkararak aslanı kurtarır. Roma'ya dönüşünde Androcles ceza olarak İmparator tarafından aslanlara atılır. Fakat aslan ona bir şey yapmaz, çünkü Afrika'da kurtardığı aslandır. Bk. Selim Okuyan, As la n ve Androcles Filistin Gölgesinde Abdülhamit ve Theodore Herzl, İstanbul 2008, s.121.

130. Ergun Göze, Siyonizmin Kurucusu Theodore Herzl'in Hatıraları ve Sultan Abdülhamid, İstanbul 1995, s. 280-287.

131. BOA, Y.PRK.TKM, no. 44/52.

132. BOA, Y.PRK.TŞF, no. 6/49

133. BOA, Y. PRK. TKM, no.44/53 154

134. BOA, Y.PRK.TŞF, no.6/62. II. Abdülhamid miladi takvime göre 21 Eylül 1842 tarihinde doğmuştur. Bu tarih Hicri 15 Şaban 1258'e denk gelmektedir. Dolayısı ile Herzl'in telgrafı Kasım ayında göndermesi, kutlamayı miladi tarihi göre değil, hicri tarihi dikkate alarak yaptığını göstermektedir.

135. BOA, HR. SYS, no. 40/28.

136. BOA, İ.HUS, no.66, N 1319.

137. BOA, Y.PRK. TKM, no.43/26

138. Hicaz demiryolu hakkında geniş bilgi için. Bk. Ufuk Gülsoy, Hicaz Demiryolu, İstanbul 1994.

139. BOA, Y.MTV, no. 228/30.

140. BOA, Y.PRK. EŞA, no.39/85.

141. BOA, YA.HUS, no.430/50.

142. BOA, YA.HUS, no.401/35.

143. BOA, YA.HUS, no.432/34-

144. BOA, Y.PRK. ML, no. 23/8

145. BOA, Y.PRK. HR, no. 33/62.

146. BOA, HR.HMŞ.İŞO, no. 193/66.

147. BOA, Y.PRKAZJ, no.49/23.

148. Tevhid-i Düyun konusunda çıkan kararnameye göre; halen ödenmeye devam edilen mevcut Osmanlı borç tahvilleri tek bir kalemde toplanmıştı. 1.488.026 adet olarak yeniden piyasaya sunulan bu tahvillerin toplam miktarı 32 milyon 738 bin Osmanlı lirası veya 29 milyon 762 bin İngiliz lirası tutarında idi. Dolayısı ile Tevhid-i Düyun öncesinde piyasada bulunan Osmanlı tahvillerinin itibari değeri yaklaşık 75 milyon Osmanlı lirası iken, şimdi bu yeniden yapılandırma ile bu rakam 32 milyonliraya düşmüştü. Bu da doğal olarak devletin yükünü azaltıyordu. Osmanlı Devleti yeniden yapılandırılıp piyasaya sürülen tahvillere

% 4 faiz ödeyecekti. Bk. Düstur, Birinci tertib, cilt 7, Ankara 1941, s.1070- 1077. Ayrıca bk. BOA, Y.PRK. OMZ,no.2/4i; BOA, İ.ML, no.13, Ra 1320.

149. II. Meşrutiyet'in ilanı.

150. M. Metin Hulagu, Sultan Abdülhamid'in Sürgün Günleri Hususi Doktoru Atıf Hüseyin Bey'in Hatıratı, İstanbul 2003, s.14-143.

151. M. Hulagu, a.g.e., s. 143.

152. Rapor için bk. BOA, Y.PRK. HR, no.33/94. 155

153- BOA, YA.HUS, no.452/122.

154. Hikmet Tanyu, Tarih Boyunca Yahudiler ve Türkler, ikinci baskı, s. 462.

155. İttihat ve Terakki için bk. E. Ramsaur, Jön Türkler ve 1908 İhtilali, tercüme Nuran Yavuz, İstanbul 1982; Şerif Mardin, Jön Türklerin Siyasi Fikirleri (1895-1908), İstanbul 1983.

156. Ramazan Balcı, Filistin'de Son Türkler, İstanbul 2005, s.119-120.

157. Fahir Armaoğlu, 20. Yüzyıl Siyasi Tarihi 1914-1980, Ankara 1991, c.I, s.200.

158. Tahir Kodal, 'Türk Arşiv Belgelerine Göre II. Dünya Savaşı(i939-1945) Yıllarında Türkiye Üzerinden Filistin'e Yahudi Göçleri' Atatürk Dergisi, yıl 2007, sayı 3, s.138.

156 KAYNAKLAR BAŞBAKANLIK OSMANLI

DÂHİLİYE EVRAKI DH.MKT, no.2043/94 DH.MKT, no.1999/84 DH.MKT, no.2055/57

HARİCİYE EVRAKI HR.HMŞ.İŞO, no. 193/66 HR.SYS, no. 40/28 HR.SYS, no.41/9 HR.SYS, 410/3

İRADELER İ.DH, no.96607 İ.DH, no.96609 İ.DH,

no.96881 İ.DH, no. 96900 İ.DH, no. 97030 İ.DH, no.34, C 1318 İ.HUS, no.57, M 1310 İ.HUS, no.172, M 1310 İ.HUS, no.3, C/1316 İ.HUS, no.153, S 1311

ARŞİVİ BELGELERİ (BOA) İ.HUS, 110.48, Z/1317 İ.HUS, no. 92, Ca/1316 İ.HUS,.no. 2, B/1319 İ.HUS, no.66, N 1319 İ.HUS, no.15, R1325 İ.ML, no.13, Raı^ao İ.MMS, no. 123/5276 İ.MMS, no.94/39fr6

MECLİS-İ VÜKELA ftJAZBATAIARI MV, no.21/36

MV, no26/47 MV, no.99/78 MV, no.100/7 MV, no.101/15

SADARET EVRAKI A.MKT.MHM, no.495/44

YILDIZ EVRAKI Y. MTV, no. 285/162 Y. PRK. HR. no. 25/49 Y. PRK. TKM, no.44/53 157

YA.HUS,, no.258/117 Y.A.HUS, no, 248/85 YA.HUS, no, 248/85 YA.HUS, no. 250/26 YA.HUS, no. 251/178 YA.HUS, no.243/33 YA.HUS, no.247/16 YA.HUS, no.247/7 YA.HUS, no.250/23 YA.HUS, no.251/36 YA.HUS, no.252/48 Y.AHUS, no.263/42 7.AHUS, no.279/160 YA.HUS, no.377/105

F^.Ht/S, no.377/5i . YA.HUS, no.380/18 YA.HUS, no.401/35 YA.HUS, no.430/50 YA.HUS, no.432/34 YA.HUS, no.452/122 YA.RES, no. 17/49 YA.RES, no. 38/30 YA.RES, no. 16/18 YJÎ.E, no.136/110 Y.E.E, no.136/63 Y.E.E, no.136/69 Y.E.E, no.136/94 Y.MTV, no. 181/22 Y.MTV, no. 188/149 Y.MTV, no. 200/41 Y.MTV, no. 228/30 Y.MTV, no. 285/162 Y.MTV, no. 53/24 Y.MTV, no. 80/224 7.M7V, no.200/41 Y.MTV,

no.50/27 Y.MTV, no.80/22. Y.MTV, no.84/65

Y.PRK, no. 27/30 F.Pİ?KAZJ, no.49/23 Y.PPJ*:. BŞK, no. 4/52 KPftK. EŞA, no.29/53 Y.PRK. EŞA, no.39/85 Y.PRK. HR, no. 33/62 Y.PRK. HR, no.33/94 Y.PRK. ML, no. 23/8 Y.PRK. TKM, no.43/26 Y.PRK. TKM, no. 41/5 Y.PRKASK, no. 76/73 Y.PRKAZI, no.

30/45 Y.PRK.AZJ, no.22/134 Y.PRK.AZJ, no.40/34 Y.PRK.AZN, no. 6/4 Y.PRK.BŞK, no.24/27 Y.PRK. BŞK, no.26/62 YPRK.DH, no.5/63 Y.PRK.DH, no.5/63 YPRK.DH, no.5/63 Y.PPJCEŞL4, no. 12/62 YPRKEŞA, no.13/67 Y.PPK.E,ŞA, no.13/69 F.PPKOMZ,no.2/4i Y.PRK.PT, no. 16/6. Y.PRK.PT, no.7/115 Y.PRK.SRN, no.3/43 YPRK.TKM, no. 18/37 YPRK.TKM, no. 44/52 YPRK.TKM, no. 44/59 Y.PRK.TKM, no.18/9 Y.PRK. TKM, no.22/49 Y.PRK.TKM, no.4/93 Y.PRK.TŞF, no. 6/49 Y.PRK.TŞF, no.6/62 YPRK.UM, no. 23/66 YPRK. TKM, no. 38/51 158

KİTAP VE MAKALELER

Akyıldız, Ali, 'II. Abdülhamid'in Çalışma Sistemi, Yönetim Anlayışı ve Babıali'yle (Hükümet) İlişkileri', Osmanlı, c.2, s.286-297. Armaoğlu, Fahir, 20. Yüzyıl Siyasi Tarihi 1914-1980, Ankara 1991. Armaoğlu, Fahir, Filistin Meselesi ve Arap İsrail Savaşları (1948-1988),

Ankara 1991. Attias, Jean-Cristophe - Benbassa, Esther, Paylaşılamayan Kutsal Topraklar ve İsrail, çeviren Nihal Önol, İstanbul 2002. Balcı, Ramazan, Filistin'de Son Türkler, İstanbul 2005. Beller, Steven, Herzl, New York 1991. Bila, Fikret, 'Kutsal Topraklardaki Uçurum', Milliyet, 16 Mart 1996. Buzpmar, Tufan, ' II. Abdülhamid Döneminin İlk Yılarında Filistin'de

Yahudi İskân Girişimleri', Türkiye Günlüğü, sayı 30, s.58-65. Buzpmar, Tufan, 'Filistin Meselesi'nin Ortaya Çıkışında İngiltere'nin

Rolü', Türkiye Günlüğü, sayı 68, s.17-23. Buzpmar, Tufan, 'II. Abdülhamid Döneminde Filistin'e Yahudi Göçü

Meselesi(ı878-1908)', Türkler, cilt 13, s.78- 86. Danişmend, İsmail Hami, İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi, İstanbul

1971, c.4, s. 351-355-Dursun, A. Haluk, 'Akabe Meselesi', Türkler, cilt 13, s.70-77. Düstur, Birinci tertib, cilt 7, Ankara 1941, s.1070-1077. Ecer, Ahmet Vehbi,

Tarihte Vehhabi Hareketi ve Etkileri, Ankara

2001. Ediger, Volkan Ş., Osmanlı'da Neft ve Petrol, Ankara 2007. Engin, Vahdettin, II. Abdülhamid ve Dış Politika, İstanbul 2005. Engin, Vahdettin, Kurtlar Sofrasındaki Osmanlı, İstanbul 2007. Engin, Vahdettin, Rumeli Demiryolları, İstanbul 1993. Engin, Vahdettin, Sultan II. Abdülhamid ve İstanbul'u, İstanbul 2008. Frank, Claude - Herszlikovicz, Michel, Le Sionisme, Paris 1980. Friedman, Isaiah, Germany Turkey and Zionizm, Oxford Univeysity Pres, 1977. Garaudy, Roger ,Siyonizm Dosyası, tercüme Nezih Uzel, İstanbul 1983. Göze, Ergun, Siyonizmin Kurucusu Theodore Herzl'in Hatıraları ve

Sultan Abdülhamid, İstanbul 1995. Gülsoy, Ufuk, Hicaz Demiryolu, İstanbul 1994.

Haslip, Joan, Tanrı'nın Gölgesi II. Abdülhamid, çeviren Eşref Özbilen, İstanbul 2008. Herzl, Theodore ,Yahudi Devleti, çeviren Sedat Demir, İstanbul 2007. Hocaoğlu, Mehmed, II. Abdülhamid'in Muhtıraları, İstanbul 1998. Hulagu,

M. Metin, Sultan Abdülhamid'in Sürgün Günleri Hususi

Doktoru Atıf Hüseyin Bey'in Hatıratı, İstanbul 2003. Kavas, Ahmet, 'Filistin Sorununun İlk Sorumluları 1888'de İki Rus

Yahudisinden Rüşvet Yiyen Osmanlı Bürokratlarıdır', Hürriyet Tarih, 15 Eylül 2004. Kodal, Ta-

hir, ‘Türk Arşiv Belgelerine Göre II. Dünya Savaşı(i939-i945)

Yıllarında Türkiye Üzerinden Filistin’e Yahudi Göçleri’ Atatürk

Dergisi, yıl 2007, sayı 3, s.133-162. Koloğlu, Orhan, Avrupa’nın Kıskacında Abdülhamit, İstanbul 1998. Kurşun, Zekeriya, ‘Osmanlı’ya Karşı Arap-İngiliz Tezgâhı’, Tarih ve

Medeniyet, yıl 1996, sayı 30, s.46-50. Kurşun, Zekeriya, Basra Körfezi’nde Osmanlı İngiliz ÇekişmesiKatar’da

Osmanlılar, Ankara 2004. Kurşun, Zekeriya, Necid veAhsa’da Osmanlı Hâkimiyeti, Ankara 1998. Kutluay, Yaşar, Siyonizm ve Türkiye, İstanbul 2005. Mardin, Şerif, Jön Türklerin Siyasi Fikirleri (1895-1908), İstanbul

1983. Okuyan, Selim, Aslak de Androcles Filistin Gölgesinde Abdülhamit ve Theodore Herzl, İstanbul 2008. Ortaylı, İlber, Osmanlı împaratorluğu’nda Alman Nüfuzu, İstanbul

1983. Öke, Kemal, II. Abdülhamid Siyonistler ve Filistin Meselesi, İstanbul 1981. Öke, Mim Kemal, İngiliz Casusu Prof. Arminus Vambery’nin Gizli raporlarında II. Abdülhamid ve Dönemi, İstanbul 1983. Öke, Mim Kemal, Siyonizm ve Filistin Sorunu (ı88o-i9i4),İstarıbu\

1982. Ramsaur, E., Jön Türkler ve 1908 İhtilali, tercüme Nuran Yavuz,

İstanbul 1982. Refik Şakir en-Nedşe, Sultan II. Abdülhamid ve Filistin, tercüme Necmeddin Gevri, İstanbul 2007. Tanyu, Hikmet, Tarih Boyunca Yahudiler ve Türkler, ikinci baskı.

İNDEKS

A

Abbas Efendi 57 Abdullah 147 Abdullah b. Suud 13 Abdullah Cevdet 142 Abdülaziz

14,15

Abdülhamid X, XI, XII, XIII, 1, 2,3, 4, 5, 6, 7, 9,10, il, 13, H, 15,16, 18,19,

20, 21, 22, 24, 26, 33, 37, 38,40,41,42,44,45,55,58,59, 62, 63, 64, 65, 66, 67,

69,70,71, 75,87,88,89,90,92,93,97,101, 102,103,104,105,106,114,115,

116,117,122,123,124,125,126, 127,128,129,132,133,135,136,

137,138,141,142,143,144 Abidin Paşa 36 Adana 45,55 Aden 18

Afrika 7, 80,139,142 Agop Ohanes Kazazyan Paşa 10 Ağlama duvarı 89 Ahmed

Celaleddin Paşa 143 Ahmed Şükrü 55 Ahmet Rıza Bey 120 Ahsa 13

Akabe 19, 20,148 Akka 24, 25, 52, 57 Ali Ağa 55 Ali, Akkâ Müftüsü 55, 56

Ali Ferruh Bey 82, 83, 84, 85

Allgemeine Zeitung 30, 98 Allgemeine Zeitung gazetesi 30 Alliance İsraelit 42, 77, 78,100

Alman çeşmesi 88

Almanlar 10, 96

Almanya 11, 87, 88, 90, 100, 137,
144 Amerika 24,37, 38,39, 42,48, 80, 82, 83, 85
Anadolu 4, 5, 6, 35, 36, 62, 63, 72, 73, m, 118,119,121
Ankara 36
Antopulo Paşa 128
Arabistan 12,16,18, 96,126,145
Arjantin 47
Artin Paşa 90,104
Asha 13
Aslan ve Androcles 110
Atıf Hüseyin Bey 137,138,144 Avam Kamarası 29

Avrupalılar 17, 33, 96,111
Aydın 26, 83
Aziz 55
B
Babıâli 1, 2, 73, 74, 88
Bağdat 9,10,11,12,14,111
Bahreyn 10
Balat 44
Balfour Bildirisi 146
161
Balkanlar X, 3
BarKokhba 87
Baron Hirsch 35, 36, 47» 55, 62,
63,70 Basel 61, 75, 77, 78, 79, 80, 85, 86,
87, 91,122,138 Basra 9,10,11,15,19 Basra Körfezi

9,10,11,15,19 Belka 22
Berlin Antlaşması 3 Beyrut 37,38,51,52,53, 89,90,94,
95, 97,102 Bingazi 40 Bitlis 73 Boğdan 25 Bosna Hersek 94, 95 Breslau Local
122,123 Bulgaristan 4, 92, 97 Bursa 26 Bursalı Tahir Bey 143

c
Cebel-i Lübnan 55 Cebelülkermel 57 Cenevre 142 Cevat Paşa 45 Cevdet 138 Chicago 84
Correspondance de l'Est 79 Correspondance Die Welt 86 Cretid Lyyonnais Bankası
127 Çin 109
D
Dâhiliye Nezareti 27, 52, 53, 57
Daily Mail 116
Damad Mahmud Paşa 143
Daniel Shelley 24 Danimarka Prensesi 50 David Wolffsohn 77,140 Defterhane 54
Defter-i Hakani Nezareti 93 Der Judenstaat 61 Dır'iyye 12,13 Die Welt 80, 86,
99,100 Diriz Bonist 83 Dirülkermel 57 Divanyolu 88 Diyarbakır 40 Dobruca 26 Doğu
Afrika 139 Doğu Anadolu 4, 5, 6 Doğu Rumeli 4, 97 Dolmabahçe Sarayı 88
Donolinski 90 Dresdner Bank 127 Dreyras 62 DükArgayel 50

Dünya Siyonist Organizasyonu 61 Düyun-ı Umumiye 91,104,105,110, 122,128 E

Ebenezer Davis 27 Ebul- Huda Efendi 7 EdgarVensan 35 Edirnekapı 88 Eflak 24, 25

Elcezire 40 Emeviye Camii 90 Emil Frank 52, 53 Eminönü 88 Emir Faysal 146,147

Enver Bey 144 162

EretzİsraeI 21 Ermeniler 5,72,73,74,75 Ermeni Patrikhanesi 73 Ertuğrul Alayı 89

Eşfiyâ 57 Eyüp 88,144 Eyüp Sabri 144

F

Fatih 88

Faysal 13,146,147

Felbc Frankurter 147

Fevzi Paşa 11

Feyzi Paşa 14

Filedelfıya 84 ,

Filibe 92, 97

Filistin IX, X, XI, XII, XIII, 5, 6,19, 21, 22, 23, 24, 25, 27, 29, 30,31, 32,

33,36, 37,38,41,42,43, 45, 46, 48, 51,52, 53, 55, 56, 57, 58, 59, 61, 62,63,

64,65,66,69,70, 71, 75, 76, 78, 79, 80, 81, 82, 83, 84, 85, 86, 87, 88, 89, 90,

91, 93, 94, 95, 96, 98, 99,100,102, 104, 105, 114, 115, 116, 117, 118,

121,122,123,125,130,132,133,
134,135,138,139,140,141,145, 146,147,148
Fizan 142
François Joseph 109
Fransa 6,16,17, 20, 35, 57, 62, 77, 129,145,146,147
Frederik 36
Fuat Paşa 107

G
Galata gümrüğü 44
Galip Bey 33, 34 Gazze X, 98 Gladson 29, 30
Gotayıl 83

H
Hacı Ali Bey 51
Halil Rıfat Paşa 93, 94,136
Hariciye Nezareti 33,38,79,80,82,
83, 93, 94,104,138 Hasköy 44 Haşmüzzerka 57
Havran 52 Hayfa 38, 52, 53, 55,
56,57,58, 59,
89, 90, 93, 95, 96,130,132,133 Hazine-i Hassa 10, 11,
59 Henry Mc Mahon 16,145
Herbert Samuel 147 Hereke 88 Hmçak 72, 73 Hicaz
6,11,12,13,16,17,19,53,102,
125,126,127,146,147 Hicaz Demiryolu 19,125,126
Hindistan 10,17 Hocabey 38
Hohenzollern 88, 89 Hollanda 17 Hüseyin Hüsnü

Paşa 28 Hüseyinzâde Ali 142 Hz.
Muhammed 11 I
I. Dünya Savaşı 16,19,145
II. VVilhelm 10, 87, 88, 89, 90 Irak 12,13,147
İbn Suud 12,14,15 Ibnürreşid 11
163
ibrahim Bey 108
İbrahim Paşa 59
İbrahim Temo 142
İdare-i Mahsusa 43
İkinci Aleksandr 23
İngiliz 5, 9,10,11,14,16,17,18,19, 20, 22, 24, 27, 28, 29, 31, 34, 46, 61, 66,
70, 81, 86, 135, 145, 147, H8
İngiltere X, 4, 6, 9,10,11,14,15,16, 17,18,19,20,21,28,29,31,32,33,
34,43,49,51,68,74,87,116,137, 139,144,145,146,147,148
İRA 24
İrlanda 24
İshak Sükuti 142
İskenderiye 43,44,89 İsmail Canbolat Bey 143
İsmail Kemal Bey 53, 54
İspanya 30, 78, 92
İsrail IX, XIII, 21,58, 61, 62,79,87, 133,138,148
İstanbul 13,16,18,27,33,36,42,43, 44,45,52,54, 62,64, 66,67,69, 70, 71, 73, 74,

75, 77, 84, 87, 88, 89, 92, 97, 98, 99,100,101,102,
104,105,106,108,116,120,122,
123,125,127,128,132,135,136, 139,142,144
İtalya 17, 99,100
İtalyan 89, 99,100
İttihad-ı Osmanî 142
İttihat ve Terakki 2, 66, 138, 141, 145
İzak Fernandez 77, 78, 79,100
İzmir 26, 45
İzzet Bey 71,123 J
Jewish Colonisation Association 35 K
Kamil Paşa 26
Kardinal Piavi 89
Kariye Camii 88
Katoviçe 75
Kazım Efendi 59
Kerbelâ 12
Kerek 89
Kıbrıs 4,5
Kızıldeniz 19,145
Korfu 34
Köln 79
Krakov 101
Kriger 114
Kudüs X, 21, 23, 27, 33, 36, 37, 38, 41, 42, 46, 58, 59,
62, 63, 79, 82,
83,89,94,98,101,102,136, 137,138

Kumkapı 73
Kuveyt 10,11,14,15
Kuzey Afrika 142
Küçük Asya 81 L
Laurence Oliphant 22
Lazkiye 25
Leo Pinsker 75
Lloyd Bankası 127
Londra 13,25,29,35,46,74,79,81,
82, 83,86,92,105,106,118,127,
128,137,146 Lord Cromer 20 Lord Curzon 10
164
Loyd 43 Lübnan 16,147 Lütfullah 143 M
Macar 35
Macaristan 61
Mahmud Nedim Paşa 127 Makedonya 144
Malta 34
Manastır 144
Marmorek 113
Marquie de Neville 67 Masejeri 43
Massachusetts 82
Mateos İzmirliyan 73
Max Nordau 77, 86
Mecidiye nişanı 109
Medine 12,126 Mehmed Ali Paşa 13 Mehmed Sadık
59

Mehmet Reşid 142
Mekke 11, 12, 15, 16, 17, 18, 126,
145 Mekke Şerifi 11,145 Mersin 45 Mescid-iAksa 89 Meşrutiyet 1, 2,16,66,136,141,142,
143,144,145 Meşveret 142 Mezopotamya130, 132, 133, 134,
138 Mezraatülhudayra 56 Mısır IX, 4, 5, 6, 13, 16, 20, 43, 47,
87,145, H8 Mihran Boyacıyan 42 Milletler Cemiyeti 145,148 Miralay Rüştü Bey 19
MisterStraus 84
misyoner 17
Mithad Paşa 1
Mithad Şükrü Bey 143 Mizancı Murad 142
Mizan Gazetesi 142
Moskova 45,50
Moskovskiya Videdomosti Gazetesi 45 Muhacirin komisyonu 26
Muhammed 11,12, 66
Musevi 24, 30, 31, 36, 38, 43, 44, 47, 48, 49, 50,52, 53, 61, 71, 76, 78, 79,81,
83, 85,87, 91, 92,98, 117,119,120,124,125,130,132,
137,139 Musevi hahambaşısı 44 Mustafa Bey 57 Mustafa Efendi 55 Mustafa, Hayfa
Belediye Reisi 55,
57 Musul 10 Muş 73
Mübarek Essabah 10,11,14 Mühendishane Mektebi

43 Müze-i Hümayun 88

N
Nazarbek 74
Necd 12
Necef 12
Necib Efendi 55, 57
Necid 12,13,14,15

Nersis 102
Neue Freie Presse 62,109,117,136,
137 Nevahi-yi tissa 18 Newlinski 62, 63, 64, 65,
70,71,74,
79,114,132
165
New York 24, 35, 82, 83, 84 Nikola, Rus Çan 144 O
Odesa 43, 44, 50
Omel 83
Ortadoğu X, XIII, 6, 9, 17, 88, 89, 145,146,147
Osmanlı IX, X, XI, 1, 2, 3, 4, 5, 6, 9,
10,11,12,13,14,15,16,17,18,19, 20, 21,
22, 23, 24, 25, 26, 27, 29, 30, 31, 32,33, 34,35, 36, 37,
38, 40, 41, 42, 43,
44, 45, 46, 51, 53, 54, 56, 57, 58, 61, 63, 64, 65, 66,
69,70,71,72,73,74,78,79,80,81, 83, 84,85, 86,
89,90,91,92,93, 94, 95, 97, 98,
99,102,103, 104, 105,109,115,116,117,118,119,120,

121,122,124,125, 126, 127,
128, 129, 131, 133, 134, 135, 136, 137,
139,140,142,143,144, H5
Osmanlı Devleti X, 1, 3, 4, 5, 9, 11, 12, 13, 14, 15, 16,
17, 18, 20, 21, 22,
23, 27, 31,32,33, 34,35,36, 38,40,45,46,51,54,
56,57,63, 64, 69, 70, 72, 73,74,
78, 79, 81, 86,90,91,92,94,97,98,99,102,
103,105,109,115,116,121,122,
124,125,126,127,134,135,136, 140,142,143,145
Osmanlı Gazetesi 142
Osmanlı hükümeti 2, 27,42,43,79, 97, 98,
99,118,120,121,145
Osmanlı Hürriyet Cemiyeti 143, 144
Osmanlı İmparatorluğu 6, 61, 71, 115,119
Osmanlı-Yahudi Şirketi 121 P
Pall Mail Gazette 46
Paris 42,62,69,77,78,102,105,116,
120,127,142,143,144,146 Petersburg 24, 28, 39,139
Peterson 51 Philip de
Newlinski 62 Pire 34 Plevne 64
Politische Korrespondenz 99 Polonya 29, 75 Prens
dö Gal 50 R
Rahmi Bey 143
Resneli Niyazi Bey 144 Reşidiler 13,14
Reval 144
Rıfat Paşa 79, 93, 94,136

Riyad 15
Romanya 23, 26, 54, 78, 97
Rotschild 29, 51, 52, 53, 54, 69, 70
Rouvier 129,130,131,134
Rum 46, 89
Rumeli 4, 35, 54, 97,141,143,144
Rusya 7, 20, 22, 23, 28, 29, 30, 31,
32,35,36,37,38,39,42,43,44, 45, 46, 47, 48,
49,50, 51, 54, 55, 58, 74, 75, 78, 81,139,140
Rüstem Paşa 29 S
Sabahaddin 143 Sadık Paşa 55,57 Safed 38, 52, 53,
56 Sait Paşa 31 Salahaddin
Eyyubi 90
166
Salusbury 28, 29
Samuel 29,147
San Remo Konferansı 147 Selanik 30,45,137,143,144
Selim Nasrullah Efendi el-Huzi 55, 56
Sina 19
Sion 21, 23
Sion Âşıkları 23
Sirkeci 88
Siyonist 61, 75, 76, 77, 79, 80, 82, 85, 86, 87, 92, 98,
99,100,106,
116,122,135,136,138,139,140,

146.147

Siyonizm XII, 21, 22, 23, 61, 69,76,
77, 79, 87, 90, 91, 99,145,146 Star gazetesi 27 Süveyş Kanalı 24 Sykes-Picot
17,145 ŞakirPaşa 55,56 Şam X, 12, 51, 90,126 Şayed 51 Şemsi Paşa 144 Şeria Nehri
148 Şerif Hüseyin 15, 16, 17, 145, 146,
147.148
Şeyh Muhammed b. Abdülvehhab 12 T
Tabe 19, 20 Taberya 56
Tahsin Paşa 85,107,112 Talat Bey 143 Talmudî 49 Tarabya 129 Taşnak 72, 73 Teğmen
Atıf Bey 144
Terakki Gazetesi 143
Teşebbüs-i Şahsi ve Adem-i Merkeziyet Cemiyeti 143 TevfikPaşa 122
Tevhid-i Düyun 103,104, 105, 121,
124,127,128,130,136
Tevrat 58, 86
Theodore Herzl X, XI, XII, XIII, 41, 61, 62, 63, 64, 65, 67, 69,70, 71, 72,74,
76,75, 77, 80,82, 83, 86, 87,88,90,92,100,103,104,105, 106, 114, 115, 116, 117,
118, 121, 122,123,124,125,127,128,129, 131,132,133,134,135,136,137, 138,139, HO
Times gazetesi 29, 30
Topkapı 88
Topkapı Sarayı 88

Trablusgarb 142
Trablusgarp 40
Trabzon 40
Transval 109
Tunus 4,5
Türkiye IX, 10, 71, 77, 87,102,110, 111,112,119
Türkler 18, 20, 30,102,105,125
u
Umman 10 Uzakdoğu 17 Ümmülcemâl 57 Ümmüttut 57 Ürdün 147,148 V
Vambery 105,106,109,118,120 Van 73 Vehhabilik 12
167
Viyana 30, 62, 63, 71, 79, 80, 86,
100,105,122,127,128,137 V.Murad 2 W
Wamberi 51 Washington 82, 83 Weizmann 146,147
Wellisch 106 William Hechler 62
William H. Rudy 82, 83 Wolffsohn 77,113 Y
Yafa 45, 55, 57, 59, 89,137 Yahudi XI, XII,
5,22,23,24, 26,27,
28,29,30,33,34,35,36,37,38, 39,41,42, 43, 45, 46,47,
50, 51, 52,53,55,56,58,59,
61, 62, 63, 64,65, 66,70,75,76, 77, 80, 82,
83,84,86,93,94,95,96,97,98,
100,101,102,105,110, m, 114, 115, 117, 121, 133, 135,
137, 139,
140,145,146,147,148
Yahudi Devleti 61, 77,139,146 Yahudi Müstemleke

Bankası 86 Yakob İstanbuli 32
Yamuk Nehri 148
Yedikule 88
Yedinci Edward 144
Yemen 17,18,19
Yenişehir 26
Yıldız Sarayı 3, 62, 85,100
Yunanistan 23,33,34,37
Yusuf Moyal 98
Yuvan 26 z
Zabtiye Nezareti 37, 59 Zafir Efendi 7 Zeki Paşa 43
Zemârin 56, 57 Zenta 34
Zeydiler 18 Zeytin Dağı 90 Ziraat Bankası 98
168

Arka kapak yazısı:

1890'lı yıllarda Yahudiler, Rusya başta olmak üzere Romanya ve Yunanistan'da uğradıkları baskılar yüzünden bu ülkeleri terk etmek zorunda kaldılar.

Sığındıkları ilk ülke ise Osmanlı Devleti oldu. Dönemin Padişahı II. Abdülhamid, başlangıçta insani nedenlerle Yahudilerin Filistin dışındaki Osmanlı vilayetlerine yerleşmelerine izin verdi. Fakat Yahudiler 'vaad edilmiş topraklar' olarak kabul ettikleri Filistin'e yerleşmek istiyorlardı. II. Abdülhamid'in saltanatı süresince bu konuda yoğun çabalar harcadılar. Özellikle Rotschild ve Baron Hirsch gibi zengin Yahudiler, Filistin'de toprak satın alarak buralara göçmen yerleştirmeye çalıştılar. 1896 yılından itibaren ise sahneye Theodore Herzl çıktı. Herzl Filistin'de Yahudiler için özerk bir devlet oluşturma peşinde idi ve bunun yolunun II. Abdülhamid'i ikna etmekten geçtiğini düşünüyordu. Bu uğurda beş defa İstanbul'a geldi. Bir defasında Padişah'la görüşme imkânı buldu. Herzl'in kafasında, Osmanlı Devleti'ne bazı mali imkânlar sağlayarak hedefine ulaşmayı sağlayacak izni koparmak vardı. II. Abdülhamid ise Herzl'in şahsında, Avrupalı alacaklıları Osmanlı dış borçlarının indirilmesine ikna edecek bir destek bulmuştu. Bütün bu ilişkiler ağının ne şekilde örülüp nasıl sonuçlandığını elinizdeki kitabı okuduğunuzda öğrenebileceksiniz.

VAHDETTİN ENGİN

Vahdettin Engin Pazarlık _ İkinci Abdülhamid ile Siyonist lider Theodore Herzl Arasında Geçen Filistin'de Yahudi Vatanı Görüşmelerinin Gizli Kalmış Belgeleri

Kitaplar, uygarlığa yol gösteren ışıklardır. UYARI:
www.kitapsevenler.com

Kitap sevenlerin yeni buluşma noktasından herkese merhabalar...

Cehaletin yenildiği, sevginin, iyiliğin ve bilginin paylaşıldığı yer olarak gördüğümüz sitemizdeki tüm e-kitaplar, 5846 Sayılı Kanun'un ilgili maddesine istinaden, engellilerin faydalanabilmeleri amacıyla

ekran okuyucu, ses sentezleyici program, konuşan "Braille Not Speak", kabartma ekran

vebenzeri yardımcı araçlara, uyumluolacak şekilde, "TXT","DOC" ve "HTML" gibi formatlarda, tarayıcı ve OCR (optik

karakter tanıma) yazılımı kullanılarak, sadece görmeengelliler için, hazırlanmaktadır. Tümüyle ücretsiz olan sitemizdeki

e-kitaplar, "Engelli-engelsiz elele"düşüncesiyle, hiçbir ticari amaç gözetilmeksizin, tamamen gönüllülük

esasına dayalı olarak, engelli-engelsiz Yardımsever arkadaşlarımızın yoğun emeği sayesinde, görme engelli kitap sevenlerin

istifadesine sunulmaktadır. Bu e-kitaplar hiçbirşekilde ticari amaçla veya kanuna aykırı olarak kullanılamaz, kullandırılamaz. Aksi kullanımdan doğabilecek tümyasalsorumluluklar kullanana aittir.

Sitemizin amacı asla eser sahiplerine zarar vermek değildir. www.kitapsevenler.com

web sitesinin amacı görme engellilerin kitap okuma hak ve özgürlüğünü yüceltmek ve kitap okuma alışkanlığını pekiştirmektir.

Sevginin olduğu gibi, bilginin de paylaşıldıkça pekişeceğine inanıyoruz.

Tüm kitap dostlarına, görme engellilerin kitap okuyabilmeleri için gösterdikleri çabalardan ve

yaptıkları katkılardan ötürü teşekkür ediyoruz. Bilgi paylaşmakla çoğalır.

İLGİLİ KANUN:

5846 Sayılı Kanun'un "altıncı Bölüm-Çeşitli Hükümler" bölümünde yeralan "EK MADDE 11" :

"ders kitapları dahil, alenileşmiş veya yayımlanmış yazılı ilim ve edebiyat eserlerinin engelliler için üretilmiş bir nüshası yoksa

hiçbir ticarî amaçgüdülmeksizin bir engellinin kullanımı için kendisi veya üçüncü bir kişi tek nüsha olarak ya da engellilere yönelik hizmet veren eğitim kurumu, vakıf veya dernek gibi kuruluşlar tarafından ihtiyaç kadar kaset, CD, braill alfabesi ve benzeri formatlarda çoğaltılması veya ödünç verilmesi

bu Kanunda öngörülen izinler alınmadan gerçekleştirilebilir."

Bu nüshalar hiçbir şekilde satılamaz, ticarete konu edilemez ve amacı dışında kullanılamaz ve kullandırılamaz.

Ayrıca bu nüshalar üzerinde hak sahipleri ile ilgili bilgilerin bulundurulması ve çoğaltım amacının belirtilmesi zorunludur." bu e-kitap Görme engelliler için düzenlenmiştir.

Kitap taramak gerçekten incelik ve beceri isteyen, zahmet verici bir iştir. Ne mutlu ki, bir görme

engellinin, düzgün taranmış ve hazırlanmış bir e-kitabı okuyabilmesinden duyduğu sevinci paylaşa-

bilmek

tüm zahmete değer. Sizler de bu mutluluğu paylaşabilmek için bir kitabınızı tarayıp,

kitapsevenler@kitapsevenler.com veya kitapsevenler@gmail.com Adresine göndermeyi ve bu isimsiz kahramanlara katılmayı düşünebilirsiniz.

Bu Kitaplar size gelene kadar verilen emeğe ve kanunlara saygı göstererek lütfen bu açıklamaları silmeyiniz. Siz de bir görme engelliye, okuyabileceği formatlarda, bir kitap armağan ediniz...

Teşekkürler.

Ne Mutlu Bilgi için, Bilgece yaşayanlara. TÜRKİYE Beyazay Derneği

www.kitapsevenler.org www.kitapsevenler.com

e-posta: kitapsevenler@kitapsevenler.com kitapsevenler@gmail.com

Vahdettin Engin Pazarlık _ İkinci Abdülhamid ile Siyonist lider Theodore Herzl Arasında Geçen Filistin'de Yahudi Vatanı Görüşmelerinin Gizli Kalmış Belgeleri